

pitol o Jirákových Psohlavcích). Od 30. let se podílel na místním kult. životě (např. s E. Felixem, B. Polanem), mj. jako člen plzeňského Literárně uměleckého klubu. Za okupace byl vězněn gestapem. Po válce spolupracoval s plzeňskými časopisy a rozhlasem, s Čs. společností pro šíření polit. a věd. znalostí (též krajský funkcionář) a s Ústavem pro další vzdělávání učitelů (přednášky a krajové lit. exkurze). 1964 mu byl udělen titul zasloužilý učitel. Zemřel náhle, pohřben byl v Plzni.

J. slučoval obecné badatelské úkoly se zaujetím vlastivědným a speciálně regionálním. V duchu zásad Vlčkovy školy stavěl své poznání na zevrubném studiu pramenů, na mozaice dílčích faktů (měl blízko k metodě Hýskově), a přednostně se zajímal o okolnosti zrodu a přijetí díla. Po prvních pracích o počátku obrození (příspěvky o puchmajerovcích v LF) ho upoutala především krajová problematika, zejm. činnost osobností spjatých původem, tvorbou či styky se západními Čechami. Psal o B. Němcově, J. Nerudovi, E. Krásnohorské, S. Čechovi, J. Vrchlickém, K. Klostermannovi, J. Š. Baarovi, J. F. Hruškoví, o činitelích divadelní Plzně, zvl. o J. K. Tylovi, V. Budilovi, E. Vojanovi aj.; soustředěně sledoval chodskou inspiraci v díle Jiráskově (monografie o pramenech, vzniku a ohlasu Psohlavců) a krajové zakotvení Fučíkovo (*Fučíkovy vztahy k Plzni a západním Čechám*). Většinu svých statí koncipoval J. jako široce pojaté komentáře a analýzy publikovaného pramenného materiálu (nejčastěji korespondence), přehledně pak syntetizoval své regionální zkoumání v literárním průvodci (*Literární zájezd na Přešticko, Klatovsko a Chodsko*). Plodem J. kulturně propagačních snah byly i četné příležitostné články, rozhlasové pořady a antologie básní se západočeskou tematikou (*Vyrostlo z pomezí*).

ŠIFRY: VI, V. J. ■ PŘÍSPĚVKY in: Buditel. Sborník prací k 100. výr. úmrtí J. K. Tyla (1956, Plzeň); Časopis Společnosti přátel starožitností (1962); Čes. literatura (1953, 1955); Čes. deník (1932–39); Divadelní zápisník (1947–48); Divadlo (1951); Listy filologické (1927–48); Listy Památníku Petra Bezruče (1955); sb. Listy z dějin čes. divadla 1, 2 (1954); sb. Minulost Plzně a Plzeňska (1958); Mladý katolík (1940); Naše řeč (1939); Nová doba (1943–44); Plzeňsko (1935–36); Pravda (Plzeň, 1954–67); Sborník Vyšší pedagogické školy v Plzni (pokr. Sb. Pedagogického institutu, Sb. Pedagogické fakulty...), Jazyk a literatura (1958–67); 1959 Deset kapitol o Jirákových Psohlavcích); sb. 70 let Čs. svazu rybářů v Plzni (1960);

sb. 75 let Měšťanské besedy v Plzni (1938); Slavia (1950); Slovenská literatura (1955); Slovesná věda (1949, 1952); Svob. noviny (1947); Svob. směr (1945–47); sb. Z doby Nerudovy (1959); Život Plzeňska (1951–53). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Jiráskovi Psohlavci (metodická příručka, 1955); Obrázky z okolí domažlického Bož. Němcové (metodická příručka, 1955); Fučíkovy vztahy k Plzni a západním Čechám (1958); Literární zájezd na Přešticko, Klatovsko a Chodsko (1960). – *Ostatní práce*: Kulturní mapa země České a Moravskoslezské (b. d., 1937, s L. Laudou). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Vyrostlo z pomezí (výbor básní, 1962, s B. Polanem). ■

BIBLIOGRAFIE: in Soupis publikační činnosti pracovníků Pedagogické fakulty v Plzni 1958–1967 (1968). ■ LITERATURA: A. N. (Novák): ref. o dvojčísle LF – Sborníku na paměť J. Vlčka (též o J. příspěvku o V. Nejedlém), LidN 27. 6. 1930; ● ref. výbor Vyrostlo z pomezí: J. Hollman, LitN 1963, č. 13; M. Šváb, Pravda (Plzeň), 26. 5. 1963 ●● nekrology: (MŠ) (M. Šváb), Pravda (Plzeň) 5. 1. 1967; K. Krejčí, ČLit 1967 ●; M. Šváb: Uzavřené dílo doc. V. J., sb. Minulostí západočeského kraje 1968; (OK) (O. Kuba): Život pro literaturu, Pravda (Plzeň) 21. 8. 1968.

et

Staša Jílovská

* 20. 2. 1898 *Videň* (Rakousko)

† 8. 7. 1955 *Praha*

Překladatelka francouzské, anglické a americké, převážně současné literatury.

Roz. Stanislava Procházková; nejstarší z pěti dcer lékaře, který se věnoval též hudební skladbě (pod jm. Ladislav Prokop), vnučka politika a novináře Julia Grégra, její sestra Milena byla manželkou novináře I. Herbena. – V Praze studovala na gymnáziu (mat. 1916) a 1916–19 na filoz. fakultě francouzštinu a němčinu (studium neukončeno). 1918 se provdala za Rudolfa Jílovského (1890–1957), kabaretiéra a ředitele Červené sedmy, později nakladatelského pracovníka (Orbis, Aventinum, Fr. Borový) a ředitele Čs. akciové tiskárny. 1919–21 byla administrátorkou staroříšského Dobrého díla v Praze, pak začala časopisecky i knižně uveřejňovat překlady a působit v redakcích časopisů (interně i externě) a nakladatelství: 1921–26 v Tribuně (mj. vedla její samostatnou přílohu Módní revue), 1927 ve Hvězdě, 1927–28 v Pestrém týdnu, 1929–30 v čas. Osvobozeného divadla Vest pocket revue, 1929–36 v Evě, 1931–36 u J. Otty

(v čas. Světozor a v redakci Ottova slovníku naučného nové doby), 1936–38 v nakl. Novina (které vydávání uvedeného slovníku převzalo); od 20. let žila (též zásluhou přátelství s A. Hoffmeisterem) v úzkých kontaktech se členy levicové avantgardy a S. V. U. Mánes. Za války zaměstnána nebyla, od podzimu 1945 pracovala na min. informací (vedla oddělení kult. přidělců, redigovala týdenní bulletin Kult. informace), později ve Svazu čs. výtvarných umělců. Procestovala celou Evropu.

J. představuje typ profesionální překladatelky spolupracující na vývoji domácí literatury tím, že zabezpečuje její stálý kontakt s trendy soudobého světového písemnictví, a to na patřičné literární výši co do výběru i co do úrovně vlastního překladu. J. překládala z francouzštiny a angličtiny, ojediněle také z němčiny, převážně románovou beletrii, ale také drama pro pražské scény, hlavně pro Nár. divadlo, přičemž širě jejího autorského a žánrového záběru byla dána jejím profesionálním postavením. Ve svém repertoáru, zčásti determinovaném příslušností k širšímu proudu meziválečné umělecké avantgardy, měla jak experimentální prózu (Joyce, Woolfová), tak detektivky, jak světové bestsellery (Bennett, Bucková, Huxley, Lawrence aj.), tak klasiky 19. i 20. století (Barbey d'Aureville, Flaubert, France, Chesterton aj.). Po 1945 se soustředila zejm. na překládání americké beletrie (Fast, Frank).

PRÍSPĚVKY in: Čes. slovo; Eva; Hvězda; Lit. noviny; Módní revue; Pestrý týden; Přítomnost; Světozor; Tribuna; Vest pocket revue. ■ **KNÍŽNĚ. Překlady:** F. Carco: Štvanec (1924) + Scény ze života na Montmartru (1925); G. K. Chesterton: Muž, který byl příliš živý (1925, s J. Procházkovou) + Bernard Shaw (1926) + Nedůvěra otce Browna (1927); H. G. Wells: Válka světů (1925, s J. Procházkovou) + Kraj slepců (1931); J. A. Barbey d'Aureville: Amaidée, Zapomenuté rytmy (1926); A. France: Pan Bergeret v Paříži (1926); A. Machen: Tři podvodníci (1927); A. Fielding: Záhada rodiny Charterisovy (1928); M. Sauvage: Paměti Josefíny Bakerové (1928); E. Wharton: Dům radovánek (1928); J. Barrow: Vzpouza a loupežné přepadení na královské lodi Bounty (1929, s J. Čepem); J. Erskine: Penelopin manžel (1929); S. S. Van Dine: Vyvraždění rodiny Greenových (1929) + Královské vraždění (1935); V. Woolf: Orlando (1929); G. Flaubert: Citová výchova (1930); J. Galsworthy: Svár (1930); O. M. Graf: Podivuhodní lidé (1930); J. Joyce: Portrét mladého umělce (1930); D. H. Lawrence: Milenec lady Chatterleyové (1930); G. A. Birmingham: Španělské zlato (1931); A. Huxley:

Úsměv Giocondy (1931) + Paralely lásky (1933); Colette: Ta druhá (1932); R. Hall: Nerozžatá lampa (1932); A. Bennett: Imperial Palace (1933, další vyd. s tit. Hotel Imperial) + Lov na milióny (1937); E. Hemingway: Pět stovek (1933); Ch. Morley: Děti ve snách (1933); E. Waugh: Nešťastníci (1933); P. Bentley: Moderní tragédie (1934); P. Buck: Bojující anděl (1940); C. B. Davis: Můj velký americký román (1940); D. Varè: Smějící se diplomat 1–3 (1940–41) + Krejčí nebeských kalhot (1942); F. Stuart: Most (1943); W. Frank: Smrt a zrození Davida Markanda (1946); K. Roberts: Arundel (1947); H. Fast: Černí a bílí (1947, další vyd. s tit. Cesta svobody) + Občan Tom Paine (1947) + Američan (1948) + Stávka v Clarktonu (1949) + Moji stateční bratři (1950) + Hrdí a svobodní (1952); M. Kennedy: Je tomu již tak dávno (1947); H. D. Meyer: Musí Amerika zhyznout? (1951, s F. Vrbou). ■ **SCÉNICKY. Překlady:** E. Bourdet: V zajetí (1926) + Právě vyšlo (1929); D. Amiel: Sport a láska (1927); R. E. Sherwood: Hannibal ante portas (1929); W. S. Maugham: Posvátný plamen (1929) + Konstance (1929); B. Connors: Popelka Patsy (1929); S. J. Ervin: Jeho první paní (1930); P. Géraldy: Její manžel (1930). ■ **REDIGOVALA časopisy:** Pestrý týden (1927–28, č. 1), Vest pocket revue (1929–30). ■

LITERATURA: R. Wellek: Bída našich překladů (ref. překl. Paralely lásky), LUK 1934; ● nekrology: S. Machonin, LitN 1955, č. 29; an., Výtvarná práce 1955, č. 13–14 ●.

jo

Zdeňka Jindrová

* 21. 5. 1910 Praha

Prozaička, autorka románů, tíhnoucích – zejména v obrazech ženských osudů – k formulacím etických jistot života, a pohádkových knížek pro děti.

Roz. Gassmannová, adopt. G.-Jindrová, poprvé provd. Mildschuhová, podruhé Mrkvičková. Pro křestní jméno používala i tvaru Zdenka a Zdena; podepisovala se též Z. Jindrová-Mildschuhová a Z. Mrkvičková. – Otec typograf padl v první válce, adoptivní otec byl úředník. J. po maturitě na gymnáziu v Praze (1929) studovala na UK tři semestry práva, pak se provdala. Ve druhé pol. 30. let začala publikovat v denním tisku povídky, črty a fejetony, ve 40. letech spolupracovala též s rozhlasem jako autorka několika her. 1949 se podruhé provdala za malíře a výt. kritika O. Mrkvičku (1898–1957), který ilustroval a graficky upravoval její knihy. 1950 se stala redaktorkou časopisu Žena a mó-

da, od 1963 až do odchodu do důchodu (1971) byla jeho vedoucí redaktorkou (pod jm. Z. Mrkvičková).

J. dosáhla prvního ohlasu sérií veselých epizod ze života čiperného pražského chlapce (inspirací byly i vlastní mateřské zkušenosti), které otiskovala v Lidových novinách a později doplněné vydala knižně s titulem *Každý má svou pravdu* jako humoristický román; každodenní dění v obyčejné maloměstské rodině je v něm představováno prostřednictvím naivního pohledu dítěte neschopného pochopit přetvářku a uvádějícího svými dotazy dospělé do úzkých. Důsledně prováděná hra s konvenčním a bezprostředním hodnocením téže věci, z níž vychází humor knížky, měla zároveň odhalovat prázdnotu mechaniku společenských konvencí. V krátkém časovém rozmezí vydala J. další dvě románové práce, založené na životních příbězích ženských hrdinek a kladoucích si myšlenkově i umělecky náročnější cíle. Román *Žila jsem* je stylizován jako monolog staré vesnické ženy, v němž se mísí retrospektiva s přítomností, který reflektuje vlastní život, naplněný prací, přirozenými lidskými radostmi i utrpením matky; vyprávění jednoho prostého osudu, směřující k oslavě obětavé mateřské lásky, se stává obrazem přirozené etičnosti venkovského života spatžatého s pevným řádem přírody, země a Boha. Monologická forma a téma hledání morálních jistot charakterizuje i poválečný román *Než se vrátí zvony*, zobrazující vnitřní proměnu maloměstské ženy, která se v posledních letech války tváří v tvář tušeným sociálním zvrátům odhodlává k radikální revizi svého života. J. psala i pohádkové příběhy pro děti (v knize *Blaženčino podivné přátelství* zasadila pohádkové bytosti i děje do reálného epického rámce – návratu české rodiny do domku v pohraničí) a rozhlasové hry. V 50. a 60. letech přispívala do časopisu *Žena a móda* drobnými povídkami, črtami a reportážemi, články o užitém umění a hmotné kultuře, medailóny ke kulturním výročím apod.

ŠIFRY: Z. J., Z. M. ■ PŘÍSPĚVKY in: Dikobraz (1959); Lid. noviny (od 1937; 1940–41 epizody z příprav. R Každý má svou pravdu); Magazin Zůstaň mladá (b. d.); Mladá fronta (1947); Nár. politika (od 1939); Praktická žena; Žena a móda (od 1949). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Každý má svou pravdu (R 1943); *Žila jsem* (R 1944); *Povídejme pohádky* (pro

ml., 1944); *Než se vrátí zvony* (R 1946); *Blaženčino podivné přátelství* (P pro ml., 1948). ■ REDIGOVANÁ časopis: *Žena a móda* (1963–71). ■

LITERATURA: V. T.: ref. *Žila jsem*, Nár. práce 28. 5. 1944; ● ref. *Každý má svou pravdu*: J. Machoň, LidN 12. 6. 1944; kp. (K. Polák), Nár. práce 15. 7. 1944 ●; Al.: Z. J., Čes. deník (Plzeň) 18. 6. 1944; V. Pazourek: ref. *Povídejme pohádky*, LidN 29. 3. 1945; ● ref. *Než se vrátí zvony*: B. Polan, Svob. noviny 2. 8. 1946; H. Ledečová, Mladá fronta 20. 9. 1946; H. R., Práce 30. 7. 1946 ●; Z.: ref. *Blaženčino podivné přátelství*, LidN 27. 1. 1949.

II

Jindřich Řezbář

* 1242

† po 1300

Autor latinského veršovaného Žďárského letopisu.

Přišel s rodiči do Žďáru (Ž. n. Sázavou) 1257; jeho otec Ekward, kameník a stavitel, byl tehdy povolán ke stavbě tamního cisterciáckého kláštera (zal. 1252). Podle jména otec pocházel patrně ze severního nebo (jako kameník) spíše ze západního Německa, působil však už zřejmě po delší dobu v čes. zemích v některé z cisterciáckých stavebních hutí, protože jazykové cítění J. Ř., jak je prokázal v svém díle, bylo české; jeho matka snad byla Češka. Někdy mezi 1259–62 byl J. přijat ve Žďáře do řádu, 1263 byl vysvěcen na podjáhna. Dosáhl-li dalších vyšších svěcení, ve svém díle neuvádí, nezmiňuje se ani o tom, co dělal po 1268, když z kláštera odešel, až do 1294, kdy se do Žďáru kajicně vrátil. Lze vysoudit, že porušil řeholní sliby a žil světským životem někde v čes. zemích. Po opětovém přijetí do kláštera se věnoval jednak činnosti literární – sepisování klášterního letopisu, jednak řezbářské – výzdobě chórových lavic klášterního kostela. Pro toto dílo byl nazýván Jindřich Řezbář, jak to sám s hrdostí uvádí. Snad byl i vychovatelem mladého Smila z Obřan, potomka rodiny zakladatelů kláštera.

Letopis J. Ř. – *Cronica domus Sarensis* (Kronika žďárského kláštera) – vypráví podrobně o historii kláštera od jeho počátků až do 1300 (dostavěn těsně před tímto datem). Vzpomíná všech členů zakladatelské rodiny, jejich příbuzenských vztahů a životních osudů, připomíná žďárské opaty a mnohé členy konventu, žijící

uvádí jménem, někdy i stručnou charakteristikou, líčí stavební vývoj kláštera a těžké životní podmínky jeho prvních řeholníků; dílo představuje důležitý historický pramen. V množství přesných údajů o dějinách kláštera se mu nevyrovná ani jedna z našich dochovaných klášterních kronik ze středověku. Přitom není jen pramenem k dějinám jediné církevní instituce, ale i pramenem pro genealogii a především pro dějiny kolonizace. Autorův zájem je sice soustředěn na žďárský klášter a život v něm, přesto mu však neuniká dění v okolním světě, které sice registruje jen příležitostně, ale povědomí o něm tvoří trvalé pozadí jeho vyprávění. Dílo složené v hexametrech s nepravidelnými rýmy prozrazuje přes všechny poklesky vůči metru i gramatice, že veršování nebylo J. Ř. cizí. Svědčí o tom zejména závěrečné verše letopisu, sepsané v elegickém distichu, i rafinovaná hra se slovy, zvl. v nepřeložitelném dvojverší, do něhož ukryl data vlastního života a které působí obtíže při interpretaci. – Letopis býval považován za dílo Jindřicha z Heimburka, autora tzv. Menšího žďárského letopisu (prozaického) z téže doby; skutečnému autoru byl připsán teprve nedávno. Dochoval se v jediném opisu z počátku 15. stol. Rukopis byl pravděpodobně majetkem Jiřího z Poděbrad, který rovněž pocházel z rodu zakladatelů žďárského kláštera a byl jeho příznivcem a ochráncem.

EDICE: Letopis žďárský větší, in FRB 2/2 (1875, ed. J. Emler); Cronica domus Sarensis (1964, ed. J. Ludvíkovský, s fotograf. reprodukcemi všech stránek rkp.). – *Překlady do češtiny*: in FRB 2/2 (1875, přel. J. Truhlář); in Cronica domus Sarensis (1964, přel. R. Mertlík). ■

LITERATURA: J. Emler in FRB 2/2 (1875); J. Ludvíkovský in Cronica domus Sarensis (1964); D. Martínková: Semantische und stilistische Bemerkungen zu der Chronica domus Sarensis, sb. Classica atque mediaevalia Jaroslao Ludvíkovský octogenario oblata (1975).

ep

Jindy a nyní

1828–1833

Nejprve populární časopis s pravidelnou celostránkovou rytinou, který se postupně stal předním publikačním prostorem pro českou povídkovou prózu;

v posledním, zcela nově koncipovaném ročníku beletristický a vzdělávací týdeník, jenž měl do 1848 přímé pokračování v Květech.

Podtitul: 1828–31 (roč. 1–4)... nebo Sbirka obrazů, pamětihodných osob, věci a příběhů z minulosti i přítomnosti, s připojeným popsáním i jiným rozmanitým vypravováním; 1833 (roč. 5) Národní zábavník pro Čechy, Moravu a Slovany v Uhřích (v 2. pololetí: ...Moravany a Slovaky v Uhřích). – *Redaktor*: 1828–31 (roč. 1–4) J. Hýbl; 1833 (roč. 5) J. H. Pospíšil (titulární red.), J. K. Tyl (nejmenovaný faktický red.). – *Vydavatel*: 1828–30 (roč. 1–3) K. E. Rainold; 1831 a 1833 (roč. 4 a 5) J. H. Pospíšil. – *Periodicita*: od 2. pololetí 1828 (roč. 1) 1 × týdně, 26 čísel; 1829–31 (roč. 2–4) 1 × týdně, každý ročník má 2 pololetí po 26 číslech (roč. 1831 dokončen hluboko v 1832); 1833 (roč. 5) 1 × týdně, 2 pololetí po 26 číslech.

Pro obrazové přílohy (ocelorytiny) svých časopisů *Einst und Jetzt* (Jindy a nyní, 1822, výt. nezjišť.) a *Erinnerungen an merkwürdige Gegenstände und Begebenheiten...* (Upomínky na pamětihodné předměty a události..., od 1823) používal pražský vydavatel K. E. Rainold (1790–1835) většinou již použitých desek, odkoupených hlavně od lipských vydavatelství, a tytéž desky – s dodatečně vyrytou českou popiskou – uplatnil pak i pro svůj český časopis *J. a n.*, vycházející od 2. pololetí 1828. Po Rainoldovi, který část výtěžku z *J. a n.* odevzdával pražským úřadům na dobročinné účely, převzal časopis od 4. roč. (1831) J. H. Pospíšil, v jehož pražské tiskárně v Liliové ul. se od počátku tiskl. Když začala obsahová úroveň týdeníku značně klesat, rozhodl se pro radikální změnu; na přípravách jeho nové podoby se zřejmě podílel J. J. Jungmann. V březnu 1832 požádal Pospíšil pražský cenzurní úřad, aby mu bylo v čas. za redakce J. J. Langra (připojeno dobrozdání o něm od J. Jungmanna) povoleno tisknout „zprávy o nových objevech v umění a ve vědě, o literatuře, českém divadle, koncertech, chrámové hudbě, o dobročinných ústavech, o šťastných a nešťastných příbězích v minulosti a přítomnosti“. Obsahová změna listu byla zemským prezidiem schválena, avšak pro nesouhlas pražské policie byl zamítnut návrh na redaktorství Langrovo. Faktickým redaktorem se pak stal J. K. Tyl, který však jako úředník vojenské správy nemohl titulárně funkci redaktora zastávat. 1834 se název změnil na *Květy české*, od 1835 na *Květy*. Důvodem změny byla zřejmě snaha odpoutat se od titulu běžného v německé

publicistice. Traduje se však, že původcem změny názvu byl nepřimo F. Palacký tím, že vida v nově koncipovaném J. a n. mnoho příspěvků mladých autorů prohlásil, že to jsou „samé nové květy na štěpu naší literatury“. – 1828 je číslován i stránkovan průběžně celý ročník (26 čísel), od 1829 je každý ročník dělen na 2 pololetí po 26 číslech, každé pololetí je zvlášť číslováno i stránkováno, má také separátní obsah.

Časopis má dvě zcela odlišné podoby. Za redakce Hýblov (1828–31) je základem každého čísla celostránková rytina (krajina, město, osoba, výjev nebo událost, lidský výtvar, umělecké dílo) a článek vztahující se k tomuto obrazu. Zbývající textová část obsahuje povídku, prozaické drobnosti (historické a jiné kuriozity, anekdotická vyprávění, někdy humor, hádanku), ojediněle báseň. Zpočátku vyplňoval celá čísla redaktor sám nebo s pomocí J. V. Vlasáka, postupně získával další přispěvatele a zvláště v povídkové složce se pak uplatňuje většina právě tvořících českých prozaiků. Nejprve je povídka na pokračování výjimkou, později jsou delší a fabulačně náročnější povídky běžné. Poezie stojí v pozadí co do počtu otištěných prací a autorů i co do postizení soudobého vývojového směřování českého básnictví. V posledním ročníku Hýblov redakce podstatně klesá počet přispěvatelů i úroveň redakční práce. Přispěvatelé 1828–31 – *poezie*: Hynek (Ignác) Černošlák, J. Hlavatý, J. P. Kaun, K. Kyselo, J. K. Lhota, J. J. Langer, M. Mejstský (nezjišť.), A. Pohnert, M. S. Patrčka, M. Z. Polák, J. A. S. Rettig, M. D. Rettigová, H. I. Šlechtislav Svatopolský, A. V. Šembera, K. B. Štorch (též pseud. B. Klatovský), F. B. Tomsa, V. F. Veleba, J. V. Vlasák, J. Voříšek; – *próza*: J. A. Borovička, Hynek (Ignác) Černošlák, J. Formánek Činoveský (též Jan Čechomil Formánek), J. N. Drbal, V. Dušek, J. H. A. Gallaš, V. Jančar, A. Janoušková, V. Karel, J. P. Kaun, J. F. Kocián, J. Köhler, I. F. Kompit, V. R. Kramerius, J. Kratochvíl, J. Kreilhueber, V. Krolmus (též Grolmus), K. Kyselo, A. Laudil, J. K. Lhota (též pseud. L. Květoslav Bystrický), F. Linder, F. Meissel, Mudromil Mejstský (nezjišť.), J. Mikiska, Květoslav Milotínský (K. J. Erben?), M. S. Patrčka, J. Pešan, A. Pospíšil, J. Pospíšil, J. V. Procházka, L. Procházka, J. Schön, F. X. Simenec, J. V. Sommer, J. Stezka, J. Stöckel, H. I. Šlechtislav Svatopolský, A. V. Šembera, K. B. Štorch (též pseud. K. Bo-

leslav St. Klatovský), F. B. Tomsa, J. Ubislavský, F. Vambera, N. Vaněk, V. Váša, J. V. Vávra, S. Velc, P. M. Veselský, M. Vidimský (nezjišť.), J. V. Vlasák, V. Vokurka (nezjišť.). – Za redakce Pospíšilovy – Tylov (dobová publicistika hovoří o „obnoveném“ J. a n.) je časopis bez ilustrací a obsahem se přednostně orientuje k problematice nového národně společenského úsilí. Základem každého čísla je povídka na pokračování (historická nebo s látkou z české současnosti), k tomu přistupuje poezie a tematicky pestré články věcně literatury, nově je tu kritika divadelní a literární, méně často i publicistika nebo zprávy z pražského a mimopražského českého dění kulturního či společenského. Podobou časopisu jsou vytvořeny základní dispozice „národního zábavníku“, které se potom dále rozvíjejí ve Květech. Přispěvatelé 1833 – *poezie*: F. Černošlák, Fryc (nezjišť.), J. K. Chmelenský, B. Jablonský (Karel N. Tupý), J. V. Kamarýt, F. Kočí, J. P. Koubek, I. Lauschmann, K. H. Mácha, S. K. Macháček, J. B. Malý, M. S. Patrčka, J. V. Pelikán (pseud. Vladimír), V. J. Píček, V. G. Ráb, F. J. Svoboda, V. A. Svoboda, F. Šír, K. B. Štorch (pseud. B. Klatovský), J. S. Tomíček, J. K. Tyl, F. J. Vacek Kamenický, V. Zloch; – *krásná próza*: J. Bačkora (pseud. J. B. Kutnohorský), Jan z Hvězdy, F. D. Kamarýt, J. D. Kopecký, J. K. Lhota, J. J. Michl, J. M. Pohořelý, K. B. Štorch (pseud. Boleslav Klatovský), J. S. Tomíček, J. K. Tyl, V. S. Štulc (šifra V. Sv. Kl.); – *literární a umělecká kritika*: Budislav, F. V. Jáchym (Jachim), J. J. Michl, J. V. Pelikán (pseud. Vladimír), J. S. Tomíček, J. K. Tyl; – *ostatní próza*: K. Amerling (pseud. K. Strnad Klatovský), J. Bačkora (pseud. J. B. Kutnohorský), A. V. Benešovsky (nezjišť.), J. Formánek Činoveský (pseud. C. F. J. Činoveský), J. Franta Šumavský, S. Godra, V. Hanka, F. V. Hek, J. Chmela, J. D. Kopecký, Boj. Kosořský (nezjišť.), J. P. Koubek, J. B. Malý, A. Marek, J. Procházka Devítský, A. V. Šembera, J. Šolc, J. K. Tyl, F. Vetešník, A. Wiesner, K. V. Zap.

LITERATURA: an. (F. Palacký): Zprávy z Prahy, ČČM 1833, s. 459; F. Bačkorský: O Květech, Květy 1885; J. Jakubec: České časopisy 4, sb. Literatura česká 19. stol. 1 (2. vyd., 1911); J. Pilát in Redaktorská činnost J. K. Tyla (1955).

Karel Jiráček

* 15. 7. 1900 *Vysočany* (Praha–V.)† 17. 5. 1989 *Praha*

Proletářský básník, tvůrce a organizátor dělnického recitačního a tanečního souboru.

Pocházel z rodiny jircháře. V osmi letech mu zemřel otec. Od 1914 se učil truhlářem, v únoru 1918 narukoval, na srbské frontě padl do zajetí. Po válce byl zaměstnán jako truhlář, v uhelném depu, speditérství, sladovně, chemické továrně aj. Přitom pracoval v dělnickém tělovýchovném hnutí ve Vysočanech: 1919 vstoupil do DTJ, od počátku 20. let působil ve vysočanské Jednotě proletářské tělovýchovy, kde byl náčelníkem a vychovatelem mládeže, 1922 vstoupil do KSČ. Koncem dvacátých let vytvořil z vysočanského oddílu Rudých skautů amatérskou kulturní skupinu Rudá úderná brigáda, později nazvanou El Carova divadelní skupina dělnické mládeže (pseudonym El Car vznikl přesmyčkou jeho jména Karel). Počátkem 30. let byl měsíc vězněn za vydávání zakázaného komunistického tisku, po propuštění ze zaměstnání pracoval v expedici pošty v ústředí družstva Včela. Se svou skupinou se zúčastňoval komunistických a dělnických politických i kulturních akcí, mítinků, schůzí, volebních kampaní atd.; za okupace vystupovala jeho skupina pod hlavičkou Dělnického ochotnického spolku. 1945 obnovil činnost skupiny v plném rozsahu a působil v ní až do 1949. Byl zaměstnán v aparátu KSČ.

J. literární činnost, determinovaná proletářským prostředím, v němž autor vyrůstal a žil, byla vyvolávána potřebami jeho uměleckého souboru. Verše psal J. od mládí, publikoval od konce 20. let jako dělnický dopisovatel komunistického tisku. Po vytvoření El Carovy skupiny se stal jejím hlavním organizátorem i autorem, a to jak básní, tak dramatických scének, skečů, kupletů, parodií, šlágrů i úprav děl známých básníků (J. Wolkra, V. Majakovského, J. Nerudy aj.). Skupina spolupracovala s řadou levicových kulturních osobností: s E. Famírou, E. F. Burianem, J. Honzlem, F. Spitzerem, V. Nejedlým, J. Stanislavem aj. Ve své činnosti navazovala na Modré blůzy i jiné formy kolektivní recitace z 20. let a povznesla jejich úroveň na vyšší stupeň; ve 30. letech se stala nejpopulárnějším dělnickým ochotnickým souborem u nás. Jejím charakteristickým projevem se sta-

la tzv. rytmodeklamace, sborová recitace provázená mimikou a rytmickými pohyby, např. *Fabrika* (1931), *Velká perspektiva* (1936), *Pochod soudruha Klementa Gottwalda* (1936), *Agitka* (1949). Výrazovým prostředkem J. veršů byly jak dobově aktuální satira zesměšňující buržoazii a karikující předáky socialistických stran, tak agitační entuziasmus oslavující revoluci, komunistickou stranu a Sovětský svaz. Jejich cílem bylo povzbuzovat, vychovávat a strhnout dělnické masy. Po rozpuštění souboru uveřejňoval J. příležitostně básně s aktuálními náměty a publikoval své vzpomínky.

PSEUDONYM: El Car. ■ PŘÍSPĚVKY in: Dělnické divadlo; F. Budský: *Hraje, zpívá a tančí El Carova parta* (1960, texty z 1931–46); *Mladá fronta*; *Odborář* (1961); *Oheň*; *Ochotnické divadlo*; *Práce*; *Práce mladých*; *Románové noviny*; *Rozséváčka*; *Rudé právo* (od 1929); *Rudý večerník*; *Stadión*; *Svět práce* (1935); *Tvorba*; *Večerní Praha* (1975). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: El Carův sborník (scénické texty, 1932); *Karta se obrací* (scénické texty, b. d., 1935); *El Car vzpomíná...* (1971); *Slavný kalendář* (materiály k výročím, 1975); *Cestou Února, cestou vítězství* (scénky, 1977); *Čas oponou trnul a změněn svět* (scénky, 1978). – *Překlad a úprava*: *Lope de Vega: Laurencia* (Ověi pramen; 1937, s J. Antarem). – *Ostatní práce*: *Recitace – nástroj a zbraň* (1962, s L. Pelikánovou). ■ REDIGOVAL *sborník*: *Kytice rudých růží* (sb. pionýrských a mládežnických písní, 1971). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: *Panoptikum* (repertoár pro recitační a agitační sbory k obecním volbám, 1937, s J. Černým a F. Němcem). ■

LITERATURA: F. Budský: *Hraje, zpívá a tančí El Carova parta* (1960). ■ F. Spitzer in *El Carův sborník* (1932) → K. J.: *El Car vzpomíná...* (1971); V. Dolejší in J. K.: *El Car vzpomíná...* (1971); J. Taufer: ref. *El Car vzpomíná...*, *Lit. měsíčník* 1973, č. 1; J. Pešek: ref. *Slavný kalendář*, *RP* 30. 7. 1975; ● k osmdesátinám: O. Kotík, *RP* 15. 7. 1980; Z. Bakešová (rozhovor), *Mladá fronta* 15. 7. 1980; J. Šedivec, *Pravda* 19. 7. 1980; M. Stein (rozhovor), *Amatérská scéna* 1980, č. 11 ●● k pětadesátinám: M. Prošková, *Več.* *Praha* 12. 7. 1985; P. Závozda, *Mladá fronta* 13. 7. 1985 ●; (da): *Zemřel El Car*, *RP* 20. 5. 1989.

jho

Karel Jiránek

* 3. 11. 1856 *Ledce* u Mladé Boleslavi† 18. 8. 1929 *Libice nad Cidlinou* u Poděbrad

Autor a překladatel básní pro děti.

Jiránek

Syn učitele. 1870–72 navštěvoval nižší třídy gymnázia v Ml. Boleslavi, pak učitelství ústav a varhanickou školu v Praze. Učil (od 1883) v Opočnici u Městce Král. a od 1888 působil v Libici n. Cidlinou, kde žil i po odchodu do důchodu.

J. verše s náměty ze života dětí v přírodě či z antropomorfovaného světa zvířat bývají založeny na situačním a dějově zachycení příznačného rysu určitého zvířete s občasným nenásilným etickým vyzněním; do výslovných mravních naučení ústí pouze J. bajky. Několikrát vydaný se dočkal cyklus básní o volbě krále broučků, jeho oslavě, zajetí a osvobození; do vzhledu a vlastností jednotlivých druhů broučků, vystižených s odbornou znalostí, je promítnut vždy určitý povahový rys nebo dovednost člověka. – Ze světa zvířat těží i verše pro děti, které J. přeložil z němčiny a francouzštiny.

PŘÍSPĚVKY in: Beseda učitelská (1892); Besídka malých (1884, 1893); Budečská zahrada (1883–86); Čes. rodina; Domáci krb; Jarý věk (1883–85); Květy (1883); Květy mládeže (1897); Malé noviny; Malý čtenář (1883–95); Paleček; Pokrok (1883); Ruch (1883); Šotek; sb. Vánoční album; Vesna (1884); Zlatá Praha (1884). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Konvalinky (BB pro ml., 1884); Z dětského srdéčka (BB pro ml., 1890); Král broučků (B pro ml., 1897). – *Překlad*: Pomněnky z cizích luhů (1887). ■

LITERATURA: ● ref. Konvalinky: V. Š. Šilván (V. Schwab), Lit. listy 1883, s. 199; f (A. Šnajdauf), Ruch 1883, s. 542 ●; D-ský (J. Dolanský); ref. Z dětského srdéčka, Beseda učitelská 1891, s. 601; H. Sedláček: K. J., Úhor 1929, s. 131.

pb

Miloš Jiránek

* 19. 11. 1875 *Lužec nad Vltavou* u Mělníka
† 2. 11. 1911 *Veleslavín* (Praha-V.)

Malíř náležející jádrem svého díla k impresionistické škole; jeden ze zakladatelů české výtvarné kritiky, autor autobiograficky založených impresionistických črt, překladatel z francouzštiny.

Prvorozený syn mlynáře. Vystudoval 1886–94 Akad. gymnázium v Praze (dějepis u učil Z. Winter). Do 1890, dokud se rodina po finančním úpadku nepřestěhovala do Prahy, bydlel v rodině J. Vrchlického, kam pravidelně docházel i později a kde se dokonale vzdělával ve

francouzské literatuře (jazyku ho naučila S. Podlipská); první intenzivnější styk s kulturou italskou (zejm. výtvarnou) mu v téže době prostředkoval strýc V. Kratochvíl, dvorní historik ve Vídni. V septimě a oktávě soukromě navštěvoval ateliér J. F. Gretsche, na pražskou Akademii výtvarných umění byl 1894 M. Pirnerem přijat bez zkoušky, záhy však přešel do školy V. Hynaise. Zároveň poslouchal na filoz. fakultě přednášky z historie umění, estetiky a filozofie; 1897–99 dělal K. Světlé společníka v posledních letech jejího života. Těsně před absolvováním Akademii opustil, aby se vyhnul vyloučení, které mu hrozilo za publikovanou kritiku obrazů tehdejšího rektora Akademie V. Brožíka, a pokračoval 1900 ve studiích v Mnichově. V září t. r. odjel s A. Hofbauerem do Paříže, po dvouměsíčním pobytu se však, kvůli otcově smrti, musel vrátit domů a vést 14 měsíců rodinný podnik (pekárnu na cukrovinky s obchodem); teprve na zákrok J. Thomayera byl od této deprimující povinnosti osvobozen a mohl se věnovat malbě, překládání, činnosti výtvarně kritické a redaktorské, přičemž prostředky k živobytí získával více prací literární než výtvarnou. Časté a pro jeho tvorbu důležité byly cesty: 1900 (Benátky, Terst, Švýcarsko, Paříž), 1902–03 (Moravské Slovácko), 1904 (Mnichov), 1904–06 (mnohaměsíční pobyt na Slovensku, hlavně na Dětvě), 1911 (léčebný pobyt v Mentonu na franc. Riviéře). Významná byla, už od sklonku 19. stol., jeho organizační práce ve spolku Mánes (a v jeho čas. Volné směry), zaměřená zejména na rozšíření kontaktu s moderním uměním západoevropským a na poznání české výtvarné tradice 19. stol. v její úplnosti. K jeho nejbližším přátelům patřili A. Hofbauer, V. Čermák, J. Mahen, K. Myslbek, propagátor české a slovenské kultury, švýcarský výtvarný historik a kritik W. Ritter (seznamil ho s ním J. Vrchlický), F. X. Šalda (do roztržky 1907) a J. Štenc. Několik měsíců poté, co byl zachvácen chorobou nervů, zemřel na meningitidu; pohřben byl v Praze na Olšanských hřbitovech. Všecku svou činnost tvůrčí i kulturně organizační pojímal J. jako „poznámky in margine života“, tj. jako rozmanité projevy jedince, který chce hedonisticky obsáhnout život a najít zároveň adekvátní výraz pro svou nejvlastnější přirozenost. Proto byla J. literární tvorba rovnocenným pandánem jeho tvorby výtvarné, proto také rozmanité podoby jeho literární práce (črty, eseje, fejetony, poezie aj.) tvoří jednotu.

Sjednocuje je programová subjektivita a sklon k improvizaci, velká senzibilita a ostrá vizuálnost, bleskové osvícování skutečnosti a promítání její mnohotvárnosti do výmluvného detailu, nerespektování stabilních žánrových hranic (knihu *Dojmy a potulky* sestavil z črt, které leží v průsečíku eseje, beletrie a deníkového záznamu), potřeba korigovat jednostrannost vyzdvžením (třeba přehnaným) jejího polárního protikladu (např. modernost tradicí, kultivovanost přirozeností). Vedle V. Mrštíka a J. Mahena stal se J. předním představitelem české impresionistické prózy. Z cizích autorů ovlivnil jeho literární projev (v črtách) nejvíc M. Barrès, jehož překládal, stejně jako další francouzské autory (knižně vyšly překlady výtvarně historických publikací a A. de Musseta, časopisecky překlady M. Schwoba a J.-K. Huysmans); v rukopise zůstaly překlady poezie Whitmanovy.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Ipse, Václav Zedník; E. K., -en, Jak, J-k, J. M., -k, K, M. J., -r.
 ■ PŘÍSPĚVKY in: *Besedy Času* (1908); *Čechische Revue* (od 1907); *Čes. revue* (1900); *Krásna našeho domova* (1905); *Lid. noviny* (od 1908); *Lumír* (1910); *Nová čes. revue* (1904–05); *Přehled* (1907); *Radikální listy* (1898–1900); *Styl* (1909); *Volné směry* (od 1900; 1908/09 výběr a překl. *Deník E. Delacroixe 1822–1863* → in P. Courthion: *Delacroix*, 1940); *Zlatá Praha* (1901); – posmrtně: *Večery Lid. novin* (1912). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o umění*: Josef Mánes (monografie, 1905, přeprac. vyd. 1909); Hanuš Schwaiger (monografie, 1908; týž text s jinak usp. obrazovou příl. 1912); *Dojmy a potulky* (PP 1908); – posmrtně: *O českém malířství moderním* (1934 ← *Volné směry* 1909; ed. J. Krecar). – *Překlady*: A. de Musset: *Dívčí sny* (1899) + *Se srdcem divno hrát* (1900); M. Barrès: *Kniha krve, rozkoše a smrti* (1907); E. Fromentin: *Někdejší mistři* 1, 2 (1908, pseud. Václav Zedník); M. Collignon: *Antické sochařství* (1911). – *Výbor*: *Literární dílo* (1936, ed. L. Jiránek). – *Souborné vydání*: *Literární dílo* (SNKLHU, 1959–62, 2 sv., ed. J. Kotalík, K. Dvořák). ■ KORESPONDENCE: in M. Jiránek: *Literární dílo* (různým adresátům z 1886–1911; 1936, ed. L. Jiránek); in *Adresát Jiří Mahen* (J. Mahenovi z 1909–10; 1964, ed. J. Hek, Š. Vlašín). ■ REDIGOVAL *časopis*: *Volné směry* (1905–06 s J. Preislerem, F. X. Šaldou, V. Županským, 1908–10 sám). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: *Malíře A. Slavička vybraná korespondence* (1910, an.); A. Slaviček. *Výbor z jeho díla* (1910; uveden pouze jako jeden z autorů průvodních textů). ■

LITERATURA: J. B. Svrček: M. J. (1932); K. Novotný: M. J. (1936); Neznámý M. J. (katalog výstavy, Praha 1946). ■ ● ref. *Dojmy a potulky*: A. M. (Ma-

cek), *Akademie* 13, 1908/09, s. 336; S. K. Neumann, *LidN* 30. 3. 1909 → *Stati a projevy* 3 (1969); K. Sezima, *Lumír* 38, 1909/10, s. 434 → *Podobizny a reliéfy* (1919) ●; ● nekrology: A. M. (Macek), *PL* 4. 11. 1911; A. Novák, *NL* 12. 11. 1911 → *Mužové a osudy* (1914); H. Jelínek, *Lumír* 40, 1911/12, s. 95; A. Matějček, *Volné směry* 16, 1911/12, s. 141; an. (F. X. Šalda), *Novina* 5, 1911/12, s. 31 → *KP* 8 (1956); B. Kubišta, *Novina* 5, 1911/12, s. 399 → *Předpoklady slohu* (1947) ●; F. X. Šalda: *Případ Alšuv a případ Jiránkův*, *Novina* 5, 1911/12, s. 445 → *KP* 9 (1954); L. B. Bílý, tj. G. Jaroš: M. J., *Besedy Času* 1912, s. 178 → *Gamma: Brázda* 1 (1920); F. Zákavec in *O českých výtvarnících* (1920); F. X. Šalda: *Dva mrtví protichůdci*: J. a Kubišta, *Volné směry* 21, 1921/22, s. 193 → *KP* 12 (1959); A. N. (Novák): *Impresionista*, *LidN* 2. 11. 1931; L. Jiránek in M. J.: *Literární dílo* (1936) + *Básník o prázdninách*. J. Vrchlický a M. J., *LidN* 20. 12. 1936; M. Novotný: *Co napsal M. J.*, *LidN* 30. 11. 1936; ● ref. *Literární dílo*: V. V. Štech, *Čes. slovo* 29. 11. 1936; J. Ort (P. Eisner), *LidN* 6. 12. 1936; F. Halas, *Rozhledy* 1936, s. 269 → *Imagena* (1971, změn. verze); H. Jelínek, *Lumír* 63, 1936/37, s. 169; F. Kovárna, *LitN* 9, 1936/37, č. 7–8; F. X. Šalda, *ŠZáp* 9, 1936/37, s. 77 ●; A. Hofbauer: *Vzpomínky na M. J.*, *Volné směry* 33, 1936/37, s. 140; A. Novák: J. Vrchlický a M. J., sb. *Podřípsko J. Vrchlickému* (1937); om (O. Mrkvička): *Nad literárním dílem malířovým*, *LidN* 2. 11. 1941; K. Hofbauerová-Heyrovská in *Mezi vědci a umělci* (1947); Rr: (S. Richter): *Vzpomínky na českého malíře M. J.*, *LD* 17. 11. 1955; J. Kotalík in M. J.: *Literární dílo* 1. *Dojmy a potulky a jiné práce* (1959); ● ref. *Literární dílo* 1: L. Novák, *Umění* 1960, s. 316; Š. Jež, *Výtvarné umění* 1960, s. 137 ●; R. Pytlík: J. přínos k vývoji české literatury, *ČLit* 1960, s. 237; J. Kotalík in M. J.: *Literární dílo* 2. *O českém malířství moderním a jiné práce* (1962); J. Hofmeisterová: M. J., *Kulturně politický kalendář* 1965 (1964); L. Hlaváček: *Zakladatel českého moderního umění a jejich výtvarné myšlení*, *Estetika* 1975, s. 24.

jo

Otakar Jiráni

* 10. 1. 1879 *Německý Brod* (Havlíčkův B.)

† 24. 1. 1934 *Praha*

Klasický filolog, zkoumající mj. vliv antické tradice na české písemnictví 19. století, překladatel z řečtiny a latiny.

V rodišti studoval od 1889 na gymnáziu, po maturitě (1897) v Praze na české univerzitě klasickou filologii (žák R. Nováka, J. Kvíčaly a především J. Krále), historii a filozofii (dokto-

rát 1902 prací *Príspevky k výkladu některých dramát Pacuviových*. Učil na gymnáziích v Kyjově (1901–04), v Litomyšli, od 1906 v Praze, a to do 1909 na Malé Straně, 1909–10 v Žitně, do 1918 v Truhlářské ul.; 1906 se oženil. 1907–08 byl stipendistou na univerzitě v Berlíně, 1909 se v Praze habilitoval prací *Mytologické prameny Arnobiova spisu Adversus nationes* a začal přednášet na filoz. fakultě (1911–15 byl částečně nebo zcela osvobozen od výuky na gymnáziu, 1915 nakrátko narukoval). 1918 byl jmenován mimořádným, 1920 řádným profesorem UK; 1919–29 též externě přednášel na státní škole archivní. Významně působil v Jednotě českých filologů a ve Společnosti přátel antické kultury. 1926 vykonal cestu do Itálie, 1929 do Řecka.

Svými pracemi zasáhl J., přímý pokračovatel v díle J. Krále, do problematiky většiny disciplín klasické filologie. Zabýval se dějinami řecké a zvláště římské literatury, latinskou syntaxí (v intencích učení J. Zubatého; v této disciplíně vydal také svůj nejrozsáhlejší spis *Skladba jazyka latinského*), antickou mytologií a dějinami římského náboženského a veřejného života, jakož i působením antické vzdělanosti na evropskou kulturu a speciálně na českou literaturu 19. století a historií vlastního oboru v Čechách; zatímco v prvním období převládaly v jeho činnosti práce analytické, po 1918 dominovaly, ve zřejmé závislosti na univerzitním působení a popularizačních úkolech, rozsáhlejší práce přehledové a syntetizující. České, resp. slovenské literární historii přispěl J. podrobnou analýzou antických vlivů v díle V. Nejedlého, J. Kollára, J. Hollého a zvláště J. Vrchlického. Dobovou kritikou byly kvůli výrazové vytříbenosti a subtilnosti vysoce ceněny J. přízvucné překlady z řečtiny (Eurípidés, Músaioi) i z latiny (Apuleius, souborně Horatius, s jehož osvícenou a vlídnou humanitou se J. cítil duševně zvlášť spřízněn).

ŠIFRA: O. J. ■ PŘÍSPĚVKY in: Bratislava (1928 Antické vlivy v lyrice J. Hollého, 1929 J. Kollár jako klasický filolog; Čas (1913–14); ČNM (1926); Čes. kultura (1913); Čes. věda (1914–23); Čtvrťky 1 (1932, báseň); sb. Doba Augustova (1933); Listy filologické (1901–32; 1908 Mytologické prameny Arnobiova spisu Adversus nationes, i sep., 1911 Antické ohlasy v Kollárově Slávy dceři); Mnéma. Sborník vydaný na paměť čtyřicetiletého učitelského působení prof. J. Zubatého na Univerzitě Karlově (1926); Nár. politika (1923, 1933); Národopisný věstník českoslovan-

ský (1915–18); Ottův slovník naučný 21–28 (1904–09); Památník na oslavu padesátiletého trvání Jednoty českých filologů v Praze (1918); Práce 2. sjezdu klasických filologů slovanských v Praze 1931 (1932, Přehled české práce překladatelské z antických literatur, i sep.); sb. Řečí básnické doby helénistické (1930); sb. Řečí filozofové a mystici (1926); Sborník filologický (1910; 1911 Novočeský ohlas Horatiova listu o umění básnickém, 1922 Antika v selankách J. Hollého); Sborník prací filologických dvor. radovi prof. J. Královi k šedesátým narozeninám (1913); Sborník prací filologických univ. prof. F. Grohovi k šedesátým narozeninám (1923); Sborník Společnosti J. Vrchlického (1916–18 Antická dramata J. Vrchlického, 1921–25 Vrchlický a antičtí básníci); sb. U kolébky křesťanství (1929); Věstník České akademie (1931–32); Výr. zpráva gymnázia v Kyjově (1902); Výr. zpráva gymnázia v Praze Žitné ul. (1911); Výr. zpráva gymnázia v Praze Truhlářské ul. (1912, Několik básní B. Hasištejského z Lobkovic v přízvucném překladě). ■ KNIŽNĚ. *Práce odborné*: Skladba jazyka latinského 1 (1915); Řecká a římská vzdělanost ve vývoji evropském (b. d., 1921); Slovesné umění starého Říma (1925); Vergilius. Život a dílo (1930); – posmrtně: Václav Sládek (1934). – *Překlady*: Músaioi: Héro a Leandros (1918, opr. vyd. 1932); L. Apuleius: Amor a Psyché (1923); Q. Horatius Flaccus: Ódy a epódy (1923) + Listy (1929) + Satiry (1929); Eurípidés: Bakchy (1925, scénicky 1927 s tit. Bakchantky) + Ión (1931, úprava překl. S. Stuny). – *Ostatní práce*: Latinská mluvnice pro střední školy 1 (1933, s B. Rybou). ■ REDIGOVAL *časopis*: Listy filologické (1920–29, s O. Hujerem, J. Jakubcem; 1930–33, s O. Hujerem, M. Hýskem a B. Rybou); *sborník*: Pio vati (k 2000. výročí Vergiliova narození, 1930, s F. Novotným, B. Rybou); *knižnice*: Přednášky a rozpravy Společnosti přátel antické kultury (1925–33, s F. Grohem, A. Salačem), Museion, sbírka překladů (1926–33). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Výbor z listů Ciceronových 1, 2 (1911); Výbor z římské lyriky 1, 2 (1921, 1923); Bohuslav Hasisteini a Lobkovic Carmina selecta (1922); – posmrtně: Ukázky z římských epistolografů 1 (1934, s B. Rybou). – *Úpravy edic*: M. Tulli Ciceronis In L. Catilinam orationes quattuor (1916, ed. R. Novák) + M. Tulli Ciceronis Pro Sex. Roscio Amerino, De imperio C. Pompeii, Pro Archia poeta orationes (1920, ed. R. Novák). ■

BIBLIOGRAFIE: B. Ryba: Bibliografie literárních prací prof. O. J., LF 1934, s. 8, 215 + in F. Groh: O. J. (1935). ■ LITERATURA: F. Groh: O. J. (1935). ■ ● ref. překl. Héro a Leandros: A. N. (Novák), Lumír 47, 1919/20, s. 40; F. Novotný, Zvon 19, 1918/19, s. 323 ●; ● ref. Řecká a římská vzdělanost...: J. Ludvíkovský, Naše doba 29, 1921/22, s. 371; K. Svoboda, Nové Čechy 5, 1921/22, s. 272; F. Novotný, Naše věda 5, 1922/23, s. 83 ●; ● ref. překl. Ódy a epódy: J. Ludvíkovský, Střední škola 1924, s. 159; K. Pražáková, Kritika 1924, s. 121; F. Stiebitz, LidN 30. 12. 1925 (i

o jiných J. překl.) ●● ref. Slovesné umění starého Říma: K. Svoboda, LidN 10. 6. 1925; J. Ludvíkovský, Nové Čechy 8, 1924/25, s. 189 (2. pololetí); Ot. F. (Fischer), PL 3. 1. 1926 ●; F. Stiebitz: ref. překl. Listy, Satiry, LidN 22. 6. 1929; ● ref. Vergilius...: V. O. (Osvald), NO 21. 10. 1930; J. Ludvíkovský, Nové Čechy 13, 1930/31, s. 321 ●● nekrology: F. Novotný, LidN 26. 1. 1934; M. Hýsek, LF 1934, s. 1; J. Ludvíkovský, Bratislava 1934, s. 94; B. Ryba, LF 1934, s. 2 + Čtvrtky 2 (1934) ●; J. Plašilová: Vzpomínka na O. J., LF 1985, s. 110. ■

jc

Alois Jirásek

* 23. 8. 1851 Hronov

† 12. 3. 1930 Praha

Prozaik a dramatik, autor historických povídek, románů a cyklických románových kronik z českých dějin, historických a vesnických dramát a her s pohádkovými motivy. V jeho díle vrcholí obrozená tradice české literatury a zároveň se zakládá tradice novodobé realistické historické prózy, opírající se o znalost pramenů, dobově příznačné postavy a autopsii zobrazovaných míst. Buditelský a národně uvědomovací dosah J. díla se zvláště projevil v těžkých dobách národa; po druhé světové válce měl pak na něm být dokumentován pozitivní vztah socialismu ke kulturním hodnotám minulosti.

J. pocházel ze starého selského rodu; jeho otec byl však už tkadlec, po svatbě se vyučil pekařem a založil si vlastní živnost, kterou však neudržel. Po základní škole v rodišti J. odešel 1862 do Velké Vsi u Broumova, aby se naučil německy, a docházel přitom do 4. třídy hlavní školy v Broumově. 1863–67 navštěvoval tamější německé gymnázium, vyšší třídy absolvoval na českém gymnáziu v Hradci Král. (1867–71). Vztah k literatuře vypěstovaný četbou i matčíným vyprávěním krajových pověstí prohluboval J. soustavným studiem české literatury i literatur slovanských (polskou četl v originále). Projevoval malířské nadání, finanční poměry rodiny mu však nedovolily jít na malířskou akademii, a proto se rozhodl pro studium dějin na pražské filoz. fakultě (1871–74). Většina jeho pražských přátel, kteří přibyli k dosavadním z gymnázia (B. Jelínek, J. Baše), pocházela (s výjimkou J. Thomayera) z výtvarnických kruhů (M. Aleš, E. K. Liška, J. V. Myslbek), teprve později J. navázal přátelství s literáty (J. Vrchlický aj.). V Praze začal soustavněji literár-

ně pracovat (první báseň 1871 ve Světozoru ještě před maturitou). 1874 nastoupil suplentské místo na gymnáziu v Litomyšli, 1876 složil závěrečné zkoušky na fakultě, 1877 se stal řádným učitelem na litomyšlské reálce a 1880 definitivním profesorem; 1879 se oženil. J. pravidelnou učitelskou prací provázela neúnavná literární činnost přerušovaná jen prázdninovými cestami za poznáním míst, kam situoval děje svých knih (1876 Šumava, 1882 Chodsko a Bavorsko – Psohlavci, V zích službách; 1884 Orlické hory a Kladsko – Skály; 1885 Drážďany a jižní Čechy; 1887 jižní Čechy – Mezi proudy; 1890 Kostnice, Švýcarsko, sev. Itálie; 1892 a 1893 opět jižní Čechy; 1896, 1897, 1907 Slovensko – Bratrstvo aj.). Tento pravidelný životní rytmus nepřerušilo ani přeložení do Prahy na gymnázium v Žitné ul. (1888). Teprve světová válka přiměla J. k veřejnému vystoupení: jako první podepsal 1917 manifest českých spisovatelů proti postupu českých zástupců na vídeňské říšské radě, v němž spisovatelé jménem národa vyjádřili jeho touhu po samostatnosti, v dubnu 1918 přednesl ve shromáždění zástupců národa přísahu věrnosti vůli národa. Po vzniku ČSR se stal jako zástupce spisovatelů členem Revolučního Národního shromáždění a po volbách 1920 senátu republiky za národně demokratickou stranu. Politického života se však aktivně neúčastnil, většinu času trávil (od 1915) ve své vilce v Hronově.

Rané období J. tvorby znamená hledání nových cest české historické prózy. Po prvních verších a povídkách, v nichž se odráží zájem o lidový život rodného Hronovska v kresbě výrazných vesnických postav (*Povídky z hor*), přikročil J. k prvním pokusům o historickou povídku. Nejlépe se mu dařilo tam, kde mohl navázat na dosavadní životní i literární zkušenosti: v rozsáhlejší próze *Skaláci*, podávající ještě živou tradici revolučního selství, v povídkách zobrazujících nevšední lidské typy (drobné vojenské obrázky ze 17. a 18. stol.) nebo postihujících prostředí, které poznal za svého učitelského působení (v Litomyšli se odehrával *Filozofská historie* s ohlasey revolučního roku 1848 aj.). V pokusech o historickou povídku a o první romány z dávnější minulosti zůstával raný J. poplatný dosavadnímu romantickému pojetí děje. Obracel se v nich k osvícenství a k zárodkům národního obrození (*Na dvoře vévodském*, *Ráj světa*, *Poklad*, *Sousedě*), ale také již k husitství (*Slavný den*) a k působení Jednoty

bratrské (*Konec a počátek*). Teprve v průběhu 80. let, kdy se soustředil na dílčí, historicky méně exponovaná témata a kdy také umělecky vyzrál (řada menších prací z této doby se vrací k vesnickým typům a k vojenskému životu a patří k vrcholům J. umění), se mu podařilo vytvořit reálnější postavy i děj a sladit osudy jednotlivců s historickým děním (*Psohlavci, Skály*). Ve Skalách současně rozvinul přesvědčení (vyjádřené už v *Sousedech* a také v pozdějším dramatu *Emigrant*), že k nové renesanci národa, vysíleného v pobělohorské době válkou a povstáními, vedou za změněné situace jiné, nekrvavé cesty, na nichž se rodí budoucí národní obrození. Aktuální účín příběhů začal J. zakládat na konkrétních obrazech, opírajících se o znalost dobových reálií i líčeného prostředí. Proto podnikal obsáhlá studia pramenů i literatury, jež volně přetvářel v umělecký tvar. Ve snaze o širokou přístupnost psal soudobou spisovnou češtinou, kterou doplňoval prvky jazyka lidového (někdy, např. v *Psohlavcích* i jinde, užil nářečí) a lexikálními archaismy, jež čerpal ze studovaných pramenů, aby náznakem dosáhl dobového zbarvení jazyka. Zároveň vykrystalizovala i jeho koncepce národních dějin, která vycházela z Palackého *Dějin* a dále je dotvářela, nalézajíc v lidovém žvilu stále se obrozující zdroj národního sebevědomí. Proto J. zaujaly především údobí husitství a obrození, v nichž úloha lidu vystupuje výrazně do popředí. Při jejich zobrazení volil zápletky a děje, jež postihují celou strukturu dané společnosti a umožňují rozvést vzájemný vztah mezi lidovými vrstvami a ostatními společenskými silami. Dbal přitom o to, aby se jeho postavy při nezbytné individualizaci staly především nositeli historických dějů, charakterizovaly dobu. Dominantu v těchto dílech tvoří stále děj vyprávěný vyprávěčem; toto vyprávěčství svazuje v jednotný dějový tok historické dění, individuální osudy postav, popis prostředí i obraz vnitřního světa hrdinů. Obsahuje přitom jak náladové tóny často až idylického zbarvení (zejm. v rovině individuálních citových vztahů), tak patos a smysl pro dramaticitnost velkých scén, smysl pro humor i pro elegičnost. Snaha podat co nejširší výsek společenského dění vedla J. k cyklickým pracím, kompozičně členěným do dílčích dějových pásem, jež teprve sloučeny vytvářejí celistvý obraz doby. Volil k tomu formu románu nebo románové kroniky, vyznačující se uvolněnějším proudem děje, jenž je členěn zpravidla

časově podle hlavních historických událostí; tento ráz mají především J. práce z národního obrození (*F. L. Věk, U nás*). Rozmanitost epických forem panuje i v pracích o husitství, jež J. zachytil od zrodu prvních předpokladů revolučního hnutí za Václava IV. v románové kronice, trilogii *Mezi proudy*, přes jeho vrcholnou fázi soustředěnou k bitvě na Vítkově v eposeji *Proti všem*, až k jeho doznívání ve fabulačně bohatém, ale dějově pevně sevřeném románovém vyprávění v *Bratrstvu* a k volnější podanosti „výjevům z velkého dramatu“ zobrazujícím nové rozpory za vlády Jiřího z Poděbrad v nedokončeném *Husitském králi*. V závěru své tvorby se J. románem *Temno* vrátil k pobělohorské době, aby na rozdíl od dosavadních dílčích záběrů vytvořil její ucelenější obraz, který se objektivitou, vyrovnaným líčením protikladných sil i smyslem pro tragiku dění řadí k jeho nejvýznamnějším dílům. Méně významnou součástí J. díla jsou práce ze současnosti; v nich zpravidla konfrontoval své společenské ideály se způsobem života soudobé společnosti (prózy *Druhý květ, Na Ostrově, hra Samota*). Mládeži byly určeny *Staré pověsti české*, které přerostly své původní poslání a staly se pro svou vyprávěčskou poutavost a poetické kouzlo nejoblíbenějším svodem národních pověstí z předdějinné i historické doby národní existence; v knize *Z Čech až na konec světa* J. převyprávěl cestopis Václava Šaška z Bírškova. Své mládí a počátky učitelského působení zachytil ve dvoudílných memoárech *Z mých pamětí*. – Příchod do Prahy podnítl J. také k dramatické tvorbě. Převahu v ní mají hry s historickou tematikou, stylově však značně diferencované. J. psal veselohry (lyrická hříčka z časů Václava IV. *Kolébka*, z obrození *M. D. Rettigová*) i tragédie (*Gero* z doby pokoření polabských Slovanů). Pokusil se též o kolektivní drama v husitské trilogii (*Jan Hus, Jan Žižka, Jan Roháč*), v níž zachytil zrod, vrchol a pád hnutí; jednotlivé hry bohatě zalidnil historickými postavami (protagonisté se přitom stávají nositeli idejí doby) a uvolnil děj do osamostatňujících se výstupů. Komornější ladění mají dramatické báchorky *Pan Johanes a Lucerna*, jež využívá pohádkových prvků k symbolickému zpodobení vnitřní síly národa a pro svou poetičnost se dodnes udržuje na repertoáru. Do vývoje soudobého realistického dramatu zasáhl J. výrazně v 90. letech hrami *Vojnarka* a *Otec*, zobrazujícími s kritickým osřtím působení prostředí na charakter člověka.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Alois Hronovský (první J. povídka Z dob utrpení, otištěná až 1921 ve sb. A. J.); Jan Pamětný (Lumír 1881), Josef Horák (ČČM 1891); A. J., A. J. H. (Pečirkův nár. kalendář 1881), -an, -en. (Nár. listy), -ik (Nár. listy), J. (Pokrok), Jsk. ■ PRÍSPĚVKY in: sb. A. J. (1921); Almanach dámského odboru Ústř. matice školské pro Prahu (1897); Almanach na oslavu 25letého trvání Akad. čtenářského spolku pražského 1849–74 (1874); sb. Božena Němcová 1820–1862 (1912); ČČM (1891–92); Časopis turistů (1897); sb. Čechy 5 (1888); sb. Černá hodinka (1893); sb. České besedě liberecké (1905); Čes. slovo (1926); sb. Českosl. národní čítanka (1928); sb. Českosl. armádě k 28. říjnu (1919); Čes. jih (Tábor, 1872–73); Čes. lid (1892–97, 1925); sb. Čeští spisovatelé českým dělníkům národním k 1. máji 1898 (1898); sb. Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům našich vojinů (1916); Čítanka pro čes. školy měšťanské 3 (1912); Desátá výr. zpráva vyššího gymnázia v Praze II (1897); Die Österreichisch-ungarische Monarchie im Wort und Bild I (1894); Domácnost (přil. čas. Háj, 1883); Hlas národa (1889–90); Hradečan (Hradec Král., 1872); alm. Chudobky (Polička, 1896); Jarý věk (1888); Kalendář Besed lidu na r. 1895; Kalendář česko-židovský (1913); Kalendář Nár. listů (1908–09); Kalendář Ústřední matice školské na rok 1885–86; Kalendář Zlaté Prahy (1895); Kniha (1896); Koleda (Olomouc, 1878); Květy (1879–1900); Květy mládeže (1895–96); Lidová čítanka moravská (1906); Lid. noviny (1920, 1922); Lumír (1873–98, 1918); Malý čtenář (1894–1912); sb. Morava svým Maticím (1897); Národ (1917); sb. Národ sobě (1880); Nár. listy (1882–1921); Nár. politika (1916, 1919–20 Husitský král); sb. Národní shromáždění čl. v 1. roce republiky (1919); sb. Naším dětem (1889); sb. O bidě lidské (1890); Obrazy života (1872–74); Obzor litomyšlský (1905); Osvěta (1877–97); Osvěta lidu (1924); Ottův literární almanach (1911); sb. Památce pětiletého výročí bitvy u Zborova 1917–1922 (1922); Památník na župní slet Jiráskovy sokolské župy podkrkonošské v Náchodě (1928); Pamětní list Sokola litomyšlského (1886); Pečirkův nár. kalendář (1881, 1890); Pokrok (1874–79, 1885); Posel z Prahy (1876–77); Prémie Umělecké besedy na rok 1888 a 1908; sb. Půl století Nár. listů 1860–1910 (1910); alm. Ruch (1873); Ruch (1885–86); Sborník Žižkův 1424–1924 (1924); sb. Sirotám příbramským (1892); Slovenská čítanka (1912); Slovenský denník (1921); alm. Souzvuk (1874); Streffleurovy Vojenské listy (1915); sb. Studentská Litomyšl (1923); Světozor (1871–97); Světozor (1913–32); Svoboda (1872–73); Švanda dudák (1924); Topičův sborník (1913–21); sb. U Ottů (1926); sb. Utěcha (Videň, 1923); sb. Vánoční album (1883); Velký Slovanský kalendář na rok 1880–87; Venkov (1915); Vesna (Velké Meziříčí, 1883, 1887–88); Vlastenecký kalendář na r. 1873; sb. Za praporem sokolským (1887); Zlatá Praha (1884–1917); Zvon (1901–20); Ženské listy (1889); – posmrtně: Listy filologické (1931); Od Trstenické stezky (Litomyšl,

1932–35). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: V sousedství (P 1874); Viktora (P 1874); Skaláci (P 1875); Povídky z hor (1878, změn. vyd. 1886); Slavný den (R 1879); Z bouřlivých dob 1, 2 (PP 1879, 1882); Na dvoře vévodském (R 1881); Ze zlatého věku v Čechách (R 1882); Konec a počátek (R 1882); Dvě povídky (Filozofská historie, U rytířů, 1882); Obětovaný (P 1883); Ráj světa (R 1883); Sousedé (R 1884); Povídky 1, 2 (1885, 1889); Poklad (R 1885); Povídky a novely 1–3 (1885, 1887, 1889); Johanka, Z malých cest (PP 1886); Pandurek (P 1886); Psohlavci (R 1886); V cizích službách (R 1886); Maryla (P 1887); Zemanka (P 1887); Skály (R 1887); Nevolnice (P 1888); Na Ostrově (P 1888); Starosvětské obrázky (P 1888); Z Čech až na konec světa (P pro ml., 1890); F. L. Věk 1–5 (R 1890, 1895, 1898, 1901, 1907, Sebrané spisy 1. vyd. sv. 2, 20, 26, 29, 34; dále Spisy); Mezi proudy 1–3 (R; Dvojí dvůr, 1891, Syn ohnivcův, 1891, Do tří hlasů, 1891, Spisy sv. 6–8); Drobné povídky a obrázky (1891, Spisy sv. 9); Vojnarka (D 1891, prem. 1890); Kolébka (D 1892, prem. 1891); Staré pověsti české (1894); Proti všem (R 1894, Spisy sv. 19); Otec (D 1895, prem. 1894); Rozmanitá próza 1–3 (PP 1896, 1905, 1913, Spisy sv. 22, 33, 39); U nás 1–4 (kronika; Úhor, 1897, Novina, 1899, Osetek, 1903, Zeměžluč, 1904, Spisy sv. 23, 27, 30, 31); Domů a jiné obrázky (1897, Spisy sv. 24; obs. též 2. díl Povídek a Zemanku); Emigrant (D 1898, i prem.); Bratrstvo 1–3 (R; Bitva u Lučence, 1900, Mária, 1905, Žebráci, 1909, Spisy sv. 28, 32, 35); M. D. Rettigová (D 1901, i prem.); Ze zašlých dob (PP 1902); Jan Žižka (D 1903, i prem.); Gero (D 1904, i prem.); Lucerna (D 1905, i prem.); Samota (D 1908, i prem.); Pan Johanes (D 1909, prem. 1910, upr. vyd. pro loutky 1917); Jan Hus (D 1911, i prem.); Z mých pamětí 1, 2 (1911, 1913, Spisy sv. 36, 37); Z dávná i nedávná (PP 1913); Jan Roháč (D 1914, prem. 1918); Temno (R 1915, Spisy sv. 40); Písničky a jiná próza (PP 1916, Spisy sv. 42); Husitský král 1, 2 (R 1920, 1930, posmrtně, nedokončeno, Spisy sv. 43, 45); Směsá (PP, proslavy, paměti, 1922, Spisy sv. 44); – posmrtně: Básně (1930, ed. M. Hýsek); V sousedství a jiné obrázky z hor (1941, Spisy 3. vyd. sv. 49, ed. F. Páta); Andělé boží a jiné obrázky (1943, Spisy 3. vyd. sv. 52, ed. F. Páta); Obnovit paměť minulých dnů (PP, BB a hudební scéna Mozart v Praze, prem. 1916; 1954, ed. J. Kunc). – *Ostatní práce*: Řeč mistra A. J., kterou promluvil dne 29. října v Hronově na oslavu prohlášení samostatnosti čs. státu (Hronov, 1918); J. poselství našim hochům na Sibiři (1920). – *Výbory*: Jiráskova čítanka (1919, ed. K. J. Obrátil); J. české mládeži (1921, ed. A. Caha); Jiráskova slova (pro ml., 1921, ed. J. Š.); Jiráskův večer (1921, ed. B. Fišer); Stezkami našich dějin (1921, ed. J. Horčíčka); Vojna. Česká vojenská minulost v díle J. (1923, ed. R. Tschorn); Bitva u Kreščaku a jiné povídky (1925); Z básní A. J. (1949, ed. F. Nečásek); Meč práva svatý do hrsti (výbor z veršů, 1951, ed. an.); Čechy hrdinské 1–2 (1951, 1955, ed. K. Nový); Kozák a Turek a jiné

povídky (1952, ed. P. Hykeš); Vojenské povídky (1952, ed. F. Kautman); Vojenské povídky (1955, ed. M. Stejskalová). – *Souborná vydání*: Sebrané spisy A. J. (nakl. J. Otto, 1890–1930, 45 sv.); Sebrané spisy A. J. (J. Otto, 1927–34, 47 sv.); Sebrané spisy A. J. (Státní nakladatelství a Školní nakladatelství, 1936–47, 44 sv. s rozvržením podle předcházejícího vyd., ale s vynecháním 8 sv. a se zařazením tzv. Dodatkové řady, 5 sv.; ed. F. Páta); Odkaz národu (výbor ze spisů, nakl. Mladá fronta, Práce, Melantrich, Čs. spisovatel, Naše vojsko, Orbis, Svoboda, Brázda, SNKLHU, 1949–58, 32 sv., ed. Z. Nejedlý). ■ **KO-RESPONDENCE**: an.: List Národní demokracii (z 1920), NL 22. 4. 1920; M. Novotný: Z korespondence A. J. (F. Čenskému z 1877–85), NL 16. 3. 1930; an.: A. J. J. Ottovi ke 40leté činnosti nakladatelství r. 1911, Světozor památce A. J., 1930; an.: Z korespondence A. J. s J. Kvapilem, když připravovali historický manifest českých spisovatelů (z 1917), LidN 13. 3. 1930; Čtyřicet let s A. J. (J. S. Macharovi z 1889–1929, ed. J. S. Machar, 1931); M. N. (Novotný): A. J. píše do Itálie (E. Jelínkovi z 1895), LidN 25. 8. 1931; J. Z. (Zídka): Úryvky z listů A. J. K. Janků (z 1917–29), Od kladského pomezí 8, 1930/31, s. 86; J., Vrchlický, Jelínek (B. Jelínkovi a J. Jelínkovi z 1911–1921, ed. K. Hovorka, 1933); Ds: Dva dopisy A. J. (J. Šárovi z 1897–98), LidN 2. 6. 1937; F. Cuřín: Ke vzniku J. Psohlavců (A. Truhlářovi z 1874–85), ČMF 1946; Aleš a J. (M. Alšovi z 1874–1912, M. Alšové z 1921–26, E. Svobodovi z 1926–30; ed. E. Svoboda, 1947); Č. Jeřábek: Co prožíval A. J. kolem 28. 10. 1918 (O. Poplerovi z 1918), Od Trstenické stezky 23, 1947/48; V. Jílek: J. dopisy V. Budilovi (z 1905–25), Divadelní zápisník 1947 + Ještě J. a Budil (z 1902), Divadelní zápisník 1948 + J. styky s polonofilem F. A. Horou (z 1879–86 a 1909), Slavia 19, 1949/50; Z korespondence J. dramatika (H. Kvapilové, J. Kvapilovi, G. Schmoranzovi aj. z 1890–1929; ed. V. Müller, 1951); F. Kroupa: J. a Tábor (K. Mlynářovi z 1892), Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Čes. Budějovicích (1951); V. Fícek: A. J. v písemném styku se Slezskem (různým adresátům z 1888–1911), Slezský sborník 1951; J. Špét: Z dopisů A. J. A. Rezkovi (z 1875–1900), Slovesná věda 1951; F. Černý: K pramenům F. L. Věka (K. P. Khelovi z 1891), LidN 19. 8. 1951; K. Dobeš: Listy vzájemné úcty a přátelství (A. Sovovi z 1911–24), Svob. slovo 25. 2. 1951; V. Jílek: A. J. a Chodové (obci Újezdu z 1895) + A. J. na Klatovsku a Sušicku (různým adresátům z 1911–25), oboje Život Plzeňska 1951 + Přátelství J. V. Sládky s A. J. (J. V. Sládkovi z 1880–1904), Život Plzeňska 1952; J. Moravec: Několik dopisů A. J. J. Vrchlickému (z 1873–85), ČLit 1953; D. Jeřábek: Listy A. J. litomyšlskému příteli (O. Poplerovi z 1888–1911), SPFF Brno 1953; F. M. Bartoš: Místo J. v boji o Husa a husitskou tradici v letech 1921–29 (F. M. Bartošovi z 1920–26), Křesťanská revue 1953; E. Korba: A. J. o československé vzájemnosti + Z korespondence A. J. s G. Žebrác-

kým (oboje z 1926), Nový život 1953; J. Sliziński: Z korespondencí A. J. z Polakami (J. Fischerové-Dutkowské z 1927–29), Slavia 1953 + Z korespondencí A. J. z Polakami (M. Wyslouchové a dalším adresátům z 1890–1929, ed. J. Sliziński, Vratislav 1955); in Vrchlický v dopisech (z 1873–1905, ed. A. Pražák, 1955); Z. Urban: Neznámý dopis A. J. v sofijském archívu (J. Šmahovi z 1894), ČLit 1956; J. Petřtyl: Z literární pozůstalosti P. Papáčka (P. Papáčkovi z 1903 a 1909), Pardubický kraj 1958, č. 3; K. Švehla: J. dopisy Z. Wintrovi (z 1884–1909), Sborník NM 1960; V. Jílek: Listy A. J. F. A. Šubertovi (z 1881–1912), SPI Plzeň 1960; F. Bařha: Postava V. Tháma u A. J. (F. X. Prusíkovi z 1889, F. A. Šubertovi z 1898, V. Budilovi z 1916), Sborník NM 1961 + Přispíval A. J. do Arbesova Šotka? (J. Arbesovi z 1880), Sborník NM 1962; J. Krulišová, J. Patejdrová-Janičková: Z pozůstalosti F. Nováka (F. Novákovi z 1896), Sborník NM 1962; F. Žůrek: Z korespondence A. J. (L. Noppovi z 1903–12), Slovákco 1964; A. J. Dopisy 1871–1927 (různým adresátům, ed. F. Bařha, 1965); A. Leňo: Z korespondence a vztahů A. J. a J. L. Holubyho (J. L. Holubymu z 1897–1922), Lit. archív 1970 (Martin 1971) + Zo súkromej slovenskej korespondencie A. J. (rodině z 1896–97 a 1921), ČLit 1976 + Z korespondencie A. J. so slovenskými priateľmi (J. L. Holubymu z 1898, P. Križkovi z 1898, J. Bottovi z 1926, P. O. Hviezdoslavovi z 1918–19), ČLit 1978; J. Janáčková in Živé prameny. U nás (B. Habrové z 1896, J. V. Sládkovi z 1895; 1980); mimo to různé publikována řada příležitostných děkovních, pozdravných aj. jednotlivých dopisů i telegramů. ■ **REDIGOVAL časopisy**: Zvon (1901–21, člen red. rady s K. V. Raisem, J. Thomayerem); *sborníky*: Čechy (d. 10–14, 1896–1908); *edice*: Ottova laciná knihovna národní (1878–80). ■

BIBLIOGRAFIE: F. Páta: Bibliografie J. díla, sb. A. J. (1921); J. Kunc: Soupis díla A. J. a literatury o něm (1952); D. Jirásková: Soupis rukopisů A. J. uložených v Muzeu A. J. a M. Alše (1967); M. Vorlíčková, R. Balcar: Soupis korespondence přijaté A. J. od jednotlivců ze sbírek Muzea A. J. a M. Alše (1968); M. Vorlíčková: Soupis dokumentů a jiných úředních písemností, týkajících se A. J. a jeho rodiny ze sbírek Muzea A. J. a M. Alše (1970) + Soupis korespondence přijaté A. J. od institucí, organizací a různých kolektivních odesílatelů ze sbírek Muzea A. J. a M. Alše (1971) + Soupis kondolencí přijatých J. rodinou k úmrtí A. J. ze sbírek Muzea A. J. a M. Alše (1979); L. Vacina, H. Endlerová: A. J. a jeho kraj (výběrová regionální bibliografie, Náchod 1971); V. Vladyková: Bibliografie A. J. 1952–1985, in J. Janáčková: A. J. (1987). ■ **LITERATURA**: J. Voborník: A. J. (1901); A. Tuček: A. J. (1901); Z. Nejedlý: A. J. a jeho Lito-myšl (1911) → Čtyři studie o A. J. (1949); sb. Jiráskova Litomyšl (1911, red. T. E. Tisovský); B. Beneš Buchlovan: Blažený den (Brno 1920); F. Tichý: Náš J. (Nymburk 1920); sb. A. J. (1921, ed. M. Hýsek, K. B. Mádl); A. Caha: A. J. (1921); J. Frič: Život

- a dílo A. J. (1921); M. Hýsek: A. J. (1921); H. Jelínek: A. J. (1921); J. Jirásek: A. J. (1921, slovensky); Z. Nejedlý: A. J. Studie historické (1921); F. Sekanina: A. J. (1921); Z. Weberova: A. J. a jeho životní dílo (Čáslav 1921); B. Borkovec: Český jih v díle J. (Čes. Budějovice 1922); F. Bredler: A. J. (1922); F. M. Bartoš: K jubileu J. Temna (1925); F. Wollman: První dramatičtější zrada Tugomirovy a Gerovy, Sborník filoz. fakulty univerzity Komenského (Bratislava 1925); Z. Nejedlý: A. J. (1926) + A. J. a Náchodsko (1926), oboje → Čtyři studie o A. J. (1949); A. Jíl (J. Touc): A. J. (1927); H. Jelínek: A. J. (1930); F. Loubal: A. J. a pohled do jeho díla (1930); sb. Památce mistra A. J. škola hronovská (1930); sb. J. pohřeb a návrat do Padolí (1930); V. Roy: A. J. (Bratislava 1931); Světozor památce A. J. (1930); A. Sturm: A. J. (1931); J. Borecký: A. J. (1933); V. Novotný: Po stopách J. v Litomyšli (1933); V. Růčka: Temno dle J. a dle historie (Hradec Králové 1933); M. Michálková: Od Tyla k J. (1941); sb. Jiráskův Hronov (1945); Ročenky J. Hronova (1947, 1948); Z. Nejedlý: Tyl, Hálek. J. (1950); K. Gottwald o J. (1951); Z. Nejedlý: A. J. a společenský význam jeho díla (1951); J. Květ: Dílo A. J. v české ilustraci (1953); K. Horálek: O jazyce literárních děl A. J. (1953); A. Dvořák: J. Jan Žižka (1953); J. Kopecký: J. Jan Roháč (1953); J. Träger: J. Lucerna (1953); J. Frey: Postavy a dějiště souboru spisů A. J. (1953); M. Novotný: Roky A. J. (1953); G. Gajčík: J. Bratrstvo, literární pomník čs. družby (1953); Z. Pešat: Boj o A. J. v zrcadle kritiky (1954); J. Brabec: Po stopách Starých pověstí českých (1959); Z. Nejedlý: Doslovy k souboru spisů A. J. Odkaz národu (1960); J. Klempera: Litomyšlská romance (1965); B. Kašparová: A. J. a jižní Čechy (1975); J. Janáčková: Revoluční duch J. Skaláků (1975) + Živé prameny. U nás (1980) + Svět J. umění, AUC Praha, Philologica 1978 (1982) + A. J. (1987). ■ O. Mokry: ref. Skaláci, Lumír 1876, s. 19; an.: A. J., Světozor 1878; an. (J. Neruda): A. J., Humoristické listy 1885 → Podobizny 3 (1954); ● ref. Mezi proudy: J. V. Novák, Lit. listy 1891; A. Vrzal, Hlídka literární 1891 (J. odpověď Vrzalovi, Lumír 1891, s. 168) ●; L. Čech: Sebrané spisy A. J., Osvěta 1892, s. 170; A. Procházka: Historický román, Lit. listy 1893 → České kritiky (1912); ● ref. Otec: J. Vodák, Čas 1894, s. 771; F. X. Šalda, Rozhledy 1895 → KP 2 (1950); J. Karásek, Niva 1895 ↓ ● ● ref. Proti všem: J. Vrchlický, Lumír 1895; F. V. V. (Vykoukal), Světozor 1895; B. (T. G. Masaryk), Naše doba 1895, s. 948; A. Vrzal: Hlídka literární 1895; L. Čech, Osvěta 1896, s. 82 ● ● ref. Emigrant: F. X. Šalda, Lit. listy 1898 → KP 4 (1951); V. D. (Dyk), MR 1898, sv. 7, s. 160 ●; Zlatá Praha mistru A. J. (1901); Z. Nejedlý: A. J., ČČM 1901–02 → Čtyři studie o A. J. (1949); J. S. Machar: A. J., Naše doba 1901 → V poledne (1921); F. V. Krejčí: A. J., Rozhledy 1901; F. V. Vykoukal: A. J., Osvěta 1901; J. K. Hraše: J. a Hronov, Zlatá Praha 1901; V. Dyk: ref. Bratrstvo, Obzor literární a umělecký 1902; A. Pražák: A. J., Lumír 31, 1902/03; J. Jakubec: J. beletrie historická, Lumír 1906; ● ref. Samota: an. (J. Vodák), Čas 3. 3. 1908; F. X. Šalda, Novina 1908 → KP 7 (1953) ●; J. Jakubec: Jiráskův F. L. Věk, Lumír 36, 1907/08; A. Pražák: J. Bratrstvo, Zlatá Praha 1909; Zlatá Praha A. J. (1911); F. A. Šubert: Dílo A. J., Osvěta 1911; an. (F. X. Šalda): A. J. šedesátníkem, Novina 1911 → KP 8 (1956); A. Macek: A. J., Akademie 1911 → Stati o umění, kultuře a literatuře (1963); M. Hýsek: J. paměti, Lumír 41, 1912/13; J. Škultéty: Bratrstvo, Slov. pohľady 1915; ● ref. Temno: V. Dyk, Lumír 1915; A. Novák, Květy 1915 → Zvony domova (1916) a Dílo A. N. (1940); K. (F. V. Krejčí), PL 9. 5. 1915; an. (J. Vodák), Čas 16. 5. 1915; M., Čech 6. 6. 1915; V., Čech 20. 6. 1915; J. H., Topičův sborník 2, 1914/15; F. V. Vykoukal, Osvěta 1915, s. 540; B. (K. B. Mádl), Zlatá Praha 32, 1914/15; F. Sekanina, Zvon 15, 1914/15 a Osvěta 1916; A. Procházka: Historické romány, MR 1916, sv. 30 → Diář literární a umělecký (1919); J. Laichter in Uměním k životu (1919, rozšíř. vyd. 1946) ●; V. Mostecký: O jazyce románů J., Naše řeč 1917; B. Mendl: J. husitství, Národ 1917; -n (S. K. Neumann): A. J. a národní demokracie, Kmen 1920, s. 84; ● ref. Husitský král: jv (J. Vodák), Čas 20. 2. 1921; A. Novák, Venkov 1., 8. a 15. 2. 1921; V. Flašhans, Osvěta 1921 ● ● k sedmdesátinám (1921): zvláštní čísla časopisů Světozor, Zlatá Praha, Čes. osvěta, Jevišťe, Nár. listy (21. 8.), Lid. proudy (Náchod), Náchodské listy (č. 27, 33); K. V. Rais, Zvon 21, 1920/21 → Ze vzpomínek 3 (1930); an. (A. Macek), RP 20. 8. 1921 → Stati o umění, kultuře a literatuře (1963); K. (F. V. Krejčí), PL 21. 8. 1921; A. Novák, LidN 23. 8. 1921; F. X. Šalda, Tribuna 6. 11. 1921 → KP 11 (1959); M. Hýsek, Naše doba 1921; K., Červen 1921; K-K (J. Karásek), Týn 4, 1920/21 (Papírová pyramida) ●; R. Urbánek: Historický román J., Lumír 1921, s. 170; J. Š. Baar: Jubileum knihy (Psohlavci), Zvon 24, 1923/24; H. Jelínek: Otec, Vojnarka, Jan Roháč, in Z prvního balkónu I (1924); F. Götz: Lidský a básnický typ A. J., NO 22. 8. 1926; -FR- (J. Frejka): J. dramatik, NO 22. 8. 1926; A. N. (Novák): Šťastný spisovatel, LidN 22. 8. 1926; J. Šimek in Moje paměti (1927); J. Máchal in O českém románu novodobém (1930); ● nekrology: Nár. listy památce A. J. 16. 3. 1930; A. Novák, LidN 13. 3. 1930; K. (F. V. Krejčí), PL 13. 3. 1930; an., RP 13. 3. 1930; J. Fučík, Tvorba 1930; F. X. Šalda: A. J. čili mýtus a skutečnost, ŠZáp 2, 1929/30; J. B. Čapek, Naše doba 1930 → Záření ducha a slova (1948); M. Hýsek, Zvon 31, 1930/31; J. Dostál, Akord 1930; L. Š. (Štoll): Symbolický otazník, Signál 2, 1929/30; A. Grund: Tvůrce a buditel, RA 5, 1929/30; V. Dyk: Sub specie aeternitatis, Lumír 56, 1929/30; J. Borecký, Almanach ČAVU 1931 ●; F. L. (Lukáš): ref. H. Jelínek: A. J., Čin 1, 1929/30 (k tomu obsáhla diskuse, viz B. Koutník: Po časopisech, Naše doba 1930, s. 50); jv (J. Vodák): První výročí smrti J., Čes. slovo 12. 3. 1931; A. Novák: A. J., LidN 23. 8. 1931; J. Hora: O J. umělcem, Plán 2, 1930/32; J. Kvapil in O čem vím (1932,

rozšíř. vyd. 1946); F. X. Šalda: Z. Nejedlý o J., ŠZáp 6, 1933/34; J. Simon: A. J. jako student gymnázia královéhradeckého, Královéhradecko 12, 1934/35; K. Vojan (J. Fučík): Ještě A. J., Haló noviny 22. 4. 1934; K. Čapek: K čemu nabádá J., LidN 12. 12. 1934 + Na pár slovíček, LidN 4. 1. 1935; F. Weiss: A. J. deutsche Lehrjahre, Ostböhmisches Heimat 1935; A. N. (Novák): Dva romanopisci (J. a M. Majerová), LidN 1. 12. 1936; Q. Hodura: Z. Nejedlý a A. J., sb. O Zdeňku Nejedlém (1938); B. Vydra: A. J. a Poláci, 16. roční zpráva obch. akademie na Smíchově za rok 1937/38 (1. sep.); M. Rutte: Dramatik-buditel, in Mohyly s vavřínem (1939); A. Pražák: Deset let po J. smrti, Ozvěny 1940 → Míza stromu (1940, 2. vyd. 1949); J. Racek: Bitva na Vítkově v J. románu Proti všem, ČSPS 1940; M. Hýsek: Zapomenutý vlastenec, in Literární besedy (1940); F. Trávníček: Slovesný umělec historikem jazyka, LidN 12. 3. 1940; J. B. Čapek: J. Temno a dnešní kult baroka, in Z kulturních dějin českých 17. a 18. století (1941); F. Götz: A. J., in Čes. umění dramatické 1, Činohra (1941); Z. Nejedlý: Náš dnešní poměr k J., RP 27. 8. 1946; J. Morák: A. J. Šaldův nebo Nejedlého, Haló noviny 31. 8. 1946; F. Vka (Vodička): J. úloha v dějinách českého historického románu, Škola a kultura 1946; K. Engelmüller: J. dramatik, in Z letopisů českého divadelnictví 1 (1946); Var 1948 (zvl. číslo věnované A. J.); Z. Nejedlý: A. J., in Velké osobnosti (1948); J. Thon: Na okraj J. Bratrstva, Slovesná věda 1, 1947/48; F. M. Bartoš in Knihy a zápasy (1948); F. Nečásek: J. tradice v české literatuře, Var 1948 + J. dnešku a zítřku, Nový život 1949; Z. Nejedlý: Film a dílo A. J., Var 1949; Q. Hodura in A. J.: Psohlavci (1949); T. Martinec: Dvě hronovské kroniky, Věda a život 1949; M. Míčko in Aleš a J. Listy dvou přátel (1950); J. Kučera: K J. U nás, Marginálie 1950; J. Pokorný, A. Dvořák in A. J.: Jan Žižka (1950); V. Tichý in A. J.: Proti všem (1950) + Skaláci (1950); F. Černý in A. J.: Lucerna (1950) + M. D. Rettigová (1951); J. Petrmichl: Vznik a vývoj J. Skaláků, Nový život 1951 + in A. J.: Povídky z hor (1951) → Literatura mého srdce (1979); J. Dolanský: Z. Nejedlý v boji o J., Nový život 1951; V. Cach: A. J. dramatik, Nový život 1951; V. Tichý in A. J.: Mezi proudy (1951); V. Semrád in A. J.: Vojnarka (1951) + Otec (1951); R. Cikhart: Tábořsko v díle A. J., Jihočeský sb. historický 1951; A. Urbanová in A. J.: Kolébka (1951); ● 100. výr. nar. (1951); zvláštní čísla časopisů Slovesná věda, Divadlo, Československo, Nár. divadlo ●; V. Čejchan: J. Samota, Divadlo 1952; J. Dolanský in A. J.: Proti všem (1952); M. Kačer in A. J.: Pan Johannes (1952); F. Votruba: J. hrdina, sb. Z. Nejedlému ČSAV (1953) → Vybrané spisy 2 (1955); J. Pachta: J. pojetí národních dějin, sb. Z. Nejedlému ČSAV (1953); M. Pohorský in A. J.: Samota (1953); K. Pletzer: J. lapkové a jejich předloha, Jihočeský sb. historický 1953; O. Krejča: J. husitské hry na scéně Nár. divadla v předmnichovské republice, Divadlo 1953 + Jan Hus, Jan Žižka, Jan Roháč ve skutečnosti, in dra-

matech A. J. a ve ztělesnění E. Vojana, Listy z dějin českého divadla (1954); M. Kačer: J. Emigrant, Listy z dějin českého divadla (1954); E. Turnovský: J. Jan Hus, tamtéž + in A. J.: Husitská trilogie (1954); Z. Pešat: Lidovost díla A. J., ČLit 1954; M. Pišut: A. J. a jeho význam pre slovenskú literatúru, in Literárne štúdie a portréty (1955); K. Klusák, O. Zukal: Nářeční prvky v J. Lucerně, Čes. jazyk 1955; J. Štěpánková in A. J.: Jan Žižka (1955); J. Kopecký in A. J.: Husitská trilogie (1955) + Vojnarka, Otec, Lucerna (1955); H. Hrzalová in Jan Hus, Jan Žižka, Jan Roháč (1955); Q. Hodura: J. Psohlavci a Chodská přelom J. L. Weissela, ČLit 1957; J. Najman in A. J.: Lucerna (1957); J. Veselý: K některým rysům J. pověsti, Sborník věd. prací Vyšší pedagogické školy v Brně (1958); J. Haller: Věta A. J., sb. Rodná země 1958; V. Jílek: Deset kapitol o J. Psohlavcích, SVPŠ Plzeň 1959; J. Petr: A. J. a Fran Govekar, Slovanský přehled 1959; Z. Valta in A. J.: Skaláci (1959); L. Páleníček in A. J.: Proti všem (1960); Z. Pešat: Proměny osudu J. díla, Dějiny a současnost 1960; S. Vostokova: Podíl Psohlavců na společenském zápase v Rusku v 1. pol. 20. stol., ČLit 1961; J. Kopecký: Otec aneb o naturalismu v dramatu, in A. J.: Otec (1961) → Tvrdohlavá knížka (1963); R. Pražák: A. J. v Maďarsku, Slovanský přehled 1962; J. Dolanský: Náš J., in Stopami buditelů (1963); J. Kramařík: Látky a motivy nejstarších verzí kozinovské tradice, ČL 1963; ● diskuse: Dosti J.?, Pochodeň 18. 8.–27. 10. 1963 ●; Z. Pešat in A. J.: Temno (1964); L. Štoll: Nejedlý a J., sb. Václavkova Olomouc 1963 (1965) → Socialismus a osobnosti (1979); B. Balajka in A. J.: Staré pověsti české (1965); J. Janáčková: J. vyprávěčství, jeho charakter a funkce, ČLit 1967; J. Šůla: J. Temno, Skalka a myslivec Machovec, Strahovská knihovna 1969, s. 246; J. Janáčková in A. J.: Na dvoře vévodském (1970); H. Hrzalová: Spor o A. J., Tvorba 1971, č. 34; A. Závodský in Drama jako struktura (1971); J. Růžička: A. J. a politická demonstrace v Litomyšli r. 1880, Acta regionalia 1970/71 (1972); Z. Pešat in A. J.: Proti všem (1972); J. Janáčková in A. J.: Maryla (1973); V. Forst in A. J.: Poklad (1974); R. Šťastný: Jubileum J. Roháče, Čes. jazyk a literatura 25, 1974/75, s. 179 + Vim, že český lid zůstal i nadále národem husitů, Čes. jazyk a literatura 25, 1974/75, s. 224; J. Johanides in F. V. Hek (1976); J. Císar: Takové tajné sny (výstavba Emigranta), Amatérská scéna 1976, č. 3; A. Leňo: Tri cesty A. J. na Slovensko za materialmi k Bratrstvu, ČLit 1976 + A. J. a jeho dílo v slovenských časopisech a novinách od 90. rokov 19. st. do roku 1930, SLit 1977; J. Polák: J. Psohlavci a Staré pověsti české, ZM 1977, s. 328; R. Pytlík: J. románové kroniky, in Sedmkrát o próze (1978); Z. Pešat in A. J.: Bratrstvo 1–3 (1978) + Filozofská historie (1979) + Psohlavci (1980); J. Kolár: J. Horymír a Bruncvík a jejich předlohy, ČLit 1980; J. Janáčková: Proti všem, Čes. jazyk a literatura 30, 1979/80, s. 289; D. Moldanová: Nad J. historickým obrazem 18. věku, Čes. jazyk a literatura 30, 1979/80,

s. 348 → sb. Rozumět literatuře (1986); A. Pludek: Jak dnes vidím J., Lit. měsíčník 1980, č. 3; Z. Trochová in A. J.: Z mých pamětí (1980); J. Loužil: Příspěvek k sociálně psychologické typizaci v díle A. J., Literárněvědný sborník PNP 1981, s. 19; M. Toušek (A. Stich): K J. pojetí českého baroka, Wiener Slavistischer Almanach 1981; L. Dobossy: Češi v Uhrách ve třech obměnách, ČLit 1981; J. Janáčková: Život A. J., Čes. jazyk a literatura 32, 1981/82; M. Pokorný, M. Zelenka: K J. Lucerně, Čes. jazyk a literatura 34, 1983/84; J. Janáčková in A. J.: Temno (1985) + Poklad mezi poklady, Lit. měsíčník 1985, č. 8 + in Malá knížka o Starých pověstech českých (1985); M. Zelenka: K J. fejetonům v Nár. listech v letech 1882–1883, ČLit 1986.

zp

Josef Jirásek

* 11. 7. 1884 Rtyně (R. v Podkrkonoší)

† 7. 4. 1972 Brno

Slavista, zabývající se převážně slovensko-ruskými a česko-ruskými vztahy, historik ruské a sovětské literatury, editor pramenů širšího slovanského významu.

Po otci pocházel ze staré havířské rodiny; teprve ve čtrnácti letech se dostal na gymnázium v Hradci Král. Po maturitě (1906) studoval na pražské filoz. fakultě (obor čeština, němčina) a oblíbil si zejm. přednášky J. Vlčka, jeden semestr byl na vídeňské univerzitě. Po ukončení studií (1911) působil jako středoškolský profesor rok v Příboru na Moravě, rok v Telči, dva roky na reál. gymnáziu v Hodoníně a tři roky na reál. gymnáziu v Brně, od 1919 na vlastní žádost na reál. gymnáziu v Bratislavě; od 1939 na reál. gymnáziu v Brně. 1924 získal na bratislavské univerzitě doktorát disertační prací *Slováci a Rusko*. 1930 podnikl studijní cestu do Polska a do SSSR (Moskva, Leningrad, Kyjev), významnou pro jeho další odbornou činnost. Navštívil také Francii, Itálii a Rumunsko, po druhé svět. válce Německo. 1945–58 přednášel na filoz. fakultě v Brně o ruské a sovětské literatuře, měl i veřejné přednášky v Besedním domě. Byl členem Šafaříkovy učené společnosti v Bratislavě, Slovanského ústavu a slovenské Robotnické akademie.

Po první světové válce začal J. překládat z ruštiny a psát články o Rusku (zvl. v Socialistických listech). Jeho literární činnost byla ovlivněna láskou k Slovensku a studijním zamě-

řením na ruskou a sovětskou kulturu, s níž seznamoval v snadno přístupných pracích, dosahujících v své době širokého ohlasu. Brzy se orientoval k problematice česko-ruských a slovensko-ruských kulturních a literárních vztahů a k syntetickému podání jejich vývoje s důrazem na historické a sociální poměry, jež však líčil spíše v závislosti na starších zpracováních než na základě autentických pramenů. Shrnutím a vyvrcholením prací z tohoto okruhu je průkopnické čtyřdílné dílo *Rusko a my*. K důkladnějšímu poznání hodnot ruské a sovětské literatury ve své době iniciativně přispěly J. předválečný historický přehled *Sovětská literatura ruská 1917–1936* a pozdější čtyřdílné sociologicky pojaté *Přehledné dějiny ruské literatury*. Slovensky psaný výklad o životě a základních dílech A. Jirásky vydal J. k spisovateli životnímu jubileu pro popularizaci jeho tvorby na Slovensku. J. ediční činnost se týkala osobnosti Ľ. Štúra a jeho vztahů k Slovanstvu a slovanské korespondence K. J. Erbena, kterou shromažďoval dlouhá léta a z níž některé dopisy publikoval časopisecky, ale kterou uceleně už nemohl ve stáří vydat sám. Později shromažďoval např. i korespondenci T. G. Masaryka a korespondenci J. M. Hurbana, jejíž rukopis převzala SAV.

PŘÍSPĚVKY in: Akademie (1919); Bratislava (1927, 1934); Czechoslovak Society of Arts and Sciences in America (1969–70); Čes. mysl (1928); Čin (1945); Dělnická osvěta (1925); sb. Déterovi k pětadesiatinám (1934); Historický časopis (Bratislava, 1969); Hlas (1929); Hovory k lidu (1947); Moravskoslezský sborník (1919–20); Naše doba (1925–26); sb. Pocta F. Trávníčkovi a F. Wollmanovi (1948); sb. Podkarpatská Rus (1936); Prúdy (Bratislava, 1922–26, 1930); sb. Rodné zemi (Brno 1958); Sborník prací filoz. fakulty brněnské univerzity (1968–72); Slovanský přehled (1925); sb. Slovenská miscellanea (1931); Slovenská věda (1947–48); Socialistické listy (1920); Wiener slavistisches Jahrbuch (1970); Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci (1969). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Alois Jirásek (1921); *Sovětská literatura ruská 1917–1936* (1937); *Přehledné dějiny ruské literatury 1–4* (1945–46). – *Překlad*: S. Bulgakov: *Ideál hospodářský a sociální* (1919). – *Ostatní práce*: Slovensko, jeho dejiny, pomery zemepisné a hospodárske, jazykové, literárne a kultúrne politické (1925); *Rusko a my*. Studie vztahů československo-ruských od počátku 19. stol. do roku 1867 (1929); Češi, Slováci a Rusko. Studie vzájemných vztahů československo-ruských od roku 1867 do počátku světové války (1933; rozšíř. a přeprac. vyd. obou prací ve 4 sv., 1945–46); Slovensko na rozcestí 1918–1938 (1947).

Jirásek

■ REDIGOVAL *sborníky*: Slovenská miscellanea. Sborník věnovaný A. Pražákovi k třicátému výročí jeho činnosti (1931, s F. Tichým), Déerovi k pětidesiatinám (1934). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Ľ. Štúr: Das Slawentum und die Welt der Zukunft. Slovanstvo a svět budoucnosti (1931) + Starý a nový věk Slováků (1935); Z Masarykovy korespondence L. N. Tolstému (1933); Slovanská korespondence Karla Jaromíra Erbena (1971, s V. Bechyňovou). ■

BIBLIOGRAFIE: V. Vlašínová: Bibliografie prací dr. J. J., Čs. rusistika 1972. ■ LITERATURA: ● ref. Rusko a my: A. Grund, ČMF 1929; Z. H. (Hájek), ČČH 1929; V. M. (Martínek), Mor. slz. deník 2. 3. 1929; čch., NO 2. 3. 1929; K. P. (Paul), Slovanský přehled 1929; V. Letošník, ČNM 1930 ↓ ●; -chb- (V. Cháb): ref. ed. Z Masarykovy korespondence L. N. Tolstému, NO 7. 5. 1933; ● ref. Češi, Slováci a Rusko: J. Bidlo, ČNM 1933; M. (V. Martínek), Mor. slz. deník 4. 11. 1933; J. P. (Páta), Rozhledy po literatuře a umění 1933; V. Žáček, ČMM 1934; Z. H. (Hájek), ČČH 1934; J. Heidenreich (Dolanský), Naše doba 1934 ●; ● ref. Sovětská literatura ruská 1917–1936: A. J., Čes. učitel 40, 1936/37; -er- (F. Merta), Komenský 64, 1936/37; jv (Vodák), Čes. slovo 3. 7. 1937; b, Dělnická osvěta 1937; J. Heidenreich (Dolanský), PL 11. 10. 1937; J. Weil, LitN 10, 1937/38, č. 1 a U 1937; an., RP 1. 6. 1937; vbk. (V. Běhounek), PL 23. 9. 1937; J. Heidenreich (Dolanský), Praha–Moskva 2, 1937/38; J. Hostovský, Slovanský přehled 1937; A. Salajka, Vlast 1937; -och- (F. S. Procházka), Zvon 38, 1937/38, s. 632; L, Čin 1938, s. 107 ●; ● ref. Přehledné dějiny ruské literatury: J. Závada, Čin (Brno) 12. 1. 1946; P. T., Rovnost 3. 2. 1946 ●; J. Hostovský: ref. Rusko a my 1–4, Slovanský přehled 1947; ● ref. ed. Slovanská korespondence K. J. Erbena: V. Vodák, LD 25. 3. 1972; J. Korzenny, Nová svoboda 12. 7. 1972; J. N. (Novotný), ČČH 1972; Z. Š. (Šimeček), Slovanský přehled 1972; D. Jeřábek, ČLit 1973; J. Dolanský, Slavia 1973 ●; ● nekrology: (čt), Rovnost 10. 4. 1972; (w) (J. M. Weimann), Rovnost 11. 4. 1972; V. Vlašínová, Universitas 1972 a Čs. rusistika 1972; D. Kšicová, Slavia 1974 ●; J. Skutil: K nedožitým devadesátinám prof. dr. J. J., VVM 1974.

vb

Anna Jirásková-Pešková

* 16. 2. 1896 *Jílové* u Prahy

† 30. 6. 1973 *Praha*

Autorka lyrické poezie, propagátorka myšlenky všeslovanského sblížení.

Pocházela z vlastenecky smýšlející měšťanské rodiny. Otec, JUDr. F. Pešek, byl advokátem

a starostou města Jílové; dědeček, dvorní rada F. Pešek, se přátelsky stýkal s F. Palackým a F. L. Riegrem (vzáj. korespondence uložena v Malči u Chotěboře). Vlastenecké ovzduší, v němž autorka vyrůstala, formovalo její pozdější názorové zaměření i básnickou tvorbu. Vyšší dívčí školu absolvovala 1910. 1918 se provdala za PhDr. J. Jirásku (1880–1965) a následovala ho pak na jeho služební působiště: 1919–20 na Slovensko, 1921–26 do Rumunska (působil v Kluži jako čs. konzul), 1928–34 do Polska (zastával ve Lvově opět funkci konzula). Po návratu do Prahy se stýkala s okruhem slavianofilsky orientovaných výtvarných umělců a spisovatelů. Aktivní zájem o lidovou kulturu slovanských národů zavedl J.-P. do řad Společnosti přátel Lužice, pracovala též v Česko-polské společnosti a po válce ve Svazu československo-sovětského přátelství.

Básnická tvorba J.-P. procházela vývojem od drobnomalebne lyriky k poezii obecných témat. Zprvu tradičními básnickými prostředky vyjadřovala milostný cit a výtvarné kouzlo idylických životních zátiší, později nahlížela lásku v souvislostech nábožensko-mystických (*Pisně ženy, Na strunách lásky*) a adorovala rodný kraj a svou vlast vůbec. Výrazná byla její orientace na panslavistickou ideu (zvl. ve sbírce *Hlubiny a výše*).

PRÍSPĚVKY in: Nár. politika; Venkov; Živena (Martin). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Hovory duše (BB 1927); *Hlubiny a výše* (BB 1932); *Pisně ženy* (BB 1932); *Na strunách lásky* (BB 1938). ■

LITERATURA: ● ref. Hovory duše: V. Brtník, Venkov 20. 10. 1927; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 28, 1927/28, s. 306 ●; ● ref. *Na strunách lásky*: de (J. Strnad), Večerník Nár. práce 21. 1. 1939; kp. (K. Polák), Nár. práce 26. 3. 1939; J. Pilař, Studentský časopis 18, 1938/39, s. 186.

mn

Vojtěch Jirát

* 22. 5. 1902 *Karlín* (Praha-K.)

† 7. 5. 1945 *Praha*

Literární historik, kritik a esejista, přední představitel české germanistiky a bohemistiky 30.–40. let, badatel využívající tvarových analýz, srovnávacího a sociologického studia k typologické interpretaci literárních děl, osobností a směrů, zejména z období 19. století;

překladatel Goetha, editor, redaktor odborných publikací a časopisů, středoškolský a vysokoškolský pedagog.

Syn zlatníka a hodináře. 1913–21 studoval na gymnáziu v Truhlářské ul., pak češtinu a němčinu na filoz. fakultě UK (profesoři O. Fischer, A. Kraus, J. Janko, J. Vlček, J. Jakubec, V. Tille, M. Hýsek); zde prošel formujícím vlivem Fischerova semináře, mezi jehož účastníky měl řadu přátel (K. Arnstein, J. Brambora, K. Krejčí, A. M. Piša, K. Polák, E. A. Saudek aj.). Jako mimořádný posluchač navštěvoval i pražskou německou univerzitu (přednášky a semináře prof. A. Sauera). 1926 vykonal státní zkoušky (aprobace pro vyučování češtině a němčině na středních školách) a složil doktorát (práce *Myšlenková povaha německého naturalismu*), 1927 byl promován (v té době se ještě na otcovo přání vyučil zlatníkem). Za studií podnikl cesty do Německa, Belgie, Francie, 1923 se účastnil měsíčního kursu pro studenty v Neapoli. 1927/28 absolvoval studijní pobyt na univerzitě v Göttingen a sbíral materiál pro původně zamýšlenou habilitační práci o slovanských příspěvcích v *Göttingische Gelehrte Anzeigen*. Po návratu se zapojil do Fischerovy kolektivní akce – překlady Goethových spisů (Viléma Meistra léta učednická, s E. A. Saudkem). Od 1929 učil na Akademickém, od 1931 na smíchovském a od března 1944 na žižkovském gymnáziu. Koncem 1933 se habilitoval na filoz. fakultě UK pro obor německá literatura (práce *Platens Stil. Ein Beitrag zum Stilproblem der nachromantischen Lyrik*; habilitační přednáška proslovená počátkem 1934 *Nová hlediska slohovědná v germanistice a celé německé literární vědě*). 1936–40 byl uvolněn ze středoškolských povinností a jako soukromý docent suploval v seminářích O. Fischera (vázaného tehdy funkcí šéfa činohry Nár. divadla), po jeho smrti 1938 tyto semináře vedl (návrh na mimořádnou profesuru, podaný 1939, nebyl již realizován). Od sklonku studií přispíval do vědeckých a kulturních časopisů a postupně i do kult. rubrik denních listů, spolupracoval s encyklopediemi, zvl. s Ottovým slovníkem naučným nové doby (1929–43), Masarykovým slovníkem naučným (1931–32) a s Pedagogickou encyklopedií (1938). Od 1931 do počátku 1937 zastával společně s německým kolegou K. Bittnerem funkci redakčního tajemníka čas. *Germanoslavica*, vědeckého orgánu vydávaného v součinnosti Slovanského ústavu

a pražské Německé společnosti pro slavistická studia. Od založení české Literárněhistorické společnosti (1934) byl jejím aktivním členem, po jistou dobu i místopředsedou. Svou činností se začlenil do protifašistické kulturní fronty, byl též signatářem manifestu Čs. obce spisovatelů, vystupoval proti fašizujícím směrům v německé literatuře a vědě a proti obdobným tendencím domácím. Za okupace, kdy v jeho práci naproti převážila bohemistická problematika, přispíval k šíření pokrokového odkazu české literatury, mj. i jako redaktor knihovnice České obrození (s J. Bramborou) a „sbírky esejí a vědeckých rozprav“ *Duch a tvar, kterou založil a řídil s přítelem K. Janským (zahájena jejich společným máchovským titulem)*. Zemřel náhle v době Pražského povstání, kdy při vážném zhoršení zdravotního stavu (diabetes) podlehl srdečnímu infarktu.

J. rozsáhlé badatelské dílo sjednocovala snaha dospět od detailního výzkumu díla ke komplexnímu typologickému pojetí literatury jako svěbytného umění slova a významného společenského jevu; s tímto syntetizujícím směřováním korespondovalo J. spontánní tíhnutí k esejismu, zpočátku ještě tlumené analytickou a dokumentační důkladností, záhy však projevené vysokou kulturou stylu, originální invencí a umělecky ozvláštěným podáním. V rámci své dvojborové specializace věnoval J. samostatné studie jednak německé literatuře, zejména z období 19. století (Goethe, Schiller, Hölderlin, Platen, Storm aj.), jednak české literatuře, z níž převážně volil též historický úsek. Mimoto se však v duchu tradic české germanistiky zabýval vzájemnými vztahy obou literatur, které nadto uváděl i do širších komparatistických souvislostí evropských (již raná studie *Slavisches in den Göttingischen Gelehrten Anzeigen 1739–1790*, dále i pojednání *Goethe a my, Das Platen-Bild der tschechischen Literatur, Hálekův Král Vukášův a Kleist* aj.). Počáteční stylisticko-analytické hledisko doplňoval shodně s Fischerovou koncepcí souvztažnosti „duše“ a „slova“ zřetelem k psychické jedinečnosti tvůrce; na podkladě minuciózních rozborů, srovnání a konfrontací, jimž zprvu podrobil Vrchlického a Fischerovo přebásnění Fausta (*Dva překlady Fausta*) a dílo německého postromantického básníka Platena, usiloval studované jevy zařadit vývojově a vymezit je na pozadí dobových slohových typů. Zájem o stylové zvláštnosti vycházel z jeho osobních dispozic, z vytríbeného tvarového

a hudebně rytmického cítění, zároveň však i ze soudobé slohovědné orientace literární vědy, především německé (z typologických soustav F. Stricha, O. Walzela aj., též ze stylisticko-psychologických metod H. Sperbera a L. Spitzera). Tímto svým zaměřením se J. stýkal, aniž se však programově ztotožňoval, s českým strukturalismem (zvl. s Mukařovského výzkumy českého verše). Poznání „smyslu formy“, opírající se o další studium tvarových komponent, zejména rýmu v díle Dykové a Hlaváčkové, metriky v poezii J. E. Vocela, básnického vyjadřování Kollárova, poetiky obrozenských překladů Mozartova Dona Juana i kompozice Nerudových Písní kosmických (knižní soubor *O smyslu formy*), bylo pro J. východiskem k typologickému zkoumání vyšších literárních celků a jejich historických souvislostí. Médiem básnických děl tak J. pronikal k zákonitostem literárního procesu, k podstatě kolektivních hnutí doby, jak se promítala v duchovních a uměleckých směrech 18. a 19. století. Metodou konfrontace usiloval postihnout vývojovou dialektiku klasicismu a romantismu, analyzoval národní specifiku těchto i doprovodných směrů, z nichž vedle rokoka a empiru ho zejména upoutala problematika *biedermeieru* jakožto zvláštní periodizační fáze, kterou v souvislosti s rakouským a německým kontextem aplikoval i v pojetí české obrozenské literatury. Na tomto historickém pozadí vytvářel portréty českých spisovatelů, ve svém souhrnu představující výstižnou charakterologii literárních a společenských typů 19. století: K. H. Mácha (*Tajemství Křivokladu a jiné máchovské studie*, K. H. Mácha), K. J. Erben (*Erben čili Majestát zákona*), J. Neruda, V. Hálek, J. Arbés, J. V. Sládka, J. Vrchlického aj. (knižní soubor *Uprostřed století*). V přímé souvislosti s těmito studii, které zachytily proměny české literatury od obrozenských počátků přes vrcholný romantismus až po tvorbu májovců a lumírovců, vznikl portrét přibližující v osudech A. Breiského, typického ztělesnitel dekadence, atmosféru na přelomu 19. a 20. století (doslov v kn. J. Podroužka *Fragment zastřešeného osudu*). Tento badatelský směr byl mj. podporován i J. rostoucím zájmem o sociologii literárního procesu (viz též teoretickou úvahu o ohlasu literárních děl v cizím prostředí *Jak se písemnictví stane světovým*). Svoje úsilí zachytit pomocí individuálních činitelů charakter celých kulturně společenských epoch završil originální konfrontací klasicismu 18. století s romanti-

mem 19. století, v níž úlohu ideových mluvčích a aktérů dialogického sváru svěřil známým postavám z Mozartovy opery *Don Juan* (*Benátský dialog*). Do této oblasti J. esejistiky posledního období, záměrně využívající beletrizace vědeckých poznatků, spadají i práce z pomezí literatury a výtvarného umění (studie *Květiny a balady F. Koblihy* a zejm. na ni volně navazující výklad o florálních motivech v literatuře 19. a počátku 20. století *Květinové torzo*). – Celek autorovy činnosti doplňují edice německé a české literatury, mezi nimi významné antologie didaktického nebo širšího kulturního zaměření (*Německá maturitní čítanka*, *Lyrika českého obrození*, výbor německé barokní poezie *Růže ran*, který byl za okupace přijímán jako mnohoznačný jinotaj), dále četné předmluvy a doslovy (J. W. Goethe, F. Schiller, F. Hölderlin, K. H. Mácha, V. Hálek, antologie), hesla v naučných slovnících, knižní recenze a konečně i aktuální kritická vystoupení ve 30. letech.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Václav Málek; -át., Dr. J., J., Jr., V. J. ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis Matice moravské (1932); ČNM (1940); Časopis pro moderní filologii (1924–40; 1938 studie O. Fischer, i sep.); Čes. slovo (1935–38, 1940–41); Čes. bibliofil (1940–42, 1945); Čin (1932); Čtete (1942); Demokratický střed (1932); sb. Dík a pozdrav J. Horovi (1941, Novinář J. Hora); Divadelní list brněnského divadla (1930); Divadlo (1938–40); sb. Dvacáté století 7 (1934, Písemnictví československých Němců); ELK (1941); L'Europe centrale (1937); sb. O. Fischer (1933); Germanoslavica (1931–36; 1936 *Das Platen-Bild der tschechischen Literatur*); Goethův sborník (1932); Holar (1943); sb. *Charisteria Guilelmo Mathesio quinquagenario* (1932); sb. *Chudým dětem, s tit. Kde domov můj* (1934, *K ovzduší a pramenům Tylovy písně Kde domov můj?*); sb. *In memoriam A. Nováka* (1940, A. N. a německé písemnictví); Katalog 19. výstavy Pošovy galérie (1943, *Květiny a balady F. Koblihy*); Kritický měsíčník (1938–46); Kytice (1947); Lid. noviny (1940–41); Listy filologické (1927–40; 1935 *Hálkův Král Vukašin a Kleist*, 1939 studie „*Seděly žáby v kaluži...*“; O kompozici Nerudových Písní kosmických, i sep.); Listy pro umění a kritiku (1933–37); Lit. noviny (1939); Lit. rozhledy (1931); Lumír (1931–32; 1932 *Goethe a my*); sb. *Lyrika čes. obrození* (1940); *Marginálie* (1944–46); *Nár. listy* (1928–33); *Naše řeč* (1941); *Naše věda* (1931); sb. *Ohlasy z Čech* (1940); *Panoráma* (1930); *Plán* (1930); *Prager Presse* (1930, 1938); *Program D 40* (1939); *Rozhledy po literatuře* (1932); *Rozpravy Aventina* (1929–34); sb. *Růže ran* (1941); *Slavia* (1930–36, 1947); *Slavische Rundschau* (1932, 1938); *Slovo a slovesnost* (1938–40); sb. *Soubor literárních prací a studií vztahujících se k dílu J. Vrchlického* (1942); *Střední škola* (1929–41); *Tvor-*

ba (1925); Večerník Nár. práce (1940); sb. Věčné Čechy (1939); sb. Xenia Pragensia (1929, Slavisches in den Göttingischen Gelehrten Anzeigen 1739–1790). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Dva překlady Fausta (1930); Platens Stil. Ein Beitrag zum Stilproblem der nachromantischen Lyrik (1933); Jak se písemnictví stane světovým (1940); Tajemství Křivokladu a jiné máchovské studie (1941, s K. Janským); K. H. Mácha (1943); Erben čili Majestát zákona (1944); – posmrtně: Benátský dialog (E 1945); Květinové torzo (EE 1945, ed. K. Janský); O smyslu formy (1946); Uprostřed století (1948, ed. K. Janský); Květiny a balady (1952). – *Překlad*: J. W. Goethe: Viléma Meistra léta učednická 1, 2 (1928–29, s E. A. Saudkem). – *Výbory*: Duch a tvar (1967, ed. K. Krejčí); Portréty a studie (1978, ed. J. Čermák). ■ REDIGOVAL *časopis*: Germanoslavica (1931–37, s K. Bittnerem); *sborníky*: J. Jankovi k sedmdesátým narozeninám (zvl. č. 1 ČMF 26, 1939/40, s V. Mathesim, B. Trnkou, L. Hegerem), Český bibliofil J. Vrchlickému (zvl. č. 1–2, Čes. bibliofil 1945, s K. Janským); *knihnice*: Knihovna českého obrození (1940, s J. Bramborou), Duch a tvar (1941–45, s K. Janským), Ráj knihomilů (1941–42, s B. Jandou, O. Menhartem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Německá maturitní čítanka pro střední školy (1937, s J. Rehbergem); Lyrika českého obrození (1940); H. Eulenberg: Smrtnelní-nesmrtelní. Galérie vynikajících umělců (1941); F. Hölderlin: Torzo odkazu (1941); Růže ran. Básně německého baroku (1941); V. Hálek: Verše a próza (1945, s B. Novákem). ■

BIBLIOGRAFIE: E. Macek: Soupis díla V. J., in Portréty a studie (1978). ■ LITERATURA: ● ref. Dva překlady Fausta: AMP. (A. M. Piša), PL 3. 8. 1930 → Tricátá léta (1971); M. Weingart, ČMF 1931, s. 369 ●; ● ref. Platens Stil: I. Liškutín, LidN 11. 10. 1933; J. Janko (polemika s předchozím), ČMF 20, 1933/34, s. 106 ●; p. (K. Polák): Obraz dnešní německé literatury (ref. heslo v Ottově slovníku naučném), PL 10. 5. 1936; ● ref. Německá maturitní čítanka...: K. P. (Polák), PL 23. 10. 1937; J. Vlašimský, Střední škola 1939, s. 253 ●; ● ref. Lyrika českého obrození: V. Š. (Šmilauer), ČMF 26, 1939/40, s. 488; Dr. J. B. (Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 685; K. P. (Polák), Nár. práce 25. 2. 1940; M. Novotný, LidN 10. 6. 1940; V. Černý, KM 1940, s. 136; M. Hýsek, Venkov 8. 9. 1940 ●; ● ref. Jak se písemnictví stane světovým: J. Kpl. (Kopal), ČMF 26, 1939/40, s. 610; b. (V. Běhounek), Děln. osvěta 1940, s. 279; amp. (A. M. Piša), Nár. práce 4. 6. 1940; J. Ný. (Novotný), KM 1941, s. 45 ●; ● ref. Tajemství Křivokladu...: V. Černý, KM 1941, s. 277; K. P. (Polák), Nár. práce 27. 7. 1941 a Naše věda 1942, s. 235; J. Pilař, Venkov 16. 8. 1941; B. (J. Borecký), Zvon 41, 1940/41, s. 49; J. Š. Kvapil, LidN 14. 9. 1941; J. Mukařovský, SaS 1943, s. 145 ●; ● ref. K. H. Mácha: J. Černý (M. Mittelmann Dedinický), LidN 21. 9. 1943; K. P. (Polák), Nár. práce 8. 8. 1943; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 51, 1943/44, s. 332 ●; p. (A. M. Piša): ref. Erben..., Nár. práce 12. 12.

1944; K. Polák: ref. ed. V. Hálek: Verše a próza. Nár. práce 15. 4. 1945; ● nekrology: p. (A. M. Piša), Práce 11. 5. 1945; A. H., RP 18. 5. 1945; kp. (K. Polák), PL 20. 5. 1945; V. Černý, Svob. noviny 24. 5. 1945; r., LD 26. 5. 1945; K. Janský, Marginálie 18, 1944/45, s. 35 ●; Kaj. (K. Janský): Rukopisná literární pozůstatost V. J., KM 1945, s. 44; ● ref. Benátský dialog: jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 1945, s. 91 + LitN 1946, s. 123; M. N. (Novotný), Marginálie 1946, s. 41; V. Hellmuth-Brauner, KM 1945, s. 246; K. P. (Polák), PL 11. 11. 1945 ●; K. Polák: Roztržené dítě (k erbenovským studiím), Kytice 1, 1945/46, s. 52; A. Grund: V. J. bohemista, LF 1946, s. 55; P. Toman ml.: Ještě vzpomínka na dr. V. J., Marginálie 1946, s. 20; J. Bra. (Brambora): V. J., J. Vrchlický a požadavek dne, ČCH 1946, s. 423; ● ref. Květinové torzo: kp. (K. Polák), PL 7. 3. 1946; O. Králík, LF 1947, s. 300 ●; ● ref. O smyslu formy: J. Brambora, Kult. politika 2, 1946/47, č. 19; P. Eisner, KM 1946, s. 436; -jj (J. Janů), Svob. noviny 24. 11. 1946; K. Polák, PL 28. 12. 1946; M. D. (Dvořák), Akord 13, 1946/47, s. 382; M. Sedloň, Tvorba 1947, s. 79; A. Hrubý, LF 1948, s. 53; R. Havel, Naše věda 26, 1948/49, s. 21 ●; K. Polák: Odchody českých germanistů, Slovesná věda 1, 1947/48, s. 49; K. Janský: Vzpomínáme na V. J., Almanach Kmene 1948, s. 47 → V. J.: Duch a tvar (1967); ● ref. Uprostřed století: J. Závada, LidN 24. 10. 1948; Bej. (A. Bejblík), Naše doba 55, 1948/49, s. 189; A. Závodský, LF 1949, s. 50; K. Polák, Slovesná věda 1949, s. 102 ●; H. Siebenschein: Před několika lety..., Naše věda 1950, s. 192; K. Krejčí: Torzo nedokončeného díla, in V. J.: Duch a tvar (1967); ● ref. Duch a tvar: O. Mohyla, Nové knihy 1967, č. 50; A. Bejblík, RP 5. 1. 1968; F. B. (Buriánek), Impuls 1968, s. 764 ●; P. H. Toman: Vzpomínáme na V. J., Večerní Praha 19. 5. 1972 + Brusíček jazyka, Práce 21. 5. 1977 + Nedožitě pětasedmdesátiny V. J., Zprávy Spolku čes. bibliofilů 1977, s. 60; J. Čermák in V. J.: Portréty a studie (1978); ● ref. Portréty a studie: L. Soldán, Rovnost 14. 11. 1978; E. Martin, Tvorba 1979, č. 5; J. Hanzal, ČLit 1979, s. 283 ●.

et

Miloslav Jirda

* 9. 5. 1895 *Jablonecké Paseky* u Jablonce nad Nisou

† 9. 10. 1970 *Praha*

Překladatel francouzské prózy 19. a 20. století, vydavatel díla Josefa Kocourka.

Nejmladší ze tří dětí v rodině knoflíkáře a později trhovce galanterním zbožím, která se asi 1898 přestěhovala do Želez. Brodu. Zde chodil J. (příjmení měl po neprovdané matce) od 1901

do obecné školy, gymnázium navštěvoval od 1906 ve Dvoře Král. (mat. 1914). Na pražské filoz. fakultě absolvoval obory čeština a francouzština; 1919 se oženil. V září 1920 začal učit na obch. akademii v Hořicích, v prosinci však odjel studovat jako stipendista franc. vlády na pařížskou Sorbonnu (do srpna 1921). 1921–36 působil jako středoškolský profesor v Nové Pace (zde učil do 1927 J. Kocourka, jemuž se stal přítelem a lit. patronem a jehož lit. pozůstalost 1933 zdědil), 1936–37 byl na zdravotní dovolené (v tomto šk. roce byl pro levicovou kult. politickou činnost z Nové Paky přikázán do Chotěboře), 1937–45 učil v Písku. Zásadní formující vliv na něho mělo přátelství se spisovatelem J. J. Paulíkem, 1920–21 rovněž stipendistou na Sorbonně, s nímž také podnikl několik cest do zahraničí (1922 Německo, 1928 Maďarsko, Jugoslávie, Albánie, Řecko, Turecko), a s nakladatelem P. Prokopem. Za ním. okupace pracoval v ilegální organizaci KSC v Písku (1940 byl krátce vězněn). Po osvobození působil na min. informací (po Halasově smrti 1949 jako přednosta publikačního odboru), 1952–53 na min. zahr. věcí, potom na min. kultury a min. školství na úseku uměleckého školství. Do důchodu odešel 1958 a žil střídavě v Praze a v Hor. Štěpanicích u Jilemnice; poválečné cesty ho vedly do SSSR (1955, 1959), Francie a Anglie (1968, 1969). Zahynul tragicky, sražen autem; pohřeb žehem se konal v Praze-Motole.

Ve své překladatelské činnosti (jen sporadicky provázené činností informační a recenzentskou) se J. soustředil na francouzskou prózu 19. a 20. stol. Jako souputník meziválečné avantgardy začal překlady moderních autorů ji akceptovaných (M. Proust, J. Giraudoux, J. Delteil) a levicové politické literatury pro nakladatelství P. Prokopa. Po válce přenesl těžiště svého zájmu na klasiky francouzského realismu (H. de Balzac, Stendhal, G. Flaubert) a naturalismu (E. Zola, E. de Goncourt, G. de Maupassant); místo v dějinách českého překladatelství mu zajistily především četné překlady z Balzaka. – J.-editor se rozhodující měrou zasloužil o objevení nekonvenčního zjevu J. Kocourka tím, že z pozůstalosti vydal podstatnou část jeho díla.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Jaroslav Hartl, J. Pospíšil, Vlad. Nepomucký; M. J. ■ PŘÍSPĚVKY *in*: Cesta (od 1925); Kultura (1961, ed. deníků J. Kocourka s tit. Z milostného deníku Mikuláše Koukola); Kult. zpravodaj; Lid. kultura (1937); Lid. noviny; Módní revue

(přil. Tribuny); Nár. osvobození; Panoráma (od 1932); Republika; Signál; Sport (Brno); Sportsman; Světová literatura (1960, překl. Ph. Sollers: Podivná samota). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: J. Giraudoux: Městečko (1926); J. Delteil: Jana z Arku, Panna orleánská (1927) + Pět smyslů (1927); M. Proust: Hledání ztraceného času. Ke Guermentům I (1928); W. Bonsels: Indická cesta (1933, s M. Sotonovou); H. Barbusse: Stalin (1936, pseud. J. Pospíšil) + Výbor z díla 2 (1953, s jinými); P. Cuénat: Aerochemická válka (1936, pseud. Vlad. Nepomucký); R. Rolland: Zabraňte válce! (1936); G. Gueguen-Dreyfus: Ty budeš dělníkem (1937, pseud. Jaroslav Hartl); R. Martin du Gard: Jean Barois (1938, se S. Kadlecem); T. Rémy: Veliký zápas (1938, pseud. Jaroslav Hartl); G. Soria: Jugoslávie 1945 (1946) + Prohrálo Německo válku? (1947, s B. Zimovou); J. Gabus: Eskymák Miluha (1947); J. Lorraine: Druhá bitva o Francii (1948); P. Tillard: Ve městě se bojuje (1948); H. de Balzac: Plukovník Chabert (1948, in H. de B.: Výbor z díla 1) + Neznámé arcidílo (1948, in Výbor z díla 2) + Psanci (1948) + Lesk a bída kurtizán (1956) + Modesta Mignonová (1958, in H. de B.: Spisy, sv. 10) + Šagrénová kůže, Usmiřený Melmoth, Massimilla Doniová, Petr Grassou (1960, in Spisy, sv. 11) + Analytické eseje, Z pařížského náčrtníku, Skici a nápady, Studie historické a politické (1973, in Spisy, sv. 16); V. Pozner: Smutek ve 24 hodinách (1949); Stendhal: Parmský klášter (1949, dále s tit. Kartouza parmská) + Italské příběhy (1951) + Povídky a novely, Italské kroniky (1959, s jinými); G. de Maupassant: Povídky (1950, in G. de M.: Výbor z díla 1) + Nezvaní hosté (1953, s B. Šormem a M. Drápalem) + Slečna Fifi a jiné povídky (1961, s M. Drápalem a L. Kárlem) + Z Paříže a venkova (1965, s jinými); G. Apollinaire: Noané? (1951); G. Flaubert: Paní Bovayrová (1952); A.–R. Lesage: Příběhy Gila Blase ze Santillany (1952, zrevid. překlad J. Zaorálka, dále s tit. Gil Blas); L. Aragon: Komunisté 3 (1953); P. Istrati: Kira Kiralina (1959); E. Zola: Nana (1961) + Peníze (1977); M. Druo: Burziáni (1963); E. de Goncourt: Bratři Zemganno (1968); F. Mazière: Tajemství Velikonočního ostrova. Oči se dívají na hvězdy (1971). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Kouček: Kalendář, v němž se obrací listy (1937) + Loučení (1957) + Zapadlá vlastenci 1932 (1961) + Srdece v dlani (1964) + Šest milostných (1964) + Žena (1968) + Extáze (1971); Kalendář kalendářů (1948, s E. Krejčím, J. Žantovským).

Hermenegild Jireček

* 13. 4. 1827 *Vysoké Mýto*† 29. 12. 1909 *Vysoké Mýto*

Právní, politický a literární historik; působil též jako publicista, prozaik, dramatik a překladatel poezie.

Narodil se jako druhý syn kováře (nezvyklé křestní jméno prosadil strýc, kněz I. Tůma); starší bratr Josef J. byl rovněž literárně činný. Po městské triviální škole ve Vysokém Mýtu (1833–38) navštěvoval J. piaristické gymnázium v Litomyšli (1839–43) a Akad. gymnázium v Praze (1843–44, vliv ředitele ústavu J. Jungmanna). Studia na tzv. filozofii (1844–46) a na právnické fakultě (1846–50) absolvoval rovněž v Praze, doktorát práv získal 1856 ve Štýrském Hradci pojednáním *Über Eigentumsverletzungen und deren Rechtsfolgen nach dem altböhmischen Rechte* (O majetkových přechínech a jejich právních následcích podle staročeského práva). Za právnických studií začal časopisecky publikovat povídky a 1847 se již zúčastňoval i prací novinářských. Od února 1847 žil v bytě K. Havlíčka jako podnájemník a byl činný v redakci Nár. novin; v té době se horlivě učil cizím jazykům. Po zastavení Nár. novin 1850 se přestěhoval do bytu V. Gablera a pracoval s ním na francouzsko-českém slovníku (nedokončeno). 1851 ve Vídni přešel na stranu českých konzervativních loajálních politiků sdružených kolem ministra kultu a vyučování L. Thuna a stal se členem redakce Vídenského deníku, jenž byl zaměřen proti Havlíčkovu Slovanu. Později se orientoval v duchu konzervativního staročeství. 1854 nastoupil jako praktikant na min. kultu a vyučování a působil tu 40 let (od 1868 sekretář, od 1871 odborný a od 1883 ministerský rada). 1870 se oženil (z jeho tří dcer proslula jako klavíristka Noemi, pozdní platonická láska J. Vrchlického). J. zamýšlené jmenování profesorem rakouských právních dějin na pražské univerzitě zmařil odpor nacionálně smýšlejících německých právních vědců. 1874–77 vyučoval českému jazyku a literatuře korunního prince Rudolfa Habsburského, 1881 byl povýšen do rytířského stavu s predikátem „ze Samokova“. Po penzionování 1894 se přestěhoval z Vídně do Prahy. Byl členem českých i zahraničních vědeckých společností. Pohřben byl ve Vysokém Mýtu.

V době gymnaziálních studií bylo J. touhou stát se spisovatelem. Několik krátkých novel

s venkovskou tematikou uveřejnil již 1844 v rukopisném časopise studentů Akad. gymnázia, od 1846 publikoval prózy v tištěných časopisech, v 50. letech i ve Vídenském deníku a ve Vesně, příspěvkem v almanachu Perly české (1855) svoji nepočtenou povídkovou tvorbu uzavřel. Knižně ji shrnul v *Novelách* a při pořádání *Spisů zábavných a rozpravných v Historických povídkách a pověstech* (zde i některé prózy z Novel). Jsou to vesměs dějové skladby, zčásti situované do současnosti a zčásti do historie, v nichž je nejčastějším dějotvorným prvkem milenecká láska, k níž se poji motivy msty, nedorozumění, přátelství, pozdní lítosti apod.; dobovému zájmu o balkánský svět odpovídá několikrát uplatnění lidových postav Jihoslovánů. Historické povídky jsou sice umístěny do určitého času (např. doba kolem Bílé hory, třicetiletá válka, napoleonské války, Rusové v Čechách 1815) a prostředí (Praha, Vysoké Mýto, Růžový palouček u Litomyšle), obsahují i některé údaje o dějinných událostech a osobnostech, avšak historické situování je spíš vnějším rámcem. Nepočtené jsou i J. básnické překlady (shromážděné v 1. sv. *Spisů zábavných a rozpravných*) z autorů slovanských (K. N. Baťuškov, A. Mickiewicz, P. Preradović, A. S. Puškin, S. Vraz, J. B. Zaleski) i jiných (M. Behaim, G. G. Byron, A. Lamartine, N. Lenau, T. Tasso). Počátkem 50. let byla ve Vídni (a v 60. letech i v Praze) provozována J. zápletková komedie *Tajemné psaní*; historická hra *Ctibor z Uherska*, na níž J. pracoval 1848, zůstala nedokončena. Hlavní význam J. spočívá v jeho vědecké činnosti. Jako specialista na dějiny slovanského a českého práva se stal jedním ze zakladatelů české právní historiografie. Ideovou základnou mu byla Palackého představa o zásadním rozdílu práva germánského a slovanského; rozvíjel ji v duchu dobového romantického pojetí, spatřujícího v právu a v právních institucích nejspolehlivější projev národní osobnosti. Tuto domněnku české prostředí v 60.–80. letech akceptovalo, neboť odpovídala potřebám probíhajícího zápasu za uznání českého státního práva. Přesvědčen o zásadním významu pramenů pro právní dějiny vydával J. od 1867 základní sbírku českých právních památek *Codex iuris Bohemici*; řada, původně rozvržená na 20 svazků, obsáhla 12 důležitých právních knih a souborů. J. cílem bylo sepsání velkých dějin českého práva a k této problematice publikoval množství průpravných analytických i syntetických prací (trojdílné *Slovanské právo v Čechách*

a na Moravě, záslužný přehled historie českého právního myšlení *Právníký život v Čechách a na Moravě* aj.); díla z dějin českého práva poznamenala J. víra v pravost RKZ. Jejich obhajobě se věnoval na přelomu 50. a 60. let většinou ve společných pracích s bratrem Josefem; spis *Die Echtheit der Königinhofer Handschrift* (Pravost RK) reagoval zejména na první závažné odborné fundované námitky proti pravosti (M. Büdinger, J. Feifalik) a byl určen mezinárodním fóru. K problematice RKZ se J. vrátil v samostatných studiích koncem života. Věnoval se také obecné historii (např. stati o husitském válečnictví), historické geografii a příležitostně i literární historii (studie o Kralické biblí a jejích překladatelích, o problematice Kristiánovy legendy aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Hermín, Voksa z Plesu (Veselé čtení 1861); Herm. J., H. J. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** *Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften* (1884); *ČČM* (1851–94); *Časopis Matice moravské* (Brno, 1870–99); *Čes. včela* (1846–47); *Čes. lid* (1905–07); alm. Dunaj (Videň, 1861); *Hlas národa* (1866); *Krok* (1865); *Književnik* (Záhřeb, 1866); *Květy* (1846–48); *Nár. noviny* (1847–49); *Nedělní listy, příl. Hlasu národa* (1898); *Osvěta* (1877–1906); *Památky archeologické a místopisné* (1856–88); alm. *Perly české* (1855); *Poutník* (1847); *Právník* (1864–97); *Sborník velehradský* (Brno, 1881); *Slovenské noviny* (Videň, 1858); *Světozor* (Videň, 1858–62); *Vesna* (Videň, 1851–53); *Věstník KČSN* (1897–98); *Videnský deník* (1850–53). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie a práce o literatuře: Novely* (Videň 1853); *Tajemné psaní* (D 1859, prem. 1852); *Rozpravy z oboru historie, filozofie a literatury* (1860, s J. Jirečkem); *Die Echtheit der Königinhofer Handschrift* (1862, s J. Jirečkem); *Historické povídky a pověsti* (b. d., 1876, titulové vyd. povídkové části z kn. *Spisy zábavné a rozpravné* 1, 1876); *Báseň Jaroslav Rukopisu královédvorského* (1905); *Příspěvky k rozpoznání Rukopisu královédvorského* (1907). – *Ostatní práce:* *Über Eigentumsverletzungen und deren Rechtsfolgen nach dem altböhmischem Rechte* (Videň 1855); *Obrazy z říše rakouské* (1860); *Slovenské právo v Čechách a na Moravě* 1–3 (1863–75, něm. překl. prvních dvou dílů *Das Recht in Böhmen und Mähren*, 1865, 1866); *Entstehen christlicher Reiche im Gebiete des heutigen österreichischen Kaiserstaates vom J. 500–1000* (1865, s J. Jirečkem); *Základy zřízení zemského v koruně Království českého za Karla IV.* (1872); *Školní mapa krajiny vysokomýtské* (1880); *Vzdělání a osazení pomezního hvozdu českého* (1884); *Královské věnné město Vysoké Mýto. Obraz místopisný, dějpravý, životopisný i statistický...* (1884); *Ke stoleté památce narození Jana Javornického* (Videň 1885); *Unser Reich vor zwei Tausend Jah-*

ren (1893); *Antiqua Bohemiae usque ad exitum saeculi XII topographia historica* (1893); *Unser Reich zur Zeit der Geburt Christi* (Videň 1896); *Karten zur Geschichte des heutigen österreichisch-ungarischen Territoriums während des Ersten Christlichen Jahrtausends* (Videň 1897); *Paměti města i kraje vysokomýtského* (1899–1908); *Právníký život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce 9. do konce 19. století* (1903); *Volné rozpravy* 1–5 (1904–1908); *Prove. Historický slovar slovenského práva* (1904); *Kosmas a jeho kronika* (1906); *Skazka o dívčí válce v Čechách* (1906); *Vzpomínka na rod vršovský* (1908); *Zprávy o historických osobách 9. století* (1908). – *Souborné vydání: Spisy zábavné a rozpravné* (nakl. I. L. Kober, 1876–78, 2 sv.). ■ **KORESPONDENCE:** *Vzájemná korespondence J. Jirečka a H. J. (Konstantinu J. z 1872–99, ed. J. Páta, E. Frinta, 1947).* ■ **REDIGOVAL periodika:** *Videnský deník* (27. 5. 1851–1852); *Vesna* (Videň, 2. 5. 1851–1852); *Světozor* (Videň, 1860–61). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** *Veselé čtení ze spisů starověkých i novověkých...* (Olomouc 1861, rozmn. vyd. 1864); *Ukázka listináře uherko-slovenského* (Videň 1865); *Codex iuris Bohemici* 1–4 (1867–98); *Justiniana císaře Ustanovenie a naučení aneb Prvních počátkův práv městských knih čtvery* (1867); M. Viktorin ze Věšhrd: *O právech země české knihy devatery* (1874); M. Brikcí z Licka: *Práva městská* (1880, s J. Jirečkem); *Svod zákonův slovenských* (1880); *Geographische Dichterbilder* (Videň 1881); *Zřízení zemská Království českého* (1882, s J. Jirečkem); *Spisy právnícké o právu českém v 16. století* (1883); *Obnovené právo a zřízení zemského dědičného Království českého. Verneuerte Landes Ordnung des Erbkönigreichs Böhmen 1627* (1888); *Verneuerte Landes Ordnung des Erbmarkgrafentums Mähren. Obnovené zřízení zemského dědičného Markrabství moravského* (1890); *Korunní archiv český. Sbírká státních listin Koruny české z doby od r. 1306 do 1378* (1896). ■

BIBLIOGRAFIE: H. Jireček: *Padesáte let veřejné literární činnosti 1846–1896* (1896) + *Seznam spisů, jež z oboru historie práva mezi r. 1855–1905 vydal H. rytíř J. ze Samokova* (1905) + *Seznam spisů H. J. v šedesátileté době 1846–1906 vydaných* (1907). ■ **LITERATURA:** ● ref. *Tajemné psaní:* an., *Mor. nár. list* 17. 4. 1852; an., *Pražské noviny* 22. 4. 1852; an., *Slovenské noviny* 27. 4. 1852; J. Neruda, *Hlas* 23. 2. 1862 → *České divadlo* 1 (1959) ●; an.: ref. *Veselé čtení ze spisů...*: NL 21. 2. 1862; an.: Dr. H. J., rytíř ze Samokova, *Zlatá Praha* 1887, s. 523; K. Kadlec: H. J., *Osvěta* 1896, s. 669; ● k osmdesátinám: an., *Máj* 5. 1906/07, s. 485; ER., *Zlatá Praha* 24, 1906/07, s. 356 ●●; nekrology: R. (V. Červinka), *Zlatá Praha* 27, 1909/10, s. 192; O (J. Vrchlický), *Zvon* 10, 1909/10, s. 222; J. Pekař, *ČČH* 1910, s. 161; K. Kadlec, *Právník* 1910, s. 91 + *Almanach ČAVU* 1911, s. 106; F. Siegel, *Archiv für slawische Philologie* 1910, s. 635 ●; V. V. Škorpil: *Z pozůstalosti H. J.*, *Zvon* 24, 1923/24, s. 658; J. Heidler in *Příspěvky k listářu dr. F. L. Riegry*

(1924); F. Čáda: H. J., Sborník věd právních (1927); H. Traub: Z historie Vídeňského deníku, Duch novin 1930; an.: H. J. dramatik, LidN 11. 6. 1940; A. Huráň: Ves sv. Jiří, Jirečkové a vysokomýtské gymnázium, Od Trstenické stezky 24, 1948/49, s. 147; D. Trávníček: Význam H. a K. Jirečka pro historickou geografii, Lidé a země 1956, s. 224; R. Dvořák: Vysoké Mýto 19. století v soukromé korespondenci H. J. a záznamech příslušníků rodiny Tůmovy, Listy Orlického muzea (Choceň) 6, 1971, s. 89; F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví (1973); D. Jeřábek in V. V. Tomek a K. Havlíček v letech bachovské reakce (1979).

pč

Josef Jireček

* 9. 10. 1825 *Vysoké Mýto*

† 25. 11. 1888 *Praha*

Literární a kulturní historik, filolog a editor, politik; autor faktografické slovníkové příručky k dějinám starší české literatury.

Prvorozený syn kováře, bratr Hermenegilda J. a otec historika Konstantina J. – Po triviální škole ve Vysokém Mýtě absolvoval J. J. piaristické gymnázium v Litomyšli (1838–43), tzv. filozofii (1843–45) a práva (1845–49) v Praze. V době studií přispíval do Havlíčkových Pražských novin, 1848 byl spolupracovníkem krátkodobě vycházejícího deníku Pokrok (red. V. V. Tomek) a Pražských novin, na podzim 1848 vedl redakci Časopisu českého muzea za J. E. Vocela. K postavení J. ve vlasteneckých kruzích přispěl jeho sňatek s dcerou P. J. Šafaříka Boženou. J. se chtěl původně věnovat statistice a zeměpisu, byl však v únoru 1850 jmenován hrabětem L. Thunem konceptním adjunktem vídeňského ministerstva kultu a vyučování, v němž působil (nakonec v hodnosti ministerského rady) do 1871. S bratrem Hermenegildem, J. A. Helfertem a V. V. Tomkem reprezentovali v období Bachova absolutismu část české inteligence, která chtěla důslednou loajalitou a spoluprací s Vídní dosáhnout úspěchu v řešení české národnostní otázky v rámci Rakouska; J. se podílel na školských reformách, které byly jediným dílčím ziskem tohoto politicky problematického programu. Od února do října 1871 působil v Hohenwartově kabinetu jako ministr kultu a vyučování. Svými konzervativními postoji popudil proti sobě vídeňské liberální

kruhy; 1874 se přestěhoval do Prahy, 1879–87 se účastnil zasedání říšské rady jako staročeský poslanec městského okresu příbramského. 1875 byl zvolen předsedou Královské české společnosti nauk (funkci zastával do konce života), byl i místopředsedou Svatoboru a významným funkcionářem Sboru muzejního. Kromě českých vědeckých společností byl členem akademii polské, jihoslovenské, uherské, Srbského učeného družstva v Bělehradě a Royal Historical Society v Londýně. Pohřben byl na vyšehradském hřbitově v Praze. – Jeho syn Konstantin J. (1854–1918; pokřtěn Josef Hermenegild, užíval bířmovacího jména Konstantin, podepisoval se i Josef Konstantin J.), profesor pražské a později vídeňské univerzity, byl historikem zaměřeným zejména na slovanské země Balkánu a jedním ze zakladatelů vědecké historiografie této oblasti; napsal četné studie i syntetické práce o dějinách Bulharska a Srbska, věnoval se také historické geografii, etnografii, lingvistice a literární historii (bibliografie bulharské literatury za léta 1806–1870 zpracovaná na podkladě rukopisu P. J. Šafaříka a doplněná o nové údaje, příspěvky k dějinám středověkého jihoslovenského písemnictví; v čes. tisku informace o jihoslovenských spisovatelích a životopisná studie založená na korespondenci P. J. Šafařík mezi Jihoslovany, Osvěta 1895). S výsledky svých balkánských studií a cest seznamoval české čtenáře v časopiseckých článcích a v knize *Cesty po Bulharsku* (1888), kterou vybavil bohatým historickým, geografickým a etnografickým materiálem a kterou koncipoval na cestopisné osnově jako všestrannou informaci o jednotlivých lokalitách a krajích i jako aktuální svědectví o proměnách země osvobozené z turecké nadvlády.

Již v 50. letech začal J. J. s intenzivním studiem starší české literatury, jehož výsledkem byla trojdílná, historicky komentovaná antologie české literatury od nejstarších dob po 19. století, velký počet edicí staročeských písemných památek a množství faktograficky poměrně přesných studií (též z obrozenecké literatury). Shrnujícím výsledkem J. literárněhistorického studia se nestaly zamýšlené zevrubné dějiny starší české literatury, nýbrž dvojdílná *Rukověť k dějinám literatury české do konce 18. věku...* Toto slovníkové dílo obsahuje převážně životopisné a bibliografické údaje uspořádané tak, že abecední slovníková hesla tvoří jednak osobnosti spisovatelů, jednak anonymní a kolektivní

literární díla původní i přeložená. Rukověť, jež svým faktovým obsahem (a zčásti i uspořádáním) navazuje na Jungmannovu Historii literatury české z 1849 a která zároveň uzavírá zhruba čtvrtstoletou historii českého literárního dějepiscectví shromažďujícího věcné doplňky a opravy k tomuto dílu, se stala velmi užitečným kompendiem pro několik generací literárních historiků a některými svými údaji, zejména v biografických badatelsky méně frekventovaných osobnostech z 15.–18. století, plní informační funkci dodnes. K J. dílům základnímu významu patří *Hymnologia Bohemica*, představující vůbec první zpracování dějin české duchovní poezie, a monografie z dějin latinského humanismu v Čechách *Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení a latinští básníci tovaryšstva jeho*. Konzervativní vlastenectví vedlo J. k obhajobě pravosti RKZ: s bratrem Hermenegildem se zúčastnil 1858–62 polemiky proti J. Feifalikovi a M. Büdingerovi, koncem 70. let oponoval A. V. Šemberovi a A. Vaškovi, těsně před smrtí zasáhl i do rozhodujícího boje o Rukopisy. V souvislosti s obhajobou RKZ i nezávisle na ní se J. věnoval také problematice filologické (gramatika, dialektologie). Jako dějepisec se zabýval topografickými a především kulturně historickými otázkami. Přínosné byly hlavně studie, v nichž se zaměřil na novou a nepracovanou tematiku (náboženská sekta mikulášenců, duchovní styky Čechů a Maďarů v době husitské, problémy českého kulturního vývoje v 17. a 18. stol. apod.). Bratru Hermenegildovi pomáhal či se s ním přímo podílel na přípravě některých záslužných edicí z dějin českého práva. Nečetná je J. beletristická tvorba z mladších let, publikovaná jen v periodikách (např. překlad novely K. W. Wójcického v alm. Horník, 1845).

ŠIFRY: J. J., J. Jk. ■ PŘÍSPĚVKY in: Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften (1859); Archiv für slawische Philologie (Berlín, 1877); Beseda učitelská (1878); ČČM (1848–88; 1878 O nejnovějších námitkách proti pravosti našich starých památek, i sep.); Časopis katolického duchovenstva (1864–66); Časopis Matice moravské (Brno, 1873–75); Germania (Víděň, 1863); Hlas národa (1886); alm. Horník (1845); Das jüdische Zentralblatt (Písek); Krok (1865); Nár. noviny (1848–49); Österreichische Revue (Víděň, 1863–66; 1865 Paul Joseph Šafařík, i sep.); Österreich-ungarische Revue (Víděň, 1886); Osvěta (1878–87); Památky archeologické a místopisné (1855–79); alm. Perly české (1855); Pokrok (1848); Pokrok (1875–85); Politik (1876); Pražské noviny (1846–48); Pražské noviny

(1855–60); Rozpravy KČSN, tř. filozoficko-historická; Sborník historický (1883); Sitzungsberichte der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften (1863–77; 1875 Leben des obersten Hofkanzlers von Böhmen Wilhelm Grafen Slavata, 1876 i sep.); Srbsko-dalmatinskij magazin (Zadar, 1867); Starine (Záhřeb, 1869); Světozor (Víděň, 1858–61); Světozor (1877–88); Věstník KČSN (1879–80); Vídenský deník (Víděň, 1850–52); Zprávy o zasedání KČSN (1878–83; 1883 O lékárnickém spise Matěje z Vysokého Mýta, i sep.). ■ KNIŽNĚ. *Práce o české literatuře a jazyku*: O českém prvotním překladu sv. evangelii a obměnách jeho až do 15. století (1859); Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury (Víděň 1860, s H. Jirečkem); Die Echtheit der Königinhofer Handschrift (1862, s H. Jirečkem); Nákras mluvnice staročeské (1870); Rukověť k dějinám literatury české do konce 18. věku ve způsobě slovníka životopisného a knihoslovného 1, 2 (1875, 1876); Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví českého až do 18. století (1878); Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení a latinští básníci tovaryšstva jeho (1884); O zvláštlostech češtiny ve starých rukopisech moravských (1887). – *Překlad*: Strejčka Bohuslava rozmluvy o mechanických schopnostech zvířat (1848, též úprava). – *Ostatní práce*: Národopisný přehled Království českého roku 1850 (1851); Über den Vorschlag das Ruthenische mit lateinischen Schriftzeichen zu schreiben (Víděň 1859); Aktenmässige Darstellung der Verhältnisse der griechisch nichtunierten Hierarchie, dann der illyrischen Nationalkongresse und Verhandlungssynoden (1860); Stručný zeměpis císařství rakouského (Víděň 1861); Entstehen christlicher Reiche im Gebiete des heutigen österreichischen Kaiserstaates vom J. 500–1000 (1865, s H. Jirečkem); Handbuch des Unterrichts- und Prüfungswesens in Österreich (1868); Einiges über die kulturellen Beziehungen der Ungarn und Böhmen im 14. und 15. Jahrh. und über die ungarischen Hussiten (1885); Zprávy Arabův o středověku slovanském (b. d.). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Pražské noviny (1. 7.–20. 7. 1848, s K. J. Erbenem); *knížnice*: Sebrané spisy P. J. Šafaříka 1–3 (1862–65). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Obrazy z rakouských zemí, národův a dějin (1853); Čítanka pro první třídu nižšího gymnázia (1856); Čítanka pro třetí třídu nižšího gymnázia (1857); P. Hubáček Kolínský: O věcech rybářských, ptáčnických a štěpařských (Víděň 1857); J. Blahoslav: Gramatika česká, dokonaná 1. 1571 (Víděň 1857, s I. Hradilem); Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka: Děje království uherského za panování Ferdinanda I. Díl 1. 1526–1546 (Víděň 1857); Antologie z literatury české doby střední (1858); Antologie ze staré literatury české (1860); Antologie z novočeské literatury (1861); Časoměrné překlady žalmův br. Jana Amose Komenského, pak br. Jana Blahoslava, kn. Matouše Philonoma Benešovského a M. Vavřínce Benedikta Nudožerského (Víděň 1861); P. J. Šafařík: Geschichte der südslawischen

Literatur 1, 2 (1864, 1865); P. J. Šafařík: Geschichte der illyrischen und kroatischen Literatur (1865); Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a z Košumberka 1, 2 (1866, 1868); Saličetova Ranná lékařství (1867, s K. J. Erbenem, V. Staňkem); P. J. Šafařík: Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův (1873, též doplnil); M. Pavel Kristián z Koldína: Práva městská Království českého a Markrabství moravského (1876); Rýmovaná kronika česká takřečeného Dalimila (1877); Skládání o podkoní a žaku (1878); Staročeské divadelní hry 1 (1878); Básně staronárodní Rukopisův královédvorského a zelenohorského (1879); Die altböhmischen Gedichte der Grünberger und Könighofer Handschrift im Urtexte und in deutscher Übersetzung (1879); M. Briki z Licka: Práva městská (1880, s H. Jirečkem); Zřízení zemská Království českého (1882, s H. Jirečkem); Blasius Kozenn: Zeměpisný atlas pro školy střední (1888, s A. Balcarem). ■ KORESPONDENCE: K. A. Vinařický: Korespondence a spisy pamětní 3, 4 (K. A. Vinařickému z 1851–60; 1914, 1925, ed. V. O. Slavík, J. Šafránek); Korespondence a zápisky J. Helcelety (J. Helceletovi z 1849; 1910, ed. J. Kabelík); P. Vychodil: Z doby Sušilovy (F. Sušilovi z 1854–68; b. d., 1917); O. Butter: Nové prameny k dějinám Vídeňského deníku (V. V. Tomkovi z 1850–52), Duch novin 1931, s. 157. ■

BIBLIOGRAFIE: in Výr. zpráva KČSN 1878; Ljetopis jugosl. akademie 1890. ■ LITERATURA: J. A. Helfert: J. J., biographisch-literarische Skizze (Videň 1889); V. Šimovyc: J. J. i ukrajinska mova (Praha 1933). ■ an.: ref. Antologie z literatury české doby střední, Světozor (Videň) 16. 10. 1858; F. Bartoš: ref. Nákras mluvnice staročeské, ČČM 1870, s. 36; ● ref. Rukověť k dějinám literatury...: F. Zákrejs, Osvěta 1875, s. 793; R. (J. Emler), ČČM 1876, s. 152 ●● ref. Rýmovaná kronika česká takřečeného Dalimila: r. (J. Emler), ČČM 1877, s. 516; -k., Lumír 1878, s. 128 ●; r. (J. Emler): ref. Hymnologia Bohemica, ČČM 1878, s. 435; F. Zákrejs: ref. Staročeské divadelní hry 1, Osvěta 1878, s. 629; an.: Exministr J. J. ve světle pravdy, NL 28. 5. 1885; J. Neruda: „Jakož jsem to všechno o tom parnu a té žízni řekl...“, NL 28. 6. 1885 → Česká společnost 5 (1971); ● nekrology: an., Hlas národa 26. 11. 1888; an., Světozor 23, 1888/89, s. 23; an., Zlatá Praha 1888, s. 30 ●; J. Neruda: J. J., Humoristické listy 14. 12. 1888 → Podobizny 3 (1954); J. Heidler in Příspěvky k listiář dr. F. L. Riegry (1924); A. N. (Novák): J. J., LidN 9. 10. 1925; O. Butter: Nové prameny k dějinám Vídeňského deníku, Duch novin 1931; A. N. (Novák): J. J. K padesátému výročí jeho úmrtí, LidN 25. 11. 1938; A. Huráň: Ves sv. Jiří, Jirečkové a vysokomýtské gymnázium, Od Trstenické stezky 24, 1948/49; bs (B. Slavík): K výročí J. J., LD 10. 10. 1950; F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví 1 (1973); P. Čornej: Palacký a Tomek v letech 1848–1852, sb. Václavkova Olomouc 1976 (1979);

D. Jeřábek in V. V. Tomek a K. Havlíček v letech bachovské reakce (1979).

pc

Konstantin Jireček viz in Josef Jireček

Miloš Jirko

* 20. 1. 1900 *Němetice* u Valašského Meziříčí
† 24. 6. 1961 *Praha*

Básník radostných okamžiků života, jehož poezie je poučena senzualismem; prozaik, autor výtvarných a literárních esejí, překladatel z němčiny.

Syn učitele, dětství a mládí prožil v rodišti. Od 1911 studoval na gymnáziu ve Val. Meziříčí; 1917 založil a řídil Časopis středoškolského studentstva. 1918 narukoval a byl poslán na italskou frontu (Riva při Lago di Garda). Po návratu dokončil gymnázium (mat. 1919) a studoval češtinu, moderní filologii a filozofii zprvu na filoz. fakultě UK v Praze (7 semestrů, do začátku 1923), pak v Bratislavě (abs. 1923, doktorát 1924 prací *Románové dílo Jiřího Karáska ze Lvovic*). Aktivně vstoupil do literárního života jako zakládající člen Literární skupiny a jejího časopiseckého orgánu Host (1921), později se stal členem Moravského kola spisovatelů. V Praze působil 1925–30 jako redaktor kulturní rubriky deníku Čes. slovo, od 1930 jako knihovník Ústřední knihovny hl. m. Prahy. Několikrát navštívil milované Středomoří (1920 a 1932 Itálie, 1933 Itálie a Řecko – fejetony *Modrý jas*), 1931 vykonal studijní cestu do Německa, Švédska a Dánska. V květnu 1940 byl pro účast na domácím odboji zatčen a do konce války vězněn (Pankrác, Drážďany, Berlín, Gollnow, Straubing, Kaisheim). 1945–48 znovu pracoval v pražské Městské knihovně, pak žil jako spisovatel z povolání. K J. nejbližším literárním přátelům patřili M. Heřman, M. Holas, F. Hrubín, A. M. Piša, B. Vlček. Syn z prvního (ze tří) J. manželství byl hudební skladatel Ivan J. (1926–1978).

Těžiště J. literárního díla spočívá v poezii, prozrazující vlivy lyriky Šrámkovy, Tomanovy a Neumannovy. Pro první tvůrčí období, spadající do 20. a do začátku 30. let (s výjimkou sbírky *Cesta*, která je poznamenána válkou a svárem města a venkova), je příznačné silné citové zaujetí a ryze smyslový přístup ke světu,

vášnivě přitakání plně žitému, neproblematizovanému životu a opojení přírodou a láskou. J. poezie, docilující zdání lehkosti při zachycování životních krás, je přístupná dojetí a rozechvění, výrazně melodická, ale takřka hluchá k problémům společnosti a doby. Ty zčásti rezonovaly v J. próze, a to zvláště v povídkách soustředěných v cyklu *Vraždící pianola* a představujících různé typy lidí z okraje společnosti. V 30. letech, kdy se J. básnický odmlčel, stočil se jeho zájem k životu literatury (*Sedmero zastavení*, soubor článků, většinou nekrologů a vzpomínek věnovaných A. Sovovi, O. Brezini, B. Vlčkovi, J. Chaloupkovi) a výtvarného umění (monografické studie, texty ve výstavních katalogích), jakož i k cestopisné próze (knížka svěžích črt a zamyšlení *Modrý jas*, vypovídající o J. zájmech, životních osudech a vnitřním světě). Vrchol J. básnické tvorby je spojen s jeho vězeňskými léty. Kruté zážitky mu pomohly skoncovat s idyličností, odhalit protiklady světa a posílit významovou výstavbu básně. Jeho vězeňská poezie s akcentovanými obrazy matky, dětství, domova a přátel (*Vězeň u okna*, *A přece!*) je intimního rázu, opět melodická, až písňová, naléhavá svou vzdornou nadějí a touhou po svobodě a imponující nezdolnou vírou v život.

PSEUDONYM, ŠIFRY: J. Zorvina (Čas. středoškolského studentstva 1917); ir, jo, mj., -o, rk, -rk-. ■ **PŘÍ-
SPĚVKY in:** Cesta (1919–24); Časopis středoškolského studentstva (1917); Červen (1920–21); Čes. slovo (1925–30); Den (1921–22); Host (1921–24); Kmen (1920–21); Kolo (Brno, 1946–48); Kult. zpravodaj (1926–27); Lid. noviny (1921–39); Lit. noviny (1930–31); Lumír (1921–38); Nár. osvobození (1924–25, 1930); Nár. práce (1940); Niva (Brno, 1921); Nová svoboda (1938); Orfeus (1921); Pramen (Plzeň, 1920–25); Právo lidu (1920, 1924); Přerod (1922–23); Rozhledy po literatuře a umění (1932, 1934); Rovnost (Brno); Rudé květy (1919–20); Rudé právo (1920, 1923, 1936–37); Sever a východ (1926, 1930); Slovenský denník (Bratislava, 1924); Tribuna (1921–25); Venkov (1920, 1924, 1937); Země (1920–21); Zvon (1935–36); Ženský svět (1925). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie a práce o výtvarném umění:* Duben (BB 1919); Cesta (BB 1920); Zničí svět (BB 1922); Vyloupené milování (PP 1924); K staré vlajce (BB 1925); Vraždící pianola (PP 1928, částečně převzato z kn. Vyloupené milování); On Hilo bay (B 1930); Zraje réva (BB 1932); Sedmero zastavení (FF 1935); Modrý jas. Itálie–Řecko–Středomoří (cestopisné causerie, 1936, rozšř. vyd. 1939); F. V. Mokřý (studie, 1936); Česká réva (causerie, 1938); Vězeň u okna (BB 1945); A přece! (BB 1946); Praha očima českých

umělců (studie o P. Dillingerovi, 1946); Hvězdy a pouta (BB 1950, obs. sbírky Vězeň u okna, A přece!); Hořící šalvěj (BB 1959); Rok v krajině malíře V. Sedláčka (studie, 1961). – *Překlady:* G. Robakidze: Vražděná duše (1934); A. Thomas: Ze tří čtvrtin zvědavost (1935); A. M. Bach: Malá kronika (1936); G. Wickerhauser: Žena do nepohody (1937); E. Q. Kolbenheyer: Amor Dei (1937); F. X. Němeček: Život c.k. kapelníka W. A. Mozarta... (1937); E. M. Remarque: Čas žít, čas umírat (1957). – *Výbor:* Ptáci se vracejí (BB 1961). ■ **REDIGOVAL sborníky:** Kytička na hrob Jana Štursy (1930), Pozdrav do Branky (k 70. nar. P. Bezruč, 1937); *knížnici:* Románové večery Českého slova (od 1932). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** B. Vlček: Jenom srdce (antologie básní, 1926, an.); Povídky z Itálie (antologie moderní italské prózy, 1926); Monumenty a květiny (básně na počest T. G. Masaryka, 1937). ■

LITERATURA: ● ref. Duben: A. N. (Novák), Lumír 47, 1918/20, s. 476; J. Krecar, MR 1919/20, sv. 35, s. 248 ●; ● ref. Cesta: J. H. (Hora), PL 16. 6. 1920; -n (S. K. Neumann), Kmen 4, 1920/21, s. 179 → Stati a projevy 5 (1971); A. M. Piša, Cesta 3, 1920/21, s. 192 ●; ● ref. Zničí svět: M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 12. 3. 1922; J. H. (Hora), RP 25. 3. 1922; J. Wolker, Var 1, 1921/22, s. 483 → Próza a divadelní hry (1954); F. Götz, Host 1, 1921/22, s. 183 ●; ● ref. Vyloupené milování: A. N. (Novák), LidN 17. 6. 1924; F. Götz, NO 20. 7. 1924 ●; ● ref. K staré vlajce: F. Götz, NO 15. 3. 1925; B. Jedlička, LidN 4. 8. 1925; B. Benešová, Tribuna 15. 11. 1925; P. Fraenkl, Host 4, 1924/25, s. 221; A. M. Piša, Pramen 5, 1924/25, s. 341; fxš. (Šalda), Tvorba 1, 1925/26, s. 93 → KP 13 (1963) ●; F. Černovský: Básník – život – doba, Děln. osvěta 1925, s. 262; A. N. (Novák): ref. Vraždící pianola, LidN 11. 5. 1929; ● ref. Zraje réva: AMP (A. M. Piša), PL 15. 5. 1932; Nk. (B. Novák), RA 7, 1931/32, s. 272; jh. (J. Hora), LitN 6, 1932, č. 8 ●; ● ref. Modrý jas: sl. (J. Strnadel), Ranní noviny 18. 2. 1937; -vka (M. Hlávka), LitN 9, 1936/37, č. 7–8; K. Sezima, Lumír 63, 1936/37, s. 538; -och- (F. S. Procházka), Zvon 37, 1936/37, s. 138 ●; K. P. (Polák): ref. překl. Amor Dei, PL 25. 12. 1937; ● ref. Vězeň u okna: AMP (A. M. Piša), Práce 18. 12. 1945; K. P. (Polák), PL 5. 1. 1946; G. (F. Götz), NO 15. 1. 1946 ●; ● ref. A přece!: G. (F. Götz), NO 17. 1. 1947; E. H., RP 25. 3. 1947; A. M. Piša, Kult. politika 2, 1946/47, č. 26 ●; V. Běhounek, A. M. Piša in M. J.: Hvězdy a pouta (1950); ● ref. Hořící šalvěj: M. Vacík, RP 20. 1. 1960; Z. V. (Vavřík), LitN 1960, č. 4; B. Polan, Plamen 1960, č. 10 ●; ● nekrology: mv (M. Vacík), RP 25. 6. 1961; eš (M. Bureš), Svob. slovo 25. 6. 1961; gf (G. Francl), LD 25. 6. 1961; Z. K. Slabý, Plamen 1961, č. 8 ●; A. M. Piša, Z. K. Slabý in M. J.: Ptáci se vracejí (1961); ● ref. Ptáci se vracejí: R. Matys, Práce 13. 3. 1962; F. Vrba, LitN 1962, č. 49 ●.

František Roman **Jirman**

* 28. 12. 1895 *Louka* (L. u Litvínova)
 † 28. 12. 1971 *Vrbno nad Lesy* u Loun

Žurnalista a esejista, zabývající se širokým komplexem etických otázek.

V podstatě autodidakt; celou první svět. válku prožil jako voják na všech rakousko-uherských bojištích. Ve 20. letech a na počátku 30. let se věnoval žurnalistice; redigoval různé časopisy v Plzni, Pardubicích, Novém Jičíně, Moravské Ostravě a Praze. Svoje publikace vydával vlastním nákladem anebo v různých okrajových nakladatelstvích.

Prostřednictvím žurnalistiky usiloval J. realizovat vlastní projekty směřující k zušlechtnění lidstva. Východisko ze světové hospodářské krize viděl v realizaci „jednotného hospodářského plánu světového“, proklamoval „demokracii stavovskou“, kterou pokládal za nejvyšší stupeň uspořádání společnosti (1933 založil Svaz stavovského souručenství práce). Vycházel z krajního idealismu, kritizoval militarismus, státní zřízení, řešení ženské otázky, hlavně se však zabýval náboženskou problematikou. J. filozofické založení bylo zprvu až naivně romantické, pozdější koncepce, podřízená snaze „učinit svět krásným, silným a svobodným, překonat bídu člověka“, byla zase silně utopická, místy snílkovsky zmatená. Etické, náboženské a vyhraněně nacionalizující (nikoli však fašizující) zánění je u J. provázáno hlásáním praktických hospodářských, respektive sociálních reforem a vyúsťuje v proklamování „pravé“ náboženské víry. To vše je vyjadřováno značně patetickým stylem s přesvědčením o apoštolském poslání autorově.

ŠIFRY: -frj-, Fr. R. J., -jr-. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Člověk (Pardubice, 1923); Kultura lidství (Pardubice); Lásky a pohlaví (Pardubice, 1924); Malá dohoda (1935); Moravskoslezský deník (Ostrava, 1929); Novojičínské noviny (1929); Stavovská reforma (1933); Stavovské moravskoslezské noviny (Ostrava, 1929–30). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie:* Burza lásky a jiné fejetony (1921); Lásky a život v obrazech (BB v próze, 1924, k cyklu obrazů A. L. Salače); Propast (R 1926). – *Ostatní práce* (eseje a úvahy): Otázka světového míru (1922); Klerikalismus a militarismus (1922); Zničte militarismus (1922); Před branami lásky (1923); Sedmá velmoc (1923); Jařmo zástupů (1924); Manželství budoucnosti (1924); Československá armáda (1925); Ježíš Kristus. Výňatek z obsáhlejšího díla (1927); Ježíš

Kristus. Retrospektiva, rozbor filozoficko-metafyzický a nástin evoluční perspektivy (1927); Zjev a osobnost Jesu Christa (1928); Tomáš Bařa průkopník (1932); Hierarchický řád světa (1934); Evropa bez mužů (1935); Chvála smrti (1936); Kniha sentencí (1938); Nová Evropa a idea hospodářského plánu světového (1938); Smysl českého nacionalismu (1939); Blaník. Z cesty po jižních Čechách v roce 1939 (1940); Bochník chleba (1940); Kormidlo věčnosti (1941); Chvalozpěv o knize (1942); Zeměkoule v nebi (1943); Spasitel. Dovětek díla Ježíš Kristus (1946, psáno 1937–38); Srdce (1946); Z půlnoci k českému jitra (1946); List Čechům (1947); Filozofický triptych (b. d., 1947; obs. List Čechům, Z půlnoci k českému jitra, Srdce); Hymna smrti. Básnický doslov filozofického eseje Chvála smrti (1947). – *Souborné vydání:* Fr. R. Jirman. Vybrané spisy (A. Kovanda, 1946, 1 sv.). ■ **REDIGOVAL časopisy:** Člověk. List věnovaný zájmům všeobecného blaha a zušlechtnění lidstva (Pardubice, 1923), Lásky a pohlaví (Pardubice, 1924), Novojičínské noviny (1929), Zpravodajská služba Stavovské reformy (1933–35). ■

LITERATURA: -te-: ref. Chvála smrti, LitN 9, 1936/37, č. 7–8; drb. (J. Borecký); ref. Nová Evropa..., Zvon 39, 1938/39, s. 42; M. G.: ref. Smysl českého nacionalismu, Zvon 40, 1939/40, s. 42; V. T. (Tichý): ref. Chvalozpěv o knize, Nár. práce 16. 6. 1942; jšk. (J. Š. Kvapil): ref. Zeměkoule v nebi, Naše doba 51, 1943/44, s. 134.

ls

Vojtěch Heinrich **Jiřota**

* 5. 2. 1851 *Blovicve* u Plzně
 † 22. 7. 1872 *Blovicve*

Předčasně zemřelý prozaik, básník a dramatik ručovské generace.

Vl. jm. Vojtěch Heinrich, podepisoval se i Hajnrich. – Otec byl soudním sluhou. Po farní škole v Blovicích a hlavní škole v Plzni navštěvoval J. plzeňské gymnázium a maturoval 1869 v Klatovech. Na studiích ho podporoval blovicový děkan F. J. Vacek Kamenický. V Praze po prvním semestru filozofie přestoupil na medicínu, při studiu pracoval jako korektor v Grégrově tiskárně. Aby mohl navštěvovat lékařské přednášky, přešel jako noční korektor do tiskárny Pokroku a Politik, působil také jako redaktor v Pasekově časopise Praha. Zeslaben noční prací onemocněl tuberkulózou, léčil se v pražské nemocnici a zemřel u rodičů v Blovicích.

Nejvýrazněji se J. ještě nerozvinuté nadání projeвило v povídkách a novelách z venkovské-

Jirota

ho i městského prostředí, kreslicích zpravidla příběhy nerovných lásek plných utrpení a vzniklých vášní, jež vedou hrdiny k zločinům a ničí jejich životy. Výjimku z těchto více či méně romanticky fabulovaných příběhů tvoří povídka *Život a ideál*, v níž konfrontace ideální lásky a skutečnosti ústí v střízlivý antiromantický závěr. Osobitým kompozičním prvkem J. próz je povídka v povídce, kterou vypráví jedna z postav a jež vytváří analogii k vlastnímu příběhu. V jediné historické povídce (*Jan Roháč z Dubé*) zobrazil J. pád hradu Sion, poslední bašty nsmířitelných táboritů. J. lyrika a ojedinělá drobná baladika nepřekročily rámec začátečnického veršování. Ohlasy lidové poezie, Hálkovy milostné lyriky, Mayerovy poezie přírodní a vlastenecké i Erbenových balad postupně vystřídala vznosná hymnická poezie s rysy příznačnými pro tehdy se rodící ruchovsko-lumírovskou poetiku. J. napsal i několik dramatických prací, z nichž se však vedle torz zachoval jen nenáročný fraškovitý výjev o trápení venkovských řemeslníků s jejich ženami (*Hrdinové či zrušený konkordát*), hraný 1869 v Blovicích divadelní společností. Pokoušel se i o překlady z antické poezie a z polské prózy.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. H. Jirota, V. J. Jirota, V. Jindřich Jirota, Vojtěch A. Jirota; -a, -ma (obojí Šumavan). ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. student (1869); Obrazy života (1870–71); Praha (1869–70); alm. Ruch 2 (1870); Světozor (1871); Šumavan (Klatovy, 1869–71). ■ KNIŽNĚ (posmrtně). *Beletrie*: Sebrané spisy V. H. J. (1930, ed. F. Raušar). ■ SCĚNICKY. *Hra*: Hrdinové či zrušený konkordát (1869). ■

LITERATURA: ● nekrology (an.): Šumavan 1872, č. 31; Věstník bibliografický 1872, s. 175; Obrazy života 2, 1871/72, s. 335 ●; F. Raušar in Sebrané spisy V. H. J. (1930); M. Hýsek in Ztrhané struny zvuk (1940); F. Buriánek in Literární Klatovy (1962).

zp

Zdeněk Jirota

* 7. 1. 1911 Ostrava

Autor humoristických románů a povídek navazující na tradici anglosaského humoru, fejetonista, autor rozhlasových her.

Studoval na reálce v Ostravě (1925–29), odkud byl z kvinty vyloučen, pak se učil zedníkem a nakonec absolvoval vyšší průmyslovou školu stavitelskou v Hradci Král. (mat. 1933). Do 1939 byl důstojníkem péčoty v Košicích, Banské Bystrici, Olomouci, Vyškově a Brně (oženil se 1939), 1940–42 úředníkem min. veřejných prací, 1942–45 spisovatelem z povolání; od 1940 byl spolupracovníkem Lid. novin (oba jeho romány vyšly poprvé v Knihovně Lid. novin). Po válce pracoval jako redaktor: 1945–51 ve Svob. (Lid.) novinách, 1951–53 v Dikobrazu, 1953–62 v Čs. rozhlasu, do konce 60. let znovu v Dikobrazu.

Celá J. literární činnost, zaměřená na zábavné, humoristické čtení, stojí ve stínu jeho úspěšné prvotiny *Saturnin*. Postava sluhy-stoprocentního muže, jež vystupováním, inteligencí, rozhledem a uceleným životním názorem převyšuje pána a jež, slouže svému okolí, si je de facto podrobuje, jeví se jako výstřední jen tváří v tvář životu redukovanému na úzkou specializaci nebo na strnulé naplňování měšťáckých životních norem; lícem této parodie je autorova adorace vnitřního bohatství člověka, zejména hravosti, fantazie a dobroty srdce. J. debut a po něm i jeho druhý román, *Muž se psem*, šťastně spojil domácí tradici tzv. školy Lidových novin s tradicí anglosaské humoristické beletrie (zejm. Jerome Klapka Jerome, P. G. Wodehouse), tj. konkrétně s pružností fejetonistického románu (jako volného sledu relativně samostatných příhod), s dovedností parodie stabilizovaných literárních forem a žánrů (v *Saturninovi* ženského románu, kovbojky, přísloví, v *Muži se psem* detektivky, novinového seriálu o stíhání zločinců, příruček, kterak zaručeně dosáhnout úspěchu), se zcivlněním a zdůvěrněním tématu až na hranici idylizace, s uměním vykalkulované nečekané a zároveň lakonické gagové situace nebo humorné pointy a se slovním vtípem. Moment nabádavosti, obsažený už v J. prvotině, zbytněl pod vlivem dobové estetiky v autorových povídkách z 50. let (*Profesor biologie na žebříku*), usilujících „viníky“ nejen zesmšnit, nýbrž hned i polepšit. – Obdobný ráz jako J. beletrie má i jeho žánrově rozmanitá tvorba pro rozhlas (řada rozhlasových her a hříček, fejetony, vyprávění „ze života“ atd.).

ŠIFRY: Ir, Z., Z. J. ■ PŘÍSPĚVKY in: Českosl. novinář; Dikobraz; Lid. noviny (od 1940); sb. Sedmilháří (1969); Svět práce; Svob. noviny (1945–48). ■ KNIŽ-

NĚ. *Beletrie*: Saturnin (R 1942); Muž se psem (R 1944, vyd. 1968 rozšiř. o 4 povídky); Hvězdy nad starým Vavrouchem (rozhlasové hříčky, 1946; prem. 1944, 1945); Profesor biologie na žebříku (PP 1956). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: L. Khás: Druhá sebranka (výbor z próz, 1970). ■

LITERATURA: ● ref. Saturnin: J. Janoušek, Živá tvorba 1943/44, s. 34; V. T. (Tichý), Nár. práce 23. 6. 1943 ●; L. Soukup in Z. J.: Hvězdy nad starým Vavrouchem (1946); ● ref. Muž se psem: V. Kolář, LidN 30. 9. 1944; V. T. (Tichý), Nár. práce 11. 10. 1944; (nové vyd.) Brk (F. Buriánek), Zeměd. noviny 9. 7. 1948 ●; F. Pilař in Z. J.: Saturnin (1954); V. Lacina in Z. J.: Muž se psem (1954); ● ref. Profesor biologie na žebříku: A. Hájková, HD 1957; J. Opelik, Kultura 1957, č. 6; J. R. Pick, LitN 1957, č. 6 ●; V. Kovářik in Hlasy a tváře (1965); ● k šedesátinám: A. Gregor, Svob. slovo 7. 1. 1971; t (V. Závodský), Brněnský večerník 7. 1. 1971 ●; R. Pytlík in P. G. Wodehouse: Vlna zločinnosti na zámku Blandings (1977).

jo

Jaroslav Jiroušek

* 17. 3. 1881 *Úvaly* u Prahy
† 27. 4. 1903 *Praha*

Překladatel z francouzštiny a angličtiny, novinář a publicista.

Otec byl skladníkem mouky a lihovin. Po ukončení středoškolského vzdělání studoval J. dva semestry na univerzitě v Lipsku. Od 1900 byl profesionálním novinářem, redigoval týdeníky *Nové listy* (vyd. J. V. Klofáč) a *Slovo* (vyd. A. Rašín). Existenčním zápasem a pracovním vypětím si podlomil zdraví, 1902 onemocněl plicní chorobou, již následujícího roku podlehl.

J. zanechal několik překladů z literatury a publicistiky francouzské a z literatury anglické a americké. Slibný publicistický talent projevil v osobitých fejetonech a črtách (ve *Zlaté Praze*), jimiž reagoval na aktuality kulturního a společenského života.

ŠIFRA: J. J. (Zlatá Praha). ■ PŘÍSPĚVKY in: *Nové listy* (1900); *Slovo* (1901–02); *Zlatá Praha* (1901–02). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: A. Hamon: Duševní povaha anarchisty (1898); P. Bourget: Fyziologie moderní lásky (1901); A. Dumas st.: Válka žen (b. d., 1903); P. a V. Marguerite: Pohroma (1903); H. G. Wells: Válka světů (b. d., 1903); E. Bellamy: Rovnost (b. d.); – posmrtně: H. Rochefort: Paměti 1, 2 (1904,

s P. Moudrou). ■ REDIGOVAL *časopisy*: *Nové listy* (leden–duben 1900), *Slovo* (prosinec 1901–květen 1902). ■

LITERATURA: ● nekrology: M. F., Máj 1, 1902/03, s. 516; an., Zvon 3, 1902/03, s. 464; an., Zlatá Praha 20, 1902/03, s. 336 ●.

et

Bohumil Jirsík

* 6. 4. 1873 *Kralupy* (K. nad Vltavou)
† 29. 4. 1921 *Plzeň*

Překladatel francouzských naturalistů a soudobého německého románu.

Otec byl správcem dolu v Kralupech. J. absolvoval 1892 české gymnázium v Čes. Budějovicích, které založil jeho strýc, budějovický biskup J. V. Jirsík. Do 1896 působil J. jako suplující, 1896–98 jako řádný profesor na státní reálce v Brně, 1898 přešel na reálku do Prostějova, 1904 do Prahy. 1916–19 byl ředitelem reálky v Sušici, 1919–21 v Plzni.

V překladatelské činnosti se zaměřoval především na prózy francouzských naturalistů (Zola, Maupassant), z němčiny přeložil ve své době populární utopický román B. Kellerman na Tunel. Svě překlady vydával 1912–17 v edici *Slavní autoři literatur světových* (nakl. J. R. Vilímek). Některé z nich (např. Zolovy romány *U rodinného krhu* a *Jeho excelence Eugen Rougon* nebo *Kellermannův Tunel*) vycházely v četných dalších vydáních.

KNIŽNĚ. *Překlady*: G. de Maupassant: Silná jako smrt (1912) + Jak nás klamou (1912) + Neděle pařížského měšťáka a jiné novely (1913, s J. Vobrubovou); E. Zola: *U rodinného krhu* (1912) + *Jeho excelence Eugen Rougon* (1917); P. de Coulevain: *Srdce osamělé* (1913); B. Kellermann: *Tunel* (1913).

mu

František Jířík

* 2. 4. 1731 *Černošín* u Stříbra
† 24. 2. 1796 *Praha*

Jedna z předních postav pražského českého divadelního života v 80. letech 18. století, překladatel *Lessingovy tragédie*.

Syn poddaného Jiřího J. z panství Trpísty (dnes okr. Tachov). F. J. byl propuštěn z poddanství (výhostní list z 1762) a stal se od ledna 1774 měšťanem Nového Města pražského. Byl tesařským mistrem. Zemřel na souchotiny jako zchudlý měšťan. – J. patří k podporovatelům a iniciátorům pražského českého divadelního podnikání za josefinské éry. Podal 10. 8. 1784 magistrátu žádost, aby směl na Novém Městě zřídit česko-německé divadlo; odkázán na zemské gubernium jako kompetentní v této záležitosti, žádost již neopakoval. Jeho počín předcházeli prvním českým hrám v budově Nosticova (Stavovského) divadla a časově těsně souvisí s dvěma publikovanými projevy požadujícími provozování divadla v češtině: s názory herce M. Majobera (v něm. brožuře vydané v Klatovech 1784) a V. Tháma (v předmluvě k alm. Básně v řeči vázané, datované rovněž 10. 8. 1784). 1788 stál J. – asi i finanční podporou – v čele divadelní společnosti, nejspíše ochotnické, která provozovala české hry v Růžodole (Rožentále) za tehdejší Poříčskou branou (v místech dnešní Pobřežní ulice v Karlíně) a jejíž vznik byl snad vyvolán rozkoem mezi vlasteneckými podporovateli českých her Boudy a národnostně utrakvistickými podnikateli tohoto Vlastenského divadla.

Pravděpodobně v Boudě, asi 1786–87, bylo hráno jediné známé dramatické dílo J., překlad tragédie Emilie Galotti od G. E. Lessinga (dramatu, jímž byly 1783 zahájeny něm. hry Nosticova divadla). Text překladu se nedochoval.

SCÉNICKY. *Překlad*: G. E. Lessing: Emilie Galotti (asi 1786–87). ■

LITERATURA: F. Bařha: Dva dokumenty k historii počátku českého divadla v Praze, Divadlo 1958.

mo

Richard Jiřík

* 12. 9. 1859 *Grymov* u Přerova

† 16. 5. 1927 *Vyškov*

Překladatel z angličtiny, autor školních učebnic a jazykových příruček.

V Olomouci studoval na gymnáziu (mat. 1879), v Praze dva roky práva. Poté působil jako učitel v Pavlovicích u Přerova, Třebeticích (Střebětice) u Holešova a v Přerově, od 1895 na obchod-

ní škole v Brně, 1904–23 jako ředitel obchodní školy ve Vyškově. 1900 vykonal studijní cestu do Paříže a Londýna.

J. literární činnost se skládala z překladů a školských příruček. Jako překladatel se orientoval na angloamerické písemnictví, zejména na humoristickou prózu. V činnosti školsky příručkové zasáhl do této oblasti svodem obsahů některých Shakespearových her; převážně se však týkala oborů J. učitelského působení (učebnice obchodního zeměpisu, účetnictví, němčiny). Do denního i odborného tisku přispíval J. metodickými a národohospodářskými články, k 1900 uváděná cestopisná próza Z Paříže do Londýna zůstala nezjištěna.

PŘÍSPĚVKY *in*: Domáci hospodyně (1893); Lumír (1892); Mor. orlice (1900); Vyr. zpráva obchodní školy ve Vyškově (1906, 1909, 1912, 1914, 1916). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Stručné výklady nejlepších dramát Shakespearových (1907). – *Překlady*: F. Anstey (T. A. Guthrie): Mluvicí kůň a jiné novely (1894) + Mosazná láhev (1904) + Slané mandle (1913); Mark Twain: Vybrané humoresky (1899); A. C. Doyle: Strýc Bernak (1907); E. Glyn: Kontrast a jiná próza (1918); D. Gerard: Zapomenutý hřích (1921). – *Ostatní práce*: Německo-český slovník obchodní 2 (1902); Praktická mluvnice jazyka německého pro Čechy (Videň 1903, s Č. Syrovým); dále učebnice a příručky obchodního zeměpisu a účetnictví.

jo

Jiříkovo vidění

Asi před polovinou 15. století

Středověká prozaická povídka, náboženská moralita o návštěvě člověka v záhrobí.

Český text je zpracován podle rozsáhlé latinské skladby Visio Georgii ze 14. stol. Vznikl snad už před polovinou 15. stol. jako pronikavě zestručněný překlad, který je co do rozsahu jen nepatrným zlomkem lat. předlohy. Dílo došlo značné obliby u čtenářů a bylo až do 19. stol. vydáváno mezi knížkami lidové četby; jeho titul zobecněl v lidovém úsloví, což dosvědčuje někdejší popularitu skladby.

Látka J. v. navazuje na tradici středověkých záhrobních vizí a líčí putování kajícího se hříšníka, uherského šlechtice Jiříka, do irského poutního místa zvaného Očistec sv. Patrika a tudy do zsvětí. Třicet kapitol („vidění“) líčí

hrdinovy zážitky z pouti záhrobím; Jiřík přitom prochází řadou stupňujících se dábelkých pokušení, spatřuje v průvodu archanděla Michaela hrůzy očiště a pekla a seznamuje se nakonec i s rajskými slastmi. Ideovým smyslem díla je odvracet věřící od hříšného života a posilovat jejich zbožnou závislost na církvi.

EDICE: J. v. (1934, ed. F. R. Tichý); in *Próza z doby Karla IV.* (1938, novočeská úprava, ed. J. Vilikovský); in *Próza českého středověku* (1982, ed. J. Kolár, M. Nedvěďová). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 16 533–16 539. ■ LITERATURA: J. a H. Jirečkové in *Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury 1* (Videň 1860); J. Gebauer: J. v. v souvislosti s jinými pověstmi mystiky křesťanské + O původu J. v. + Dodatek ke zprávě o původu J. v., LF 1879 → *Stati literárně dějepisné* (1941); V. Tille: O pouti rytíře Oweina do očiště sv. Patrika, LF 1891; Č. Zíbrt: J. v., ČČM 1907; M. Voigt in: *Beiträge zur Geschichte der Visionenliteratur im Mittelalter* (Lipsko 1924); K. Jensen: K vydání staročeského J. v., LF 1938; J. Vilikovský: Zapomenutý rukopis J. v., LF 1938; viz též EDICE.

jk

Václav Jiřina

* 26. 5. 1886 *Vinoř* (Praha-V.)

† 26. 5. 1946 *Praha*

Překladatel z italštiny, španělštiny a francouzštiny orientovaný na moderní prózu a drama, propagátor italské literatury; redaktor.

Studoval v Praze na Malostranském gymnáziu (mat. 1905) a 1905–09 na právnické fakultě (JUDr. 1911); působil jako soudní tlumočnick italštiny a španělštiny, J. redaktorská činnost souvisela s Čechovými *Květy*, s týdeníkem 28. říjen a deníkem *Národní osvobození* (věnoval se mj. divadelní publicistice); jako redaktor *Národní politiky* vedl rubriku fejetonů, pro kterou získal generačně i odborně široký okruh spolupracovníků. Naposledy pracoval v redakci *Lidové demokracie*. Od 1927 byl generálním zástupcem Společnosti italských dramatiků pro ČSR (Società degli Autori Italiani), 1930 vyznamenán řádem italské koruny za zásluhy o propagaci italské kultury. Pohřben byl na vnohradském hřbitově.

J. široký překladatelský zájem, zaměřený na prózu a drama, se týkal hlavně moderní literatury italské a španělské (italští modernisté, špa-

nělská tzv. generace 98), s jejichž představiteli a díly českého čtenáře během 10. až 30. let časopisecky i knižně seznamoval (E. de Amicis, G. D'Annunzio, A. Bertramelli, L. Capuana, G. Deledda, E. L. Morselli, G. Papini; Azorín, R. Baroja, C. Espina, R. Gómez de la Serna, V. Blasco Ibáñez, A. Palacio Valdés, R. Pérez de Ayala, M. de Unamuno, R. del Valle-Inclán aj.). Největší pozornost věnoval L. Pirandellovi jako prozaikovi i přednímu italskému dramatikovi; hlavně J. zásluhou byly jeho hry mimo Itálii nejvíce uváděny u nás. Moderní italské drama prezentoval i překlady M. Bontempelliho a E. F. T. Marinettiho. Méně překládal z literatury francouzské (J. Barbey d'Aureville, A. France, Ch. Perrault) a německé (časopisecky P. Altenberg).

ŠIFRY: Ja-ma (dub., *Nár. osvobození* 1927), V. J. (*Nár. osvobození* 1924, *Host* 1924–25). ■ PRÍSPĚVKY in: *Besedy lidu* (1909–10); *Cesta* (1925–30); *Čes. dělník* (1940–42); *Čes. svět* (1913–14); *Host* (1924–25); *Kult. zpravodaj* (1926–27); *Květy* (1910–16); *Lid. noviny* (1921–29); *Lumír* (1924); *Máj* (1908–09); *Nár. obzor* (1912); *Nár. osvobození* (1924–27); *Panoráma* (1930–31); *Právo lidu* (1910); *Stopa* (1911–12); *Světlozor* (1929–30); *Topičův sborník* (1925–26); *Tribuna* (1921–28); *Venkov* (1929). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: Neera: *Crevalcure* (1908); E. de Amicis: *Dub a květinka* (1910) + *Srdce* (1927); A. France: *Košile* (1911); Ch. Perrault: *Povídky a příběhy z minulých časů* (1911); G. d'Annunzio: *Panenská země* (1911) + *Sen jarního jitra*, *Sen podzimního večera* (1914) + *Nevinný* (1928); L. Capuana: *Chorobná láska* (1921); L. Pirandello: *Každý má svoji pravdu* (1925) + *Jindřich IV.* (1926) + *Život, který jsem ti dala* (1926) + *Pro stéblo trávy* (1926) + *Smrt v patách* (1927) + *Přítelkyně vdaných žen* (1929) + *Člověk, zvíře a ctnost* (1929) + *Zavržená* (1930) + *Natáčí se* (1930); R. del Valle-Inclán: *Letní sonáta* (1927); R. Gómez de la Serna: *Bílá a černá vdova* (1927) + *Torero Caracho* (1931, s R. J. Slabým); M. Bontempelli: *Naše Dea* (1927, i prem. s tit. *Naše bohyně*) + *Syn dvou matek* (1932); M. de Unamuno: *Ábel Sánchez* (1928); F. I. Šaljapin: *Z mého života* (1946). ■ SCÉNICKY. *Překlady*: P. M. Rosso di San Secondo: *Ó, loutky, jaká vášeň!* (1924) + *Mezi tančícími šaty* (1927); D. Signorini: *Chvála krádeže* (1925); L. Pirandello: *Čapka s rolníčkami*, *Soudně ověřený smolař* (1926) + *Nová kolonie* (1929) + *Rozmysli si, Jakoubku!* (1930) + *Člověk ani neví jak* (1934); M. Corsi, M. Salvini: *Zab mne!* (1927); U. Falena: *Poslední vévoda* (1928); E. F. T. Marinetti: *Zajatci* (1929); D. Niccodemi: *Stín* (1931); A. Benedetti, G. Zorzi: *Fifinka* (1933); L. Antonelli: *Ostrov opic* (1934); R. Alessi: *Hrabě Orel* (1938). ■ REDIGOVAL *periodika*: *Květy* (1914–15 s V. Čechem, 1916 sám jen

Jiřina

1. č.), Národní politika (1942–45, odp. red.); *sborník*: 1916. Čeští spisovatelé vdovám a sirotkům našich vojínů (1916). ■

LITERATURA: ● nekrology: ok (O. Kautský), Svob. noviny 28. 5. 1946; r., LD 28. 5. 1946; an., LD 1. 6. 1946 ●.

vs

Adam Jist

* 10. 11. 1907 Kladno

Novinář, prozaik a dramatik.

Vl. jm. Jindřich Styblík. – Otec byl úředníkem. V šesti letech se J. přestěhoval s ovdovělou matkou do Prahy, kde 1926 absolvoval gymnázium. 1926–34 pracoval v oboru propagace, především jako propagační textař u různých firem, naposledy u akc. spol. Walter a spol. 1934–38 byl redaktorem Lid. novin, 1938–45 novin nakl. Melantrich (A–Zet, Čes. slovo), pak do 1948 šéfredaktorem čas. Rozlet. 1948–55 se živil externě lektorskou a překladatelskou spoluprací s nakl. Svět sovětů, do 1958 byl nakladatelským redaktorem ve Vydavatelství obchodu, do 1967 žil jako volný publicista a od 1968 až do důchodu 1974 byl redaktorem deníku Svob. slovo.

Životopisný román *Pisníčkář*, seškrtný proktorátní cenzurou, teprve v druhém vydání plně vyjádřil J. záměr představit titulního hrdinu V. Šolce proti běžnému romantizujícímu pojetí jako básníka sociálního. J. milostné povídky jsou založeny na vtipném nápadu, jeho další dva věcně psané romány (*Vynález, Mariol nechce zpívat*) z intelektuálního, resp. uměleckého prostředí jsou vedeny detektivní zápletkou. Na přechodu k pracím novinářským se ocitají popularizující knihy pro mládež o ovocných stromech a o chmelu.

ŠIFRY: is, zz (A–Zet, Čes. slovo). ■ PŘÍSPĚVKY in: A–Zet (od 1938); Čes. slovo (od 1938); Českosl. rozhlas (od 1958); Kult. tvorba (od 1959); Květy (od 1964); Lid. noviny (od 1934); Noviny vnitřního obchodu (od 1957); Rozlet (1945–48); Svob. slovo (od 1968). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Pisníčkář (R 1942, rozšíř. a přeprac. vyd. 1961); Divné lásky (PP 1943); Splněné touhy (PP 1944); Vynález (R 1945); Člověk zdeřnedně neznámý (D 1955, pod vl. jm.); Pramen básnickovy síly (pásmo o životě V. Šolce, 1958); Mariol nechce zpívat (R 1967). – *Ostatní práce* (populárně informativní prózy pro ml.): Nejen zlatá jablka (1963); Vrátila se

dcera z chmelu (1968). ■ REDIGOVAL *časopis*: Rozlet (1945–48). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Sletový průvodce Prahou (1932). ■

LITERATURA: ● ref. Pisníčkář: F. Kr., A–Zet 1. 2. 1943; Kp (K. Polák), Nár. práce 3. 3. 1943; Bá, Čes. slovo 9. 3. 1943 ↓ ●; ● ref. Divné lásky: J. M., LidN 17. 1. 1944; kp (K. Polák), Nár. práce 16. 2. 1944 ●; Kst.: ref. Splněné touhy, Venkov 16. 1. 1945; J. Špičák: ref. Pramen básnickovy síly, Cesta míru 1959, č. 16; ● ref. Nejen zlatá jablka: M. Majerová, LitN 1963, č. 47; Z. K. Slabý, ZM 1963, s. 549 ●; M. D.: ref. Pisníčkář (přeprac. vyd.), Průboj 2. 7. 1961.

pb

Jistebnický kancionál

Kolem 1450

Rukopisný sborník husitských, převážně českých, liturgických i neliturgických zpěvních textů.

Tento nejrozsáhlejší sborník husitských písní se nazývá podle Jistebnice (u Tábora), kde byl nalezen 1872; dnes je majetkem pražské Knihovny Národního muzea. Byl pořízen okolo poloviny 15. stol. jako soubor zpěvních textů vzniklých v průběhu husitského revolučního hnutí; většinu těchto písní známe právě odtud. Dochovalo se z něho 246 stran; začátek, konec a několik dalších listů uvnitř rukopisu chybí.

Obsahově se J. k. člení do tří oddílů. První zahrnuje mešní liturgické texty nejprve z neměnné části obřadu (ordinarium), pak zpěvy pro neděle, výroční svátky a svátky světců v průběhu církevního roku (proprium), druhý oddíl soustřeďuje písně určené k lidovému zpěvu při mešním obřadu i mimo něj (písně spjaté s potřebami ozbrojeného boje ap.), třetí liturgické zpěvy k různým jiným obřadům. Rozsah sborníku a jeho vnitřní členění je svědectvím, že byl pořizován se záměrem zachytit v míře co nejplnější a v utříděné podobě husitskou zpěvní produkci. Kromě 12 latinských vánočních zpěvů v druhém oddílu je to produkce vesměs česká. Třebaže jsou první a třetí oddíl (obsahující sakrální texty přeložené z latiny) z celého rukopisu nejvíce poškozeny, představují unikátní ukázkou zčeštěné liturgie odpovídající pravděpodobně pražské straně J. Želivského. Pro poznání husitského lidového zpěvu je nejdůležitější druhý oddíl, nejlépe dochovaný. Pořadatel sborníku nečinil rozdílu mezi skladbami různého původu, takže sem pojal vedle písní pražské

strany též písně tábořské. Poprvé je tu zapsán i husitský válečný chorál Ktož jsú boží bojovníci. Autory jednotlivých skladeb pořadatel neznal, výjimku tvoří dvě písně, jež spojil se jménem Husovým, a dvě, které připsal tábořskému knězi J. Čapkovi. Jedinečnou hodnotu J. k. zvyšuje fakt, že záznamy zpěvních textů jsou provázeny notací nebo aspoň poukazem k nápěvu podle některé známé písně. Jako souboru lidových duchovních písní náleží J. k. zároveň časové prvenství mezi památkami toho druhu nejen u nás, ale i v evropském měřítku.

EDICE: Z. Nejedlý in Dějiny husitského zpěvu 2 (1913, nově Dějiny husitského zpěvu 6, 1956; větší na textů); Husitské písně (1952, výbor z českých skladeb, ed. J. Daňhelka). ■

LITERATURA: Z. Nejedlý in Dějiny husitského zpěvu 2 (1913, nově Dějiny husitského zpěvu 4, 5, 1955); J. Hrabák in Dějiny české literatury 1 (1959).

ep

Jitro

1919–1942

Katolicky orientovaný časopis pro výchovu i pro první literární tvorbu středoškolských studentů.

Podtitul: 1919–35 (roč. 1–16) Časopis středoškolských studentů katolických (1934/35, roč. 16, kromě tohoto podtitulu uvedeno na tit. listě jednotlivých čísel: Časopis katolického studentstva československého); 1935/36 (roč. 17) Časopis katolických studentů; 1936/37 (roč. 18) Časopis katolického studentstva československého; od 1937/38 (roč. 19) bez podtitulu. – *Redaktoři:* 1919/20 (roč. 1) redakční kroužek; 1920/21 (roč. 2) J. Katnar, Hradec Král.; 1921/22 (roč. 3) F. Formánek; 1922/23 (roč. 4) R. Krebs (č. 3–6), J. Frydrych (od č. 7); 1923/24–1924/25 (roč. 5–6) J. Frydrych; 1925/26–1927/28 (roč. 7–9) V. Dorazil; 1928/29 (roč. 10) J. Pitschmann, O. Svozil; 1929/30 (roč. 11) B. Černý, V. Černý, O. Svozil, M. Pecháček; 1930/31–1931/32 (roč. 12–13) V. Černý; 1932/33–1942 (roč. 14–24) D. Pecka, Brno, z toho 1935/36 (roč. 17) s F. Kolmanem, C. Mařanem, A. Šebou, 1938/39 (roč. 20) s L. Vrlou, Mor. Ostrava, 1939/40 (roč. 21) navíc s J. Jakešem, F. Kněžem; 1940/41 (roč. 22) s L. Vrlou, J. Jakešem, A. M. Machourkem, 1941/42 (roč. 23) navíc s M. Němcem, 1942 (roč. 24) s L. Vrlou. – *Majitel a vydavatel:* 1919 (roč. 1, č. 1) Česká liga akademická; 1919–42 (roč. 1, č. 2 – roč. 24) Ústředí katolického studentstva československého v Praze. – *Periodicita:* měsíčník. 1919/20 (roč. 1) 10 čísel od června do června (s přestávkou od července do října 1919; v prosinci 1919 2 čísla);

1920–42 (roč. 2–23) 10 čísel ročně od září do června; roč. 24 nedokončen: vyšla 2 čísla (září, říjen 1942). J. bylo zastaveno okupanty. (Po válce plnil jeho funkci čas. Úsvit.) – *Přílohy:* 1921–26 (roč. 3–7) Cyrilometodějský věstník studentský (později neuváděn již jako příloha); 1934–36 (roč. 16–17) organizační příloha Raport.

J. vzniklo jako katolicky vyhraněný časopis pro středoškolskou mládež, vytvářený však převážně autory mimo středoškolské prostředí. Podle programového prohlášení v č. 2, roč. 1 byla jeho hlavním posláním obnova náboženského života, výchova silných a vzdělaných, nábožensky a sociálně citících a vlast milujících charakterů; dále se mělo stát organizačním pojítkem katolického hnutí mezi studující mládeží; teprve na třetím místě bylo určeno pro literární příspěvky středoškoláků. Tomu odpovídala i podoba J., které zvláště zpočátku věnovalo větší pozornost ideovým a organizačním otázkám katolicismu (v řadě proměňujících se rubrik) než původní tvorbě, jež měla prakticky vyhrazeny dvě tři stránky v rubrice *Poezie* (práce studentů-středoškoláků byly i tu v menšině); teprve od 1922/23 (roč. 4) se dostala ke slovu i vlastní středoškolská mládež v rubrice *Studentská múza*.

V prvních ročnících bylo J. literárně i myšlenkově výrazem trvající krize v současné české katolické literatuře; kromě prací některých starších literátů (K. Dostál-Lutinov) se v něm objevovaly příspěvky autorů, kteří (s výjimkou J. Bartušky, V. Zimy, O. Svozila) zcela zapadli. Situace se začala měnit ve 30. letech, zřejmě v souvislosti s ofenzívou katolicismu v literatuře a s ustálením redakce v rukou zkušeného pedagoga D. Pecky, který kolem listu soustředil řadu teologů a cílevědomě vyhledával jednak známější autory (např. 1937/38, roč. 19, J. Durych, F. Hrubín, J. Čep, R. Medek, V. Renč, J. Zahradníček), jednak talentované studenty. V posledních ročnících, nepochybně též následkem zúžení jiných publikačních možností, v J. tiskli vedle teologů S. Braita, R. M. Dacíka, M. Habáně aj. své básně a prózy studenti J. Karen, O. Kryštofek, Z. Šerík, R. Kalčík, O. Sirovátka, V. Mencl, M. Obst, J. Šotola, J. Hořec, J. M. Grosman. V tomto období se J. stalo protějškem Studentského časopisu a zřejmě s ním soutěžilo; redakce dopřávala mladým přispěvatelům určitou tematickou i tvůrčí volnost, neustupujíc však v ničem z nábožensky vyhraněného pojetí života, tvorby i morálky. Esteticky vedlo J. své mladé autory i čtenáře k rozvíjení linie zdu-

chovněle poezie a vlastenecké literatury ve stopách soudobé moderní lyriky, prózy a esejistiky hlásící se ke katolicismu.

mb

Pavel z Jizbice

* 16. 8. 1581 *Praha*

† 27. 10. 1607 *Praha*

Latinsky píšící humanistický básník, významný zejména jako epigramatik a milostný lyrik.

Latinsky jmenován Paullus a Gisbice (Pragensis nebo Bohemus). – Byl synem zámožného pražského měšťana Václava Litoměřického († 1587, pův. mlynáře v Maštěrovicích), ale užíval jména po nevlastním otci Matyáši Jizbicém. Základní vzdělání získal pravděpodobně na novoměstské škole u Sv. Jindřicha, po krátkém pobytu na pražské univerzitě odešel 1596 studovat do saského Annaberku, kde předtím studoval už jeho starší bratr Václav (později znám jako Maštěrovský, jeden z účastníků stavovského povstání, popravený 1621). Již v té době si P. z J. získal uznání jako latinský básník. Pokračoval ve studiích na vyhledávaných univerzitách v Německu (Altdorf, Wittenberg, Lipsko, Rostock) a v Nizozemí (Leyden), ale jeho pobyty byly většinou krátké, zvláště 1602–03, kdy byly pouhými zastaveními na jediné studijní cestě (z Lipska přes Magdeburg do Rostocku, odtud přes Hamburk do Amsterdamu a Leydenu a přes Heidelberg a Frankfurt domů). Všude navazoval styky s předními učiteli (např. proslulí humanističtí filologové J. Scaliger a J. Lipsius v Leydenu). Protože na cestách vyčerpal dědictví podíl po otci, žil po návratu z matčiny podpory a po její smrti se obrátil k vlivným osobnostem o pomoc při hledání místa v královské službě. Dříve než se mu to podařilo, byl zabit, patrně ze žárlivosti, v domě své snoubenky, oslavované v jeho milostných básních.

Básnické dílo P. z J. obsahuje několik prací širšího rozsahu, jako jsou dvě skladby o Kristově narození (zpracované konvenčním způsobem podle biblické předlohy), jeho největší a typickou složkou tvoří však drobné příležitostné básně, shromážděné ve sbírkách *Periculorum poeticonum partes tres* (Tři díly básnických hříček) a *Schediasmatum farrago nova* (Nová směs pří-

ležitostných básní). V nich P. z J., vycházející vědomě zejména z Iuvenala a Persia, Martiala a Catulla, završil dosavadní vývoj tohoto oblíbeného žánru latinské poezie u nás. Kromě milostných básní to platí především o epigramech, jejichž ostrostí a vtípem dokázal pohněvat řadu svých současníků, v první řadě pražské univerzitní mistry, proti nimž se s oblibou zaměřoval. Byl při tom veden vědomím vlastní umělecké nadřazenosti, které bylo opodstatněné.

KNIŽNĚ. *Carmen heroicum de nativitate... Iesu Christi* (1598); *Periculorum poeticonum partes tres* (Wittenberg 1602); *Schediasmatum farrago nova* (Leyden 1602); *Cunae Iesu Christi* (1605). ■ EDICE: *in Renesanční poesie* (1975, ed. a přel. H. Businská, ukázky). ■

BIBLIOGRAFIE: Rukověť human. básnictví 2 (1966, soupis díla a literatury do 1962). ■ LITERATURA: K. Hrdina: *Humanistický básník P. z J.*, LF 1923.

ep

Josef Jodas

* 26. 6. 1828 *Sytové* (Háje n. Jizerou–Dolní Sytová) u Semil

† 1. 5. 1906 *Železnice* u Jičína

Regionální spisovatel, autor veršovaných pověstí z Podkrkonoší a místopisných děl.

Působil jako pomocný učitel, později jako úředník okresní správy; stal se listovním v Nové Pace, pak sekretářem v Novém Městě n. Metují, zemřel jako okresní hejtman ve výslužbě.

J. produkce veršová (veršované pověsti) i prozaická (místopisná díla) má převážně regionální charakter. Veršované pověsti tematicky i formálně napodobují Erbenovy balady, využívající navíc lokalitu Podkrkonoší, místní pověsti a postavu Krakonoše.

PŘÍSPĚVKY *in*: Dalibor (1860); Lumír (1859); *Obrazy života* (1859); *Posel z Prahy*; *Poutník od Otavy* (Pisek, 1858); Školník (1870). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Národní pověsti* (BB 1878); *Pověsti krkonošské* (BB 1894). – *Ostatní práce*: *Památky z Nového Města nad Metují* (1878); *Památosti Nového Města nad Metují* (1892). ■

LITERATURA: ● ref. *Pověsti krkonošské*: J. Flekáček, *Vlast* 10, 1893/94, s. 749 a 11, 1894/95, s. 179; A. Chlumecký, *Hlídka literární* 1894, s. 309 ●.

vš

Johlín z Vodňan

† 1416 Praha

Kazatel a náboženský spisovatel, autor postily, v své době značně rozšířen.

Pocházel zřejmě z Vodňan, jako člen řádu augustiniánů-křižovníků byl asi od 1383 farářem v Novém Trutnově (Trutnov), v květnu 1389 byl dosazen na faru u Sv. Václava na Zderaze na Novém Městě pražském. Tady vedl dlouholetý spor s laickým náboženským bratrstvem, které v jeho farnosti vybudovalo kapli Božího těla na Dobyčím trhu, a od června 1403 i s novým majitelem kaple, českým národem pražské univerzity, zastoupeným M. J. Husem. Působil jako vlivný a vzdělaný kritik soudobé společnosti a zesvětštělé církve, ale zároveň i jako kazatelský odpůrce nastupujícího husitství.

J. z V. byl autorem oblíbené třídlíné tzv. *Zderazské postily* z 1403–04. Tato literárně koncipovaná sbírka 145 kázání, čerpající z četných pramenů a vykazující množství exemplů i zálibu v alegorizování, byla určena jako pomůcka kazatelům. Dochovala se v mnoha opisech z Prahy a okolí, z jižních Čech i z Moravy.

EDICE: A. Neumann: Výbor z předhusitských postil (ukázky ze Zderazské postily), *Archív literární* (příl. čas. *Archa*) 2, 1922; in sb. *Próza z doby Karla IV.* (1948, ukázky exemplů v čes. překladu, ed. J. Vilikovsky). ■

LITERATURA: A. Neumann: České sekty ve stol. 14. a 15., Velehrad 1920 + Výbor z předhusitských postil, *Archív literární* (příl. čas. *Archa*) 2, 1922; ● ref. a polemika o stař. České sekty...: V. Novotný, *ČMM* 1921; F. M. Bartoš, *Naše věda* 1921 a 1922; A. Neumann: České sekty..., Hlídka 1922 ●; R. Říčan: J. z V., křižovník kláštera zderazského, *Věstník KČSN* 1929; V. Tille, J. Vilikovsky: Rukopisná bohemika v Admontě, *Čas. Archivní školy* 1934; F. M. Bartoš: Původce Quadragesimale admontského, *Jihočes. sb. historické* 16, 1947; J. Vilikovsky in sb. *Próza z doby Karla IV.* (1948); F. M. Bartoš: Předhusitský kazatel a básník J. z V. v Trutnově, sb. *Krkonose-Podkrkonosí* 3 (1967); A. Molnár in *Valdenští* (1973).

jk

Jaromír John

* 16. 4. 1882 *Klatovy*

† 24. 4. 1952 *Jaroměř*

Povídkař a romanopisec, pišící též pro mládež, fejet-

nista, vypravěč se smyslem pro psychologii, dokument a mluvené slovo, zaměřený na vystižení tragikomických stránek života lidového i měšťanského a s láskyplnou ironií zobrazující lidi prosté až prostoduché; pod vl. jm. činný jako výtvarný kritik, propagátor estetické výchovy, pedagog, redaktor a organizátor moderního kulturního života.

Vl. jm. Bohumil Markalous. – Syn středoškolského profesora Václava M. (1847–1905), autora knih *Řečnictví* (1893), *Hospodářské písemnosti* (1894), *Nauka o slohu* (1910), pořadatele básnické antologie *Pomněnky a Hospodářské čítanky*, editora *Obrany Karla staršího ze Žerotína* (1891). – Od 1883 vyrůstal J. v rodném kraji rodičů, v otcově novém působišti v Chrudimi, kde také absolvoval reálné gymnázium (mat. 1900). V pěti letech mu zemřela matka a otec se brzy znovu oženil; chlapec bez vldnějšiho rodinného zázemí překonával samotu horlivou činností sportovní (odtud téměř celoživotní aktivní záliba v cyklistice, promítající se i do díla) a všestranně uměleckou (zvl. hudební a divadelní). Z otcova rozhodnutí a na radu prof. O. Hostinského vystudoval přírodovědeckou fakultu pražské univerzity (1902–03 pobýval na univerzitě v Innsbrucku), ale navštěvoval i přednášky z filozofie, psychologie, estetiky a dějin umění, zejm. O. Hostinského. 1907 získal učitelskou způsobilost pro střední školy z přírodopisu a chemie, 1908 pro obch. školy z obchodního zeměpisu a zbožiznalství. 1905 se oženil, syn Evžen M. (1906–71), lékař, člen Brněnského Devětsilu, překladatel knihy *Umělecké projevy choromyslných* (1931) od J. Vinchona. – 1906–07 učil J. na obch. škole Nového obchodního grémia v Praze v Mariánské ul., 1907–10 na obch. škole grémia v Kolíně, od 1910 na městském dívčím reál. gymnáziu v Hradci Král. Intenzivně se věnoval veřejné, zvl. uměleckovychovné činnosti, v Hradci mj. zřídil vzornou Palackého čítárnu a pracoval jako hradecký redaktor pardubické *Osvěty* lidu a *Knihovničky Pokrokového klubu*. V únoru 1915 narukoval a po výcviku v České Lípě a v Trutnově a po zformování horské vozatajské kolony v Tyrolích a v Slavonii odjel v září 1915 do pole, prodělal druhou Mackensenovu ofenzivu v Srbsku a v Černé Hoře; v únoru 1916 onemocněl v Albánii úplavici a byl stížen ochrnutím dolních končetin, prošel nemocnicemi v Alessiu, Skutari (Skadar), Cetinji, Sarajevu,

Hradci Král., Vídní a Praze; od července 1916 působil jako velitel jízdárny a instruktor jedno-roční dobrovolnické školy v Trutnově a pak jako správní důstojník (poručík od 1917) ve vojenských nemocnicích v Broumově a v Pardubicích. Během vojenské služby obhájil na univerzitě v Praze doktorskou disertaci *Timologie a kritika filozofie normativní se zvláštním zřetelem k estetice* (1917). Jako voják se od listopadu 1918 podílel v Praze-Vršovcích na budování nové čs. armády, do civilu byl propuštěn v květnu 1919. Od té doby pracoval jako redaktor Lid. novin v Brně, od září 1920 přitom učil na brněnské státní konzervatoři a od září 1921 zároveň i na starobrněnském Českém státním reál. gymnáziu, od prosince 1923 do konce zimního semestru 1926/27 navíc externě přednášel dějiny umění na odboru architektury a pozemního stavitelství brněnské techniky; o prázdninách pravidelně cestoval po evropských zemích, 1922–23 během roční studijní dovolené pobýval jako stipendista v Paříži. 1925 byl přikázán tiskovému odboru předsednictva vlády v Praze a v této funkci organizoval obrázkový archiv Čs. tiskové kanceláře, budoval propagační oddělení nakl. Orbis, založil a jako sekretář řídil Společenský klub v Sylva-Tarroukovském paláci v Praze Na příkopě (otevřen v únoru 1927); v souvislosti s tím studoval v Londýně klubový život. Po odchodu z Lid. novin (1921) se stal výt. referentem listů Tribuna a pak Právo lidu, od 1924 redigoval v nakl. Orbis knižnici rozprav o umění a estetice Ars, 1924–25 řídil dvojjazyčně vydávaný brněnský časopis Bytová kultura, 1926 spoluredigoval měsíčník Stavitel. Na konci května 1928 odešel ze státní služby do penze a plně se věnoval řízení obrázkového časopisu Pestrý týden (1928–33) a pak beletristické tvorbě (spisovatelské jméno Jaromír John si zvolil už za války; Jaromír podle padlého bratra, John údajně proto, že se to dobře psalo francouzským perem). Již koncem působení v Pestrém týdně často pobýval ve Slatiňanech na Chrudimsku, 1936–38 žil v Novém Městě n. Metují, od podzimu 1938 do podzimu 1946 znovu ve Slatiňanech, 1941 a pak od února 1943 trvale se spisovatelkou Helenou Šmahelovou; s ní pak od 1946 až do konce života žil v Olomouci, kde na filoz. fakultě Palackého univerzity vybudoval estetický seminář a přednášel estetiku, od září 1948 jako řádný profesor. I v Olomouci se živě účastnil veřejného kulturního života, vedl kolektiv estetického

semináře (KESPU) a jeho přednášky pro veřejnost, podílel se na literárním životě města a kraje, psal do místního tisku. Zemřel v jarměřské nemocnici, ve které nalézal útočiště občas už za války a kam se uchýlil v čase oslav svých sedmdesátin.

Hlavním obsahem svého intenzivního působení pedagogického, lidovýchovného, kulturně-organizačního a publicistického před první světovou válkou učinil J. estetickou výchovu, o níž byl přesvědčen, že je výchovou celého člověka (v této oblasti působil pod vl. jm.). Estetiku chápal jako filozofickou disciplínu a přitom mu šlo především o estetiku praktického života. Vycházel z učení anglických empiriků, francouzských encyklopedistů a sociologů, z psychologické estetiky a z názorů O. Hostinského, po druhé světové válce i z odkazu ruských revolučních demokratů. Estetiku meziválečné avantgardy zčásti antcipoval, zčásti spoluutvářel svou kritikou dekorativismu, ornamentalismu a vyprázdňené symboliky. Pokusil se vytvořit nový vědní obor, esteartologii, obírající se estetickými otázkami a hodnotami jak života, zvláště vkusem (estelogie), tak umění (artilogie); od zjištění o rozhodujícím významu zraku došel v 30. letech k projektu eidiky, disciplíny zabývající se zrakem jako tvůrčím činitelem. Jako kritik a popularizátor estetiky vystupoval proti kaširované nádhře a ozdobnictví, propagoval praktické tvary, řádné provedení, účelnost, vzdušnost, úctu k materiálu a prostotu jako nejvyšší eleganci v zařízení bytů i veřejných místností, varoval před zbabováním se cenných starožitností a vynikajících řemeslnických výrobků, podroboval kritice soudobou produkcí hraček, bezohlednou k citovosti a fantazii; už před první světovou válkou podnikl průkopnický průzkum kulturního obzoru mládeže na kolínské obchodní škole. Od 1900 psal i beletrii, ovlivněn nejprve Moderní revuí, později slohem R. Svobodové, publikoval však své pokusy jen ojedinele a časopisecky. Strojenost a esejismus začal překonávat až s pochopením estetické hodnoty dokumentu, jeho tvůrčí síly uvolnilo důvěrné poznání lidového živilu za první světové války. V povídkách pro dospělé i pro děti uplatnil jak svůj vypravěčský talent, tak schopnost rozmanité stylizace ve službě pravdivého zobrazení velkého množství typů soudobého českého člověka. Originální autentická v povídkách většinou monologických, ve své době mylně spojovaná s naturalismem, byla

pochopena až po druhé světové válce, kdy se také kniha *Večery na slavníku*, do níž J. shrnul nejlepší povídky z války, tištěné předtím většinou v novinách a ve třech menších sešitech (*U táborového ohně, Dojmy a povídky, Humoresky*), dočkala častého vydávání a obecné popularity. Už před první válkou vznikla první verze dvojdílného románu *Rodiče a děti*, napsaná na základě skutečných dopisů mezi J. rodiči (ve své původní podobě vyšly 1972 s tit. *Stará láska*, ed. M. Blahynka) a mezi autorem a jeho ženou: rodičovskou generaci zobrazil J. několikrát přepracovaným příběhem v dopisech *Boský osud*, své vlastní pokolení novelou *Děti*. Metodou využití skutečných dokumentů, kterou si J. objevil při psaní románu *Rodiče a děti*, napsal některé povídky *Večerů na slavníku* i svou první knížku pro mládež, *Listy z vojny, jež psal jsem svému synovi*. Už v prvním knižním publikačním období (1917–22) se v J. próze pro dospělé objevilo téma lásky (*Tabatěrka*) a v próze pro děti téma domova (*Tátovy povídačky*). Tato témata pak převládla v období druhém (1933–42), v němž návrat k válce (*Zbloudilý syn*) přerostl v jeden z prvních a nejpronikavějších projevů antifašistické aktivity české literatury a v němž láskyplný ironik J. vyrostl v osobitého beletristického kritika měšťanského životního slohu (romány *Výbušný zlotvor, Estét a Moudrý Engelbert*, povídky *Dořini milenci, causerie Šibalství svršků*); s velkou znalostí života i povah a s porozuměním pro životní paradox soudil i své vlastní snažení estetickovýchovné, v kterém stále pokračoval jako B. Markalous (*Co je umění*). Do proudu vlastenecky silně exponované prózy se J. vřadil knihami pro mládež *Rajský ostrov* (o době budování Národního divadla) a *Topičovo australské dobrodružství*, v němž podobně jako v „podivuhodných příhodách“ *Vojáček Hubáček* (jejich zárodkem byl jeden z Listů z vojny) oslavil houževnatost a um českého člověka ve světě. Ve svém třetím, posledním tvůrčím období, plynule navazujícím na období druhé, soustředil se J. k postavám psychicky vyšinutých, „povržených“ lidí (*Eskamotér Josef, Pampovánek*, nedokončený román *Honda Cibulků na světlo vydání*), o něž se zajímal už v období *Večerů na slavníku*; je, často ponižované a vysmívané, pošetilé, naivní a pobloudilé, konfrontoval s chytráckým „normálním“ okolím a dovozoval, že mravně a namnoze i svými pracovními vlastnostmi převyšují svět, který jimi pohrdá. V těchto příbězích J. využil

prostředků a postupů kýčové a pololidové literatury a parodoval je (Hondu Cibulků sám J. označil za „jarmareční ševcovský román“). Významnou součást J. díla tvořily fejetonistika, zatím jen zčásti vydaná knižně (*Psí hřbitov*), aforismy (*Nový Démokritos*) a dopisy (*Rady mladšímu spisovateli, Polohy srdce*).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Karel Klem (Tribuna, 20. léta), Toutegal (Právo lidu, 1912, Lid. noviny, 20. léta), Zefirín (Lid. noviny, 20. léta); B. M., BM, -bm., B. M-lous, -jn., L., ☉ ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach Spolku chrudimských akademiků (1904); Bytová kultura (Brno, 1925–26); Cesta (od 1919); Cíl (1947); Čas (1921); Čes. stráž (1918); Čes. slovo (1939–40); Českosl. svět (1949); Čes. východ (Chrudim, 1901); Čin (1938); Čteme (1941); Dělnický cyklista a motocyklista (1935); sb. Dík a pozdrav (1941); sb. Dvanáct poutí světem (1941); L'Europe centrale (od 1926); Eva (1941); sb. Fronta (1927); Horkého týdeník (1909); Hovory o knihách (1939); Chrudimský kraj; Kalendář Lady (1933); Kalendář Orbisu (1927, 1928); alm. Klas (Prostějov, 1947); Kolínské listy (od 1907); Kritický měsíčník (od 1939); Kult. politika (1947); Kult. zpravodaj (1926); Kytice (od 1945); Lid. kultura (1947); Lid. noviny (od 1917); Lit. noviny (od 1935); Magazin DP (od 1935); Masarykův slovník naučný; Měsíc (Brno, 1934); sb. Milostný kruh (1941); Nár. listy (1918); Nár. osvobození (1938); Nár. práce (od 1939); Náš směr (od 1921); Naše doba (od 1903); sb. Naše maminky (1938); Naše věda (Brno, od 1935); Našinec (Olomouc, 1948); Nová svoboda (20. léta); sb. Nové město nad Metují a jeho kraj (1940); Novina (od 1908); sb. Nůše pohádek 2 (1919); Orbis (1927); Osvěta lidu (Pardubice, od 1910); Palackého čítárna v Hradci Králové (výr. zpráva, 1912); Památník stát. reál. gymnázia v Chrudimi (1948); sb. Paměti českých spisovatelů z dětství (1946); Panoráma (od 1937); Paris–Prague (od 1923); Pedagogické rozhledy (1921–23; 1923 na pokr. Otázky estetické výchovy); Pestrý týden (od 1928; 1933–34 Výbušný zlotvor, 1935–36 Estét); Podkrkonošské rozhledy (Náchod, 1938); Pozor (Olomouc, 1932); Právo lidu (od 1910); Program D 39 (1938–39); Program Divadla Vlasty Buriana (1932); sb. První sjezd československých učitelů a přátel školství v osvobozené vlasti (1921); Přítomnost (od 1927; 1928 na pokr. Kluby a jejich anglická tradice); Rovnost (Brno, 1916–18); Rozhledy po lit. a umění (1935); Rozpravy Aventina (1926); Stavitel (1926); Stráž lidu (Olomouc, 1948–49); Stráž socialismu (1925); Světozor (od 1934); Svobodná země (Olomouc, 1948); Svobodný zítřek (1947); Šibeničky (1918); Škola a svět (1948); Tribuna (od 1921); Tvořivá škola (Zlín, 1934); sb. Účtování a výhledy (1948); Úhor (1937); Ultraphon (1933); Věci a lidé (1947); Večerní Čes. slovo (1939); Věstník českých profesorů; Volné směry (1922); Východočeský republikán (Pardubice, 1937); Výr. zpráva

va dívčího reál. gymnázia v Hradci Král. (1911/12: Landsbergova Didaktika vyučování botanického, i sep.); Výr. zpráva obch. akademie v Kolíně (1907/08: Kulturní zeměpis, i sep.); 1908/09: Estetická výchova na školách obchodních, i sep.); sb. Zborov (1947); Zlín (1921); Zvon (1921); Ženská revue (Brno, 1911); sb. Živá slova In. A. Bláhy (Brno, 1939); – posmrtně: Kultura '62; Lit. noviny (1967). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: U táborového ohně (PP 1917); Listy z vojny, jež psal jsem svému synovi (PP pro ml., 1917); Dojmy a povídky (PP 1918); Humoresky (PP 1918); Večery na slavníku (PP 1920; rozšř. vyd. 1930, přeprac. vyd. 1947); Tátovy povídačky (P pro ml., 1921; 1934 přeprac. s tit. Narodil se); Tabatěrka (PP 1922); Láska (P b. d., 1926); Lajtnant Zlatičko (1930, pův. in Večery na slavníku); Pokorná služebnice (P 1932, pak in Psi hřbitov a jiné kratochvíle; čas. Tribuna 1923 s tit. Povídka o duši české, profesorské); Knoflík (1932, pův. in Listy z vojny); Zbloudilý syn (P 1934); Narodil se (R pro ml., 1934; přeprac. vyd. knihy Tátovy povídačky); Boský osud (P v dopisech, 1935; čas. Lid. noviny 1918 s tit. Stará láska, pak in Tabatěrka); Motýli, Kouzlo tance (PP 1935, z 1904); Olivový olej (P 1935; pak v R Estět); Noční scéna (dram. dialog, 1936; čas. Lid. noviny, 1923); Rajský ostrov (P pro ml., 1938); Vojáček Hubáček (P pro ml., 1939); Topičovo australské dobrodružství (P pro ml., 1939; od 1946 s tit. Australská dobrodružství Aloise Topiče); Příběhy dona Quijota (převyprávění Cervantese pro ml., 1940); Utržený knoflík (PP pro ml., 1940, přeprac. znění některých práz. z knihy Listy z vojny); Rady snoubencům udílené strýčkem Romualdem (P 1940); Moudrý Engelbert (R 1940); Dořini milenci a jiné kratochvíle (PP 1942); Kapitán Sekvenc (P 1944, pak v R Honda Cibulků na světlo vydaný); Byl Alois Šmahel knihkupec v Jaroměři (P 1945); Zakukala lekulinka (P 1946); Janus (P 1946); Eskamotér Josef (P 1946); Pampovánek (R 1948, rozšř. vyd. 1949); Diamantové střevíčky (P 1949, pak v R Honda Cibulků...); – posmrtně: Mlčící povídkáři (P 1957, ed. H. Šmahelová; čas. Národní osvobození 1938); Výbušný zlotvor (R 1959, ed. H. Šmahelová, čas. Pestrý týden 1933–34); Šibalství svršků a jiné kratochvíle (PP 1959, ed. H. Šmahelová, čas. Lid. noviny 1939–40, tamtéž Rady snoubencům udílené strýčkem Romualdem a Mlčící povídkáři); Estět (R 1970, ed. M. Blahynka, čas. Pestrý týden 1935–36); Honda Cibulků na světlo vydaný (R 1976, nedokončeno, ed. M. Blahynka); Děti (P v dopisech, 1982, rkp. z 1911, ed. M. Krulichová, M. Vinařová); Psi hřbitov a jiné kratochvíle (PP, FF 1985, čas. 1912–28, ed. M. Krulichová, M. Vinařová); Nový Démokritos (aforismy, 1986, ed. M. Krulichová, M. Vinařová). – *Ostatní práce* (pod vl. jm.): O dětských hrách a hračkách (1911); O pohybu naší Země (1911); Eidický princip u T. G. Masaryka (1934); Co je umění (1938); Estetika praktického života (1989, pod vl. jm., ed. R. Chadraha, M. Krulichová, M. Vinařová). – *Překlad* (pod vl. jm.): A. Lichtwark: O kultu květin (1916). – *Výbo-*

ry: Eskamotér Josef a jiné prózy (1958, ed. H. Šmahelová); Moudré laškoviny (PP 1983, ed. J. Holý). – *Souborné vydání*: Dílo J. J. (nakl. Čs. spisovatel, 1954–59, 5 sv., red. H. Šmahelová). ■ KORESPONDENCE: J. J.: Rady mladšímu spisovateli (K. Michlov z 1936–51; 1977, ed. M. Blahynka); J. J.: Polohy srdce (spisovatelům a j. z 1919–52; 1982, ed. M. Krulichová, M. Vinařová). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Bytová kultura (1924–25, s A. Loosem, J. Vaňkem, A. Wiesnerem; pod vl. jm.), Stavitel (1926, s jinými; pod vl. jm.), Pestrý týden (1928–34); *knížnice*: (pod vl. jm.): Knihovnička Pokrokového klubu v Hradci Králové (1910–11), Ars (1924–48), Knihovna Zrak pro eidickou praxi a teorii (1934–36, s L. Kratochvílem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: A. Loos: Řeči do prázdná (1929, pod vl. jm.). ■

BIBLIOGRAFIE: J. J. beletrista (Knihovna J. Mahena Brno, 1982; s analytickým soupisem knižně tištěných povídek, kapitol, postav, témat a žánrů); R. Kaincová, M. Spáčilová in sb. J. J. a Olomouc (Stát. vědecká knihovna Olomouc 1982; se zaměřením na olomoucký región a na období 1946–52 a 1971–81); L. Vacina: J. J. (1982, soupis literatury o J.); M. Krulichová: Bibliografie prací B. Markalouse, in B. M.: Estetika praktického života (1989). ■ LITERATURA: sb. J. J. Večery na slavníku (b. d., 1947, propag. tisk); sb. B. Markalous-J. J., 1882–1952, a jeho úsilí o zlidovění estetiky (b. d., 1964, sep. ze sb. Václavkova Olomouc 1962; státi a vzpomínky); H. Šmahelová: Vzpomínky na J. J. (1979); sb. J. J. a Olomouc (Olomouc, 1982). ■ Bt (J. Brant): ref. Estetická výchova na školách obchodních, Pedagogické rozhledy 23, 1909/10, s. 64; ● ref. U táborového ohně: -t., PL 5. 4. 1917; Kaz. (F. S. Procházka), Zvon 17, 1916/17, s. 518; -in., Topičův sborník 4, 1916/17, s. 524 (též o Listech z vojny...); J. Kopal, Nové Čechy 1, 1918, s. 45 (též o Listech z vojny...) ●● ref. Listy z vojny... -t., PL 19. 8. 1917; jv. (J. Vodák), LidN 21. 11. 1917 (též o U táborového ohně) ●; rd (R. Weiner): Z knihkupectví, dílen a divadel (k zvl. významu časopisecky tištěné P Lajtnant Zlatičko), LidN 12. 4. 1918; ● ref. Dojmy a povídky: -tr. (G. Winter), Akademie 22, 1917/18, s. 213; D. (E. Konrád), Lipa 2, 1918/19, s. 336 ●● ref. Večery na slavníku: R. Weiner, LidN 21. 9. 1920; K. Č. (Čapek), NL 24. 9. 1920 → O umění a kultuře 2 (1985); R. Medek, LidN 20. 10. 1920; J. Kopal, Nové Čechy 4, 1920/21, s. 129; A. Novák, Nové knihy povídek 3, Venkov 21. 12. 1920; J. O. Novotný, Cesta 3, 1920/21, s. 327 ↓ ●● ref. Tátovy povídačky: F. Götz, Sociálnětisková budoucnost 16. 4. 1921; K. Č. (Čapek), LidN 23. 4. 1921 → O umění a kultuře 2 (1985); A. M. Piša, Červen 4, 1921, s. 94 ●● ref. Tabatěrka: J. Kopal, Nové Čechy 6, 1922/23, s. 225; J. V. Sedlák, LidN 7. 4. 1923; J. Vrba, Pramen 4, 1923/24, s. 43 ●; F. Tichý: Vzorá čítárna, Bytová kultura 1, 1924/25 (k J. estetické výchově); F. Langer in J. J.: Večery na slavníku (1930, pak 1948); ● ref. Večery na slavníku (2. vyd.): p (A. M. Piša), Večerní PL 5. 12. 1930; A. Bláha, NO

30. 12. 1930 ●● ref. Zbloudilý syn: a (J. Hora), Čes. slovo 29. 4. 1934; P. Eisner, Prager Presse 29. 4. 1934; A. N. (Novák), LidN 6. 5. 1934; K. (F. V. Krejčí), PL 3. 6. 1934; G (F. Götz), NO 30. 10. 1934 ●● ref. Narodil se: J. Trojan, PL 12. 12. 1934; K. J. Beneš, Panoráma 1934, s. 117; A. M. Piša, PL 4. 1. 1935; R. Konečný, LidN 7. 1. 1935 ●● ref. Boský osud: K., Ranní noviny 15. 5. 1935; A. N. (Novák), LidN 20. 5. 1935; M. Rutte, NL 22. 5. 1935; P. Eisner, Prager Presse 27. 5. 1935; B. V. (Václavěk), Index 1935, s. 56; F. X. Šalda, ŠZáp 7, 1934/35, s. 374 → Z období Zapisníku 2 (1987) ●; J. Petrtýl: B. M.–J. J., Almanach obchodního školství v Kolíně (1937) + Typ zbytečného člověka ve slovanských literaturách, Chrudimský kraj 1938, č. 10; ● ref. Co je umění: om (O. Mrkvička), LidN 19. 2. 1938; jv (J. Vodák), Čes. slovo 22. 7. 1938 ●● ref. Rajský ostrov: MM (M. Majerová), LidN 6. 12. 1938; A. M. Piša, PL 14. 12. 1938; P. E. (Eisner), Prager Presse 18. 12. 1938; G (F. Götz), NO 22. 12. 1938; V. Černý, KM 1938, s. 446 ●● ref. Vojáček Hubáček: M. Majerová, LidN 10. 12. 1939; vbk (V. Běhounek), Nár. práce 19. 12. 1939; V. Černý, KM 1940, s. 38 (též o kn. Topičovo australské dobrodružství) ●● ref. Topičovo australské dobrodružství: jd (J. Drda), LidN 9. 12. 1939; lnz. (L. N. Zvěřina), Čteme 2, 1939/40, s. 110 ●; J. J. o svém románu (Moudrý Engelbert), Panoráma 1940, s. 140; ● ref. Moudrý Engelbert: a. (J. Hora), Čes. slovo 16. 3. 1941 → Duch stále se rodící (1981); AMP. (A. M. Piša), Nár. práce 26. 3. 1941; J. Pilař, Venkov 5. 7. 1941; V. Černý, KM 1941, s. 75; F. Götz, Čteme 1941, s. 47; V. Lišková, SaS 1941, s. 161 → Posmrtný odlitek (1945); J. Šnobl, alm. Česká kniha 1941 (1941) ●; E. Bass: ref. Příběhy dona Quijota, LidN 22. 2. 1941; ● k šedesátinám: rukopisný sborník, red. V. Vančura, příspěvky E. Bass, F. Halas, J. Hora aj. (uložen v Lit. archívu PNP v Praze); Panoráma 1942, č. 3; J. Grmela, LidN 23. 4. 1942; A. Pražák, Čteme 1942, s. 77 ●● ref. Dořini milenci...: J. Petrtýl, Panoráma 1942, s. 61; J. K. (Kopecký), LidN 18. 1. 1943 ●; J. W. (Weil): Literatura lidová a J. Večery na slavníku, Kytice 1, 1945/46, s. 47; J. Petrtýl: Čtení mezi řádky u J. J., Panoráma 21, 1945/46, s. 60 + J. J. – soucitný ironik, Kytice 1, 1945/46, s. 286; ● ref. Eskamotér Josef: M. Fábura, Panoráma 21, 1945/46, s. 139; K. P. (Polák), PL 25. 12. 1946; P. Eisner, Kult. politika 2, 1946/47, č. 20; B. Polan, Svob. noviny 9. 1. 1947; J. Pilař, Zeměd. noviny 16. 4. 1947; b (V. Běhounek), Práce 27. 4. 1947; V. Černý, KM 1947, s. 86; jw (J. Weil), LitN 1947, s. 88; J. H. (Hrabák), List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 41 ●; I. Skála: ref. Zbloudilý syn, RP 6. 8. 1947; P. Eisner: J. J. co takový, Kult. politika 3, 1947/48, č. 12; -ab- (J. Hrabák), Historie jedné knihy (Večery na slavníku), List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 107; ● nekrology: I. Kříž, LitN 1952, č. 13; K. Nový, L. Svoboda: Za J. J. (smuteční projevy), NŽ 1952, s. 724; Ch. (R. Chadraha), Tvar 4, 1951/52 ●; J. Hrabák: Nad dílem J. J., ČMM 1952, s. 112; V. Kocourek: Povídky J. J., NŽ

1954, s. 434; H. Šmahelová in J. J.: Večery na slavníku (1954); K. Nový in J. J.: Dořini milenci... (1954) + in J. J.: Rajský ostrov (1955); V. Kocourek in J. J.: Moudrý Engelbert (1956) + J. J., LitN 1956, č. 6; H. Šmahelová in J. J.: Romaneta (1957); V. Gaja: O Markalousovi jinak, HD 1957, s. 185; P. Sula: Kouzla a proměny vypravěče, ZM 1957, s. 204; M. Blahynka: J. J. neboli krása neumění, NŽ 1957, s. 650 + J. J. – don Quijote české slovesné tvorby pro mládež, ZM 1958, s. 100; J. Opelik in Eskamotér Josef a jiné prózy (1958); J. Hrabák in J. J.: Dořini milenci... (1958) + in J. J.: Šibalství svršků... (1959); M. Blahynka in J. J.: Výbušný zlotvor (1959, pak 1983); ● ref. Výbušný zlotvor: M. Jungmann, Práce 4. 7. 1959; gs (O. Sus), HD 1960, s. 94 ●● ref. Šibalství svršků...: F. Všeticka, Plamen 1959, s. 440; J. Novák, Červený květ 1960, s. 23 ●; M. Blahynka: Řešení J. Johna, Almanach Klubu čtenářů, 1961 jaro; V. Justl: Vypravěč, ZM 1961, s. 145; J. Stýskal: J. J. v boji proti fašismu, sb. Tři studie o moderní české literatuře (Olomouc 1962); M. Blahynka in J. J.: Moudrý Engelbert (1962, pak 1969); K. Nový in J. J.: Večery na slavníku (1962); H. Šmahelová in J. J.: Příběhy dona Quijota (1962); v. f. (V. Forst): J. smích a slzy, Tvorba 1962, č. 14; L. Pokorný: J. Rajský ostrov jako přímé vyprávění, sb. Otázky stylu a žánru v literatuře pro mládež, SPPF Brno, řada jazyková a lit., sv. 3, 1965; M. Blahynka in J. J.: Večery na slavníku (1967, pak 1974 → Denní chléb, 1978) + in J. J.: Estét (1970); H. Šmahelová in J. J.: Estét (1970) + in J. J.: Vojáček Hubáček (1970); M. Bastl: J. tvorba pro mládež jako součást jeho literárního díla, SPF Hradec Král. 13, Jazyk–lit.–metodika, 1971; ● ref. Estét: J. Hrabák, Tvorba 1971, č. 9; MJV (M. Janů-Veselá), Práce 7. 4. 1971 ●; Z. Pospišil: Spisovatel o umění a řemesle, Umění a řemesla 1972, č. 3 + Markalous–J. a význam bytové kultury, Domov 1972, č. 5; M. Blahynka in J. J.: Boský osud (1972) + in J. J.: Narodil se (1973); R. Chadraha: Olomoucké působení univerzitního profesora dr. B. Markalouse–J., Sborník Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci, 1973 + Výročí profesora dr. B. Markalouse–J., Umění 1973, č. 1; K. Michl in Chvilé setkání, věčnost vzpomínky (1976); H. Šmahelová, M. Blahynka in J. J.: Honda Cibulků... (1976); ● ref. Honda Cibulků...: vn (L. Vacina), Pochodeň 19. 8. 1976; M. Veselá, Práce 25. 8. 1976; Š. Vlašín, Tvorba 1977, č. 2 ●; L. Vacina: J. J., Nový čas 1976, č. 88 (o J. v Novém Městě n. Met.) + Hradecké působení J. J., Nové Hradecko 1977, č. 16 + Nedal bych domov, Pochodeň 26. 4. 1977 + Alois Topič a J. J., Pochodeň 13. 9. 1977; H. Šmahelová in J. J.: Rajský ostrov (1977); M. Blahynka in J. J.: Rady mladšímu spisovateli (1977); L. Vaculík: Profesor-ironik, ZM 1977, s. 238 → L. Tomek: Za slova tiše nahlédni (1980); M. Blahynka: Zapomínání realista, Lit. měsíčník 1977, č. 4; R. Smetana: B. Markalous alias J. J., Opus musicum 1977, č. 8, příl.; V. Davidová: Věci, nástroje, zkoumání a předmět estetické výchovy, Estetická výchova 1978,

John

č. 1; ● ref. Rady mladšímu spisovateli: vn (L. Vacina), Pochodeň 15. 9. 1977; F. Valouch, Lit. měsíčník 1978, č. 5 ●; J. Baleka: Estetika životní praxe, Estetika 1979, s. 155; H. Šmahelová in J. J.: Děti (1982) + in J. J.: Polohy srdce (1982); Z. Pospíšil: Markalousovo pojetí a cíl estetické výchovy, Estetika 1982, s. 179; J. Hrabák in Život s literaturou (1982); M. Krulichová, M. Vinařová in J. J.: Polohy srdce (1982) + in J. J.: Děti (1982); ks (K. Sýs): ref. Polohy srdce, Tvorba, příl. Kmen 1982, č. 14; M. Blahynka: J. J. ve svém životě, Lit. měsíčník 1982, č. 7; ● ref. Děti: L. Vacina, Tvorba, příl. Kmen 1982, č. 39; bch (V. Bechyňová), Mladá fronta 21. 8. 1982; M. Blahynka, Lit. měsíčník 1983, č. 6 ●● k 100. výr. nar.: F. Cinger, RP 16. 4. 1982; M. Blahynka, Lit. měsíčník 1982, č. 4; J. Hrabák, Lit. měsíčník 1982, č. 4 ●; H. Šmahelová in J. J.: Psi hřbitov... (1985); ● ref. Psi hřbitov... : L. Vacina, Tvorba, příl. Kmen 1985, č. 39; M. Blahynka, Lit. měsíčník 1985, č. 9; M. Krulichová, M. Vinařová in J. J.: Psi hřbitov... (1985) + in J. J.: Nový Démokritos (1986); R. Chadraha in B. Markalous: Estetika praktického života (1989).

mb

Karel Jonáš

* 16. 1. 1865 *Heřmanův Městec*
† 2. 5. 1922 *Praha*

Novinář, básník, prozaik a dramatik. Zprvu autor dělnických básní a naturalisticky zabarvených sociálních povídek, později časových romanů a konvenčních veseloher a frašek.

Gymnázium navštěvoval v Rychnově n. Kn. (1876–78) a v Hradci Král. (mat. 1884), poté se věnoval novinářství. 1885–87 působil v Soběslavi (Hlasy od Lužnice, Choustník), 1888 pracoval v Brně jako moravský dopisovatel Nár. listů, krátce redigoval list Boleslavan, 1889–94 s přestávkami řídil v Plzni Plzeňské listy, 1896 pracoval v redakci Nár. politiky v Praze, 1897 redigoval v Čes. Budějovicích čas. Budivoj, pak se vrátil do Plzně. 1906 byl povolán do Prahy k řízení ústředního listu agrární strany Venkov; stranu také později zastupoval v poválečném Revolučním Národním shromáždění. 1921 odešel na zdravotní dovolenou.

Literární činnost zahájil J. verši. Po drobné epice sociálně zabarvených žánrových obrázků (*Různé skici*) vydal pod pseud. Beneš Doubravský dvě sbírky převážně epických veršů jednoduchého popěvkového rázu, které mu získaly pověst nadějněho básníka z dělnických řad (tak

ho také představovaly Plzeňské listy, jež krátce předtím redigoval). Zatímco v první z nich (*Na postupu*) je v monologických zpovědích proletářských postav naznačena i perspektiva revolučního řešení společenských poměrů, soustřeďuje se druhá sbírka (*Básně o nás pro vás*) k často až drastickým obrazům utrpení dělníků i zproletarizované inteligence se záměrem upoutat k lidské bídě pozornost těch, kdo ji nepoznali, a pobídnout je k pochopení a dorozumění. Konfiskací prošla J. básnická skladba *Narození pátého stavu*, z jejíž cenzurovanou deformovanou podoby vystupuje především faustovský motiv dábelského průvodce životem, popuzujícího nádeníky proti kvalifikovaným dělníkům z řad sociální demokracie. Později tiskl J. pod různými pseudonymy epigramy a satirické verše v Lidových novinách a hlavně ve Venkovu. Také J. rané povídkové práce se vyznačují sociálním zřetelem, který prostupuje jak jeho vitální, naturalisticky drsné kresby výjimečných charakterů deformovaných prostředím nebo zaskočených ničivou sexualitou, tak i soucitné žánrové črty, pokoušející se podat výjimečné mezní okamžiky z psychologie milostného citu (*Oheň pod popelem*, *Hostinec U krásné paní*, *Ze života bezvýznamných lidí*). Tyto k sociálnímu dokumentu tihnoucí prózy byly vystřídány žurnalisticky nahozenými tendenčními romány bez hlubších uměleckých aspirací, soustředěnými k určitému dobově aktuálnímu problému (možnost rozvodu a nového manželství v Rakousku – *Tři poslední*; zneužívání mladých dívek k hypnotizérství – *Cesta k srdci*; zavlékání dětí do ciziny k harfenickým produkcím a k prostituci – *Žebrochtivci*; zemědělské reformy aktualizované dokonce historickým románem, líčícím úsilí tribuna Graccha o rozdělení půdy rolníkům ve starém Římě – *Římský agrárník*). K osvětlení a zvýraznění otázky volí J. zpravidla jen jednoduchý děj; nejčastěji založený na milostné zápletce. Výrazný úpadek i tak nesoustředěných tvůrčích sil představují dvě poslední J. prózy, povrchní triviální satira na život poslanců a parlamentarismus *Román o sněmovni Penelopě* a diskusemi přeplněné romaneto *U spiritistů*, poukazující na poválečný rozmach spiritismu u nás a na neúčelnost boje s ním jakýmkoli násilnými zásahy. Jako dramatik se J. po realistické aktovce z vesnického prostředí na Valašsku *Oplancija* pokusil i o jednoaktové historické tragédie (*Tragédie, Milost*); jeho hlavním žánrem se však

stala veselohra a fraška ze současného života i z minulosti. Navázal přitom na tradici Štolbových a Štechových veseloher a uplatnil ve svých hrách slovní vtíp i aktuální dobové narážky; jejich až hýřivé množství však nestačilo zastříti nedostatky v kresbě povah, v kompozici i v osnování komediálních situací a také nicotnost námětů čerpajících zpravidla z milostných zápletek a utajovaných prohřešků z mládí. Jen zřídka se J. podařilo uchopit kus živé látky a zvyraznit ji satirickým podáním, jako např. v jednoaktové „všední komedii“ *Ženich*, vysmívající se pozlátkům zakrývajícím úřednickou bídu, nebo ve *Filištínské komedii* promítající až do časů před naším letopočtem pokrytectví v honbě za mocí a bohatstvím. Provozování her *Tichá rodina* a *Ukřižovaný* zakázala cenzura a nebyly ani později vydány knižně.

PSEUDONYMY: Alexandr Takjest, Allan Jaskřina, Allan Jiskřina, Beneš Doubravský, Jiří Salvan, K. Jeřip, Karel Šanoj, Prorok z Ninive, Řehoř Řiřavec, Řehoř Řičaner, Řehoř Řiřavec, Řehoř Řizavec, Tak jest. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy lidu (1900–03); Budiwoj (Čes. Budějovice, 1897); Čas. Beletristická příloha (1898); sb. Devatenácté století slovem i obrazem (1904); Hlasy od Lužnice (Soběslav, 1885–87); Hlasy z Jindřichova Hradce (1887); Choustník (Soběslav, 1885–87); Květy (1897–1907); Lid. noviny (od 1906); Lumír (1899–1906); Máj (1903–10); Nár. listy (1888); Osvěta (1903); Plzeňské listy (1889–1905); Pokrok (1886); Rozhledy (1901–02); Rudá zář; Světozor (1905, 1920); Švanda dudák (1896); Venkov (1906–20); Zář; Zlatá Praha (1901–07); Zvon (1904–20). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Různé skici (BB 1885); Oheň pod popelem (P 1891, pseud. Karel Šanoj); Prababiččin kalendář (D b. d., 1894); Oplancija (D b. d., 1895); Na postupu (BB 1895, pseud. Beneš Doubravský); Narození pátého stavu (B b. d., 1900, pseud. Řehoř Řiřavec); Hostinec U krásné paní (PP b. d., 1903); Bar Kochba (libreto k opeře S. Sudy, 1905); Tři poslední (R 1906); Ze života bezvýznamných lidí (PP 1906); Z různých společností (PP b. d., 1907); Rozpustilá paní (R 1907); Římský agrárník (R 1907, pseud. Jiří Salvan); Nový sport (D 1907); Ženich (D 1907); Skvrna (D 1908); Cesta k srdci (R 1910); Tragédie, Naše sufražetka (DD b. d., 1910); Bavorské slovo (D b. d., 1911); Žebrochtivci (R b. d., 1911); Veselí lidé (R b. d., 1912); Milost, Za koho se provdáme? (DD b. d., 1913); Filištínská komedie (D 1920); Román o sněmovní Penelopě (1920, pseud. Alexandr Takjest); Druhé skrutinium (D 1921); U spiritistů (P 1922). – *Ostatní práce*: O životě a činnosti Františka Schwarze (1905). ■ SCĚNICKY. *Libreto*: Černý leknín (1921, opera E. Maršíka). ■ REDIGOVAL *periodika*: Hlasy od Lužnice (Soběslav,

1885–87), Choustník (Soběslav, 1886–87), Hlasy z Jindřichova Hradce (1887), Boleslavan (říjen 1888–červen 1889), Plzeňské listy (červen 1889–duben 1892, červenec 1892–únor 1893, únor–prosinec 1894, listopad 1899–prosinec 1905), Budiwoj (Čes. Budějovice, 1897), Venkov (1906–22); *edici*: Knihovna pro lid (Plzeň, 1895). ■

LITERATURA: F. Zákrejs: ref. Různé skici, Osvěta 1885, s. 839; ● ref. Na postupu: -q (J. Vrchlický), Lumír 23, 1894/95, s. 340; F. V. Vykoukal, Světozor 1895, s. 453 ●; ● ref. Hostinec U krásné paní: J. Rowalski, Lumír 31, 1902/03, s. 291; -s- (F. Sekanina), Máj 1, 1902/03, s. 647; Ž., Zvon 3, 1902/03, s. 419; F. V. Vykoukal, Osvěta 1903, s. 756 ●; ● ref. Ze života bezvýznamných lidí: J. Rowalski, Lumír 34, 1905/06, s. 484; Ds. (J. D. Konrád), Máj 4, 1905/06, s. 768; F., Zlatá Praha 1907, s. 76 ●; ● ref. Nový sport: Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 1907, s. 379; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 7, 1906/07, s. 569; -oo-, Máj 5, 1906/07, s. 501; M. A. Š. (Šimáček), Osvěta 1907, s. 545; Hký (K. Horký), Nár. obzor 27. 4. 1907, k tomu K. Jonáš, Venkov 27. 4. 1907 a K. Horký, Nár. obzor 4. 5. 1907 ●; ● ref. Ženich: O. Fischer, Přehled 5, 1906/07, s. 672; O. Theer, Lumír 35, 1906/07, s. 371; -sa-, Máj 5, 1906/07, s. 593; M. A. Š. (Šimáček), Osvěta 1906, s. 646; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 1907, s. 440; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 7, 1906/07, s. 589; K. Kolman, Rozhledy 17, 1906/07, s. 441; Hký (K. Horký), Nár. obzor 8. 6. 1907 ●; J. Rowalski: ref. Rozpustilá paní, Rozhledy 17, 1906/07, s. 534; ● ref. Skvrna: F. X. Šalda, Novina 1908 → KP 7 (1953); O. Theer, Čes. revue 1, 1907/08, s. 445; Nemo (K. B. Mádl), Zlatá Praha 1908, s. 318; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 8, 1907/08, s. 398; J. J. Bor, Pokroková revue 4, 1907/08, s. 396; -si-, Máj 6, 1907/08, s. 376; V. Červinka, Osvěta 1908, s. 370 ●; ● ref. Tragédie, Naše sufražetka: O. Fischer, Čes. revue 4, 1910/11, s. 126; K. K. (Kamínek), Lumír 39, 1910/11, s. 41; -a-e- (D. Panýrek), Máj 9, 1910/11, s. 36; V. Louša, Přehled 9, 1910/11, s. 62; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 11, 1910/11, s. 61; K. Čvančara, Osvěta 1910, s. 901; K. (F. V. Krejčí), PL 12. 10. 1910 ●; -il.: Ze světa dobrodružných lidiček (ref. Cesta k srdci), LidN 15. 1. 1911; ● ref. Bavorské slovo: H. Jelinek, Lumír 40, 1911/12, s. 46 a Nár. obzor 23. 9. 1911; A. Dvořák, Přehled 10, 1911/12, s. 7; KMČ. (K. M. Čapek Chod), Zvon 12, 1911/12, s. 45; Dr P. (D. Panýrek), Máj 9, 1910/11, s. 636; K. Čvančara, Osvěta 1911, s. 791; K. (F. V. Krejčí), PL 19. 9. 1911 ●; ● ref. Žebrochtivci: -il., LidN 18. 2. 1912; Ds. (J. D. Konrád), Máj 10, 1911/12, s. 275 ●; J. Vodák: Jonáš a Jesenská (ref. Za koho se provdáme?), LidN 30. 7. 1916; ● ref. Filištínská komedie: O. Fischer, Čes. revue 11, 1917/18, s. 61; Alap (A. Procházka), MR sv. 32, 1917/18, s. 96; V. (E. Vachek), Več. PL 21. 9. 1917; -t., PL 22. 9. 1916 ●; nekrology: an., Venkov 3. 5. 1922; an., LidN 3. 5. 1922; an., PL 3. 5. 1922; an., Zvon 22, 1921/22, s. 476; an., Naše kniha 1922, s. 71 ●; A. N. (Novák): K. J.

spisovatel, LidN 4. 5. 1922; R. Illový: Beneš Doubravský, PL 5. 5. 1922; J. F. (Fučík): Plzeňská činohra j. h. (ref. Oplancija), Socialistista 21. 6. 1923.

zp

Karel Juda

* 28. 12. 1871 *Kamenice nad Lipou*

† 27. 1. 1959 *Praha*

Satirik a humorista v drobné próze i verších, fejetonista, literární kritik a historik, kulturní, pedagogický a politický publicista zprvu realistické, po první světové válce národně demokratické orientace.

Syn ševce písmáka Josefa J. (1827–1897), který pokračoval v 2. dílu rukopisné kamenické kroniky svobodomyšlného kněze E. Lendra (vypsal v ní l. 1863–97). Ještě za gymnaziálních studií v Pelhřimově (mat. 1892) J. debutoval ve Veselých listech. Po ročním pobytu v jezuitské koleji v Celovci (Klagenfurt) studoval v Praze jeden semestr bohosloví, 1894–98 na filoz. fakultě češtinu a němčinu, ovlivněn zvláště J. Gebaurem a T. G. Masarykem. 1894–95 si přivydělával v redakci Osvěty a jako lokálkář a soudní zpravodaj Nár. politiky, později vyučováním na soukromé obchodní škole prof. A. Eckerta; od 1897 přijímal jeho příspěvky I. Herrmann pro Švandu dudáka, kde vznikl J. pseudonym Kara Ben Jehuda. Učil na gymnáziu v Žitné ul. v Praze (od 1897), na reálkách na Žižkově (od 1898), v Novém Městě na Moravě (od 1899) a v Prostějově (od 1904), kde se stal ve funkci jednatele duší Sdružení pokrokových lidí. Jeho úvodní stať v katalogu výstavy obrazů a kreseb F. Kupky, v níž při výkladu cyklu Náboženství napsal, že lidské náboženství nebylo a není nic jiného než řemeslo a obchod, podnítila v prosinci 1905 faráře a básníka K. Dostála-Lutinova k reakci v listu Hanácký kraj; označil v něm jednání J. za nedůstojné vychovatele katolické mládeže a žádal jej, aby dal nábožensky citící veřejnosti satisfakci. Aféra přerostla v zásadní střetnutí klerikální a pokrokové fronty nejen na Moravě, ale i v Čechách, v němž šlo o právo učitele projevit veřejně své mínění. Judovi vynesla od školských úřadů důtku, zastavení postupu a v létě 1906 přeložení na reálku v Příboře; zde se mj. podílel 1907 a 1911 jako řečník na volebních kampaních T. G. Masaryka a za balkánské války konal po Moravě a Slezsku ve prospěch

srbského Červeného kříže přednášky o jihoslovanských národech, které spolu s Itálií poznal za svých prázdninových cest. Začátkem 1915 byl na základě udání vyšetřován u vojenského soudu v Ostravě a suspendován; na jaře 1915 nastoupil na reálce v Hodoníně, byl však přes silnou krátkozrakost odveden a v lednu 1916 narukoval do Brna; jako politicky podezřelý byl přeražen ke kárné setnině a v říjnu poslán do rumunského Brašova. V květnu 1917 těžce onemocněl a léčil se ve vojenských nemocnicích v Brašově, Debrečíně (Debrecen), Nyíregyháze a v Hodoníně, na jaře 1918 byl superarbitrován a dostal roční invalidní dovolenou. V Hodoníně vytvořil organizaci české státoprávní demokracie, stal se předsedou národního výboru a koncem října řídil převzetí moci v městě. Od února do září 1919 redigoval a téměř sám vyplňoval týdeník Slovenský kraj, který vzbudil zájem A. Rašína, takže J. pozval k působení v pražských Národních listech (do 1932; 1920–25 psal úvodníky, fejetony a epigramy hlavně do jejich večerníku Národní demokracie, 1920 se také podílel na redigování satirického čas. Nebojsa). Přitom však J. stále učil: do 1921 na gymnáziu v Bubenci, pak na reálce v Ječné ul. Do důchodu, který trávil v Praze, odešel 1929.

Do beletristické prvotiny *Chudé osení* shrnul J. různorodé práce, především vážná podobeství, ústící ve společenskou kritiku nebo v zamýšlení nad lidským životem, cyklus epigramů a humorné i satirické prózy; ty pak vyplnily téměř celou knížku *Za plotem*. V jejích pražských obrázcích a studiích i v humoreskách o starých mládencích, vdavekchtivých maloměstáckých dívkách a v portrétech různých postavíček se snažil navazovat na Neruda a Herrmanna. V prvním desetiletí 20. stol. převážil u J. vliv prózy a publicistiky J. S. Machara. Zatímco *Drobná témata* přinesla vedle aktuálních alegorií i sociální črty, proticírkevně zaměřené vzpomínky z kněžského semináře a eseje o Tolstém, kniha *Satirický komentář* shrnula bojovnou publicistiku, poplatnou zápasům denní politiky. S oporou v Bezručovi pateticky demonstroval mravní a národní zbahnělost českého měšťáctva i jeho lhostejnost k osudu českého Slezska (*Slezské dialogy*). Verše a prózy svazku *Zpěvy nejunácké* zobrazily formou jízlivé alegorie boj velmocenských zájmů na Balkáně, především balkánskou politiku Vídně. V dokumentárním souboru *Judův případ* vylíčil s vypjatou protiklerikální tendencí své střetnutí

s K. Dostálem-Lutinovem, ve vzpomínkových fejetonech *Pan kolega* své šikanování za první světové války. Havlíčkovu vzoru se více než v epigramech přiblížil skladbou proticarského i protibolševického vyznění *Křest ruské říše*, pokračováním Havlíčkova nedokončeného Křtu svatého Vladimíra, situovaným do období vlády posledního cara a revoluce; jeho víc suše horlicí než humorně verše zůstaly právy jen Havlíčkovu formálnímu schématu, nikoli však jeho jiskřivému vtipu, konkrétnosti a plastičnosti obrazů a dějů. Ve své první a nejrozsáhlejší literárněhistorické práci se J. pokusil, po vzoru studie L. Čecha o K. Světlé, estopsychologickou metodou analyzovat dílo V. Kosmáka. Později se věnoval jednak popularizaci významných literárních osobností, jednak kritice současné produkce (v čas. Střední škola z hlediska vhodnosti pro žákovské knihovny) a kulturní i politické publicistice, vyžadující v literatuře i jinde národní osobitost, pojímanou ve smyslu konzervativně vykládané tradice.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Bradelský (Švanda dudák), Cyprian Kapizón (Hlas lidu 1905), Exulant (Malý čtenář, Slovo), Kara Ben Jehuda, K. B. Jehuda, Páter Vykouz; Da, Dada, J., K., K. B. J., K. J. aj. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Besedy Času (1902); Besedy lidu (1899–1900); Cíl (Val. Meziříčí, od 1911); Čas (1896–1913); Čes. osvěta (1922); Čes. revue (1921–30, zvl. referáty o lit. a fejetony); sb. Československá rezervace a národní park Štramberk-Kotouč (1920); Čes. lid (1901, staf Tajná řeč – „hantýrka“ – zlodějů a šibalů); Čteme (1943); Čtenář (Příbor, 1907); Havlíček (1923); Hlas lidu (Prostějov, od 1905); Hlasy z Hané (Prostějov); Humorist. listy; sb. J. Karník – dr. J. Svítel 1870–1930 (1930); Jiskra (Tábor, 1911); Katalog Kupkovy výstavy, pořádané Sdružením pokrokových lidí v Prostějově v měsíci prosinci 1905 (1905); Katalog souborné výstavy J. Panušky na Štramberku 1911 od 16. 7. do 6. 8. (1911); Krajinské listy (Kamenice nad Lipou, od 1911; články o historii rodného města); Lid. noviny (1912, 1919); Lípa (1919); Lit. rozhledy (1925); Lubina (Příbor, od 1906); Máj (1903); Malý čtenář (1900); Moravskoslez. revue (1911–12); Moravskoslez. deník (Ostrava); Mor. venkov (Brno, 1911, série článků o spisku Kniha koňská lékařská na všeliké nemoci a neduhy koňské, sepsaném J. Smetanou 1611); Národ (1920); Národ (večerník Nár. Listů, od 1925); Nár. demokracie (1920–25); Nár. listy (1898–1932; 21. 12. 1929 vzpomínka Národní listy v mém životě); Nár. obzor (1910); Nár. politika (od 1894); Nebojsa (1919–20); Niva (1922); Ostravský deník; Paleček (90. léta); Památník gymnázia v Pelhřimově 1871–1921 (1921); Památník stát. reál. gymnázia plukovníka J. J. Švece v Pelhřimově

k 75. výročí obnovení ústavu (1948); Pozor (Olomouc); sb. Republikánský přednášče (1921); Samostatnost (od 1924); Sedmá roční zpráva zemské vyšší reálné školy v Novém Městě na Moravě za šk. rok 1900/01 (1901, studie V. Kosmák); Slovenský kraj (1919); Slovo (Prostějov, 1906–07); Střední škola (1923–42, posudky knih i literatury pro ml.); Světozor (1928); Šibeničky (1919–20); Švanda dudák (1897–1902); Veselé listy (Hustopeče, 1892); Zvon (1924–40); Žďárský obzor (1906). ■ **KNIŽNĚ. Beletrie a práce o literatuře:** Václav Kosmák (studie, 1901); Chudé osení (PP, epigramy, b. d., 1902, pseud. Kara Ben Jehuda); Za plotem (PP, FF b. d., 1903, pseud. Kara Ben Jehuda); Satirický komentář (FF, epigramy, b. d., 1914, pseud. Kara Ben Jehuda); Drobná témata (PP, FF b. d., 1914, pseud. Kara Ben Jehuda); Zpěvy nejunácké a jiný humor balkánský (BB, PP b. d., 1914, pseud. Kara Ben Jehuda); Slezské dialogy (FF, B z 1913; 1920); Pan kolega (vzpomínky, 1921); Křest ruské říše (B b. d., 1923, spolu se skladbou K. Havlíčka Křest svatého Vladimíra); Ignát Herrman (b. d., 1924); Tomáš ze Štítného (b. d., 1925). – *Ostatní práce:* Judův případ (polemika, b. d., 1906, konfisk., po konfisk. opr. vyd.); Světli, či nesvětli? Podstata a cíle katolického klerikalismu v Československé republice (polemika, b. d., 1923); Zednářství a náboženství (1934). ■ **REDIGOVAL časopisy:** Čtenář (Příbor, 1907), Slovenský kraj (Hodonín, 1919, do č. 53), Zvěsti tělocvičné jednoty Sokol Královské Vinohrady (1947). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** Katalog Kupkovy výstavy, pořádané Sdružením pokrokových lidí v Prostějově v měsíci prosinci 1905 (1905, pseud. Kara Ben Jehuda). ■

LITERATURA: K. Dostál-Lutinov: Lutinov kontra Juda (polemika, 1906). ■ F. D. Zenkl in Spisovatelé kraje tábořského 1 (1902, s. 175); ● ref. Václav Kosmák: A. Novák, LF 1902, s. 73; M. Hýsek, MSIR 1905, s. 295 ●; Ž.: ref. Chudé osení, Zvon 2, 1901/02, s. 503; J. S. Machar: Denunciant, Čas 14. 1. 1906 + O velkých věcech a malých lidech (obojí k Judově aféře), Čas 28. 1. 1906 → Próza z roku 1906 (1907); Brutus (S. K. Neumann): Výpady (k Judově aféře), Plameny 1906, č. 1 + an. (S. K. Neumann): Nový beletristický čtrnáctideník (čas. Čtenář), Mor. kraj 29. 12. 1906 + Pan prof. Juda vydal..., Mor. kraj 15. 1. 1907 + Sigma (S. K. Neumann): Ještě několik posledních slov k nové „aféře Judově“... (polemika), Mor. kraj 22. 1. 1907, vše → Stati a projevy 2 (1966); Em. K-ov: Návštěvy u českých spisovatelů na Moravě. U K. J. (k čtyřicetinám), Pozor 2. 1. 1912 → Krajinské listy 1, 1911/12, č. 7 (an.); – fer.: ref. Satirický komentář, Drobná témata, Zvon 14, 1913/14, s. 572; -pa- (F. S. Procházka): ref. Zpěvy nejunácké..., Zvon 14, 1913/14, s. 632; ● k padesátinám: F. P. M., Nár. demokracie 27. 12. 1921; an., NL 28. 12. 1921 ●; J. Kapras: ref. Pan kolega, Čes. revue 1922, s. 46; -vb- (V. Brtník): ref. Křest ruské říše, Topičův sborník 11, 1923/24, s. 135; Dr. V. N. (Novák): ref. Ignát Herrmann, Nové Čechy 8, 1924/25, s. 47; -btk- (V. Brtník):

Juda

Temperamentní a útočný satirik K. J. ... (k šedesátinám), Zvon 32, 1931/32, s. 211; W. Ethen (Š. Kožušník): Kara Ben Jehuda, in *Portréty a siluety 2* (1936); J. Kl. (Klik): K. J. zemřel ..., ČSPS 1959, č. 2; J. Bílek in *Kamenice nad Lipou v literatuře, vědě a umění* (1970, s. 4, 12); J. Pilecký: K 100. výročí narození K. J., Výběr z prací členů Hist. klubu při Jihočes. muzeu v Čes. Budějovicích 1972, č. 2; J. Haitmar in *Podíl pokrokových učitelů na rozvoji dělnického hnutí na Prostějovsku* (1978).

pp

Václav Alois Jung

* 8. 8. 1858 *Městská Habrová* (Rychnov nad Kněžnou – M. H.)

† 3. 12. 1927 *Praha*

Překladatel z ruštiny a angličtiny, autor prozaických črt a fejetonů, slovníků a mluvnic anglického jazyka.

Pocházel z chudé rodiny vesnického krejčího. Studoval na piaristickém gymnáziu v Rychnově n. Kn. a již tehdy (od 1877) publikoval verše v Lumíru a v alm. Máj. Po maturitě (1878) navštívil Itálii, pak studoval na filoz. fakultě v Praze angličtinu a ruštinu, byl také členem výboru spolku Slavia (1878); do doby univerzitního studia spadají J. první časopisecké překlady anglické a ruské poezie. 1882 odjel do USA, kde setrval téměř 20 let. Přes rok působil jako žurnalista v Omaze (stát Nebraska) v krajan-ském týdeníku Pokrok Západu, pak pobýval na farmě přátel u řeky Niobrary (zde vznikla próza *Rodina Petra Běla*), pak pracoval jako bankovní úředník První národní banky ve Wilberu v Nebrasce, jako pokladník Česko-americké spořitelny a knihovník v Cedar Rapids v Iowě. V USA dokončil první verzi překladu Puškino-va Evžena Oněgina, překládal z češtiny do angličtiny verše J. Nerudy (Písň kosmické, s E. B. Laconntem) a J. Vrchlického. 1900 se vrátil do Čech, krátký čas vyučoval angličtinu na Československé obch. akademii v Praze, potom odjel na půlroční pobyt do Ruska, v témže roce znovu navštívil na 4 měsíce USA. Po definitivním návratu domů se 1901 stal členem redakce Času, kde publikoval četné fejetony, povídky a cestopisné črty. 1903 byl jmenován lektorem angličtiny na pražské univerzitě; zabýval se hlavně pracemi na česko-anglickém slovníku a na anglické gramatice. 1907–26 byl profesorem angličtiny na obchodní akademii v Plzni.

J. činnost zasahuje do různých oblastí literární tvorby. Básnické pokusy z mladších let usilují o ztvárnění sociální tematiky, nedospívají však k vlastnímu básnickému výrazu. I když psaní veršů později zcela nezanedbal (Besedy Času), mají větší význam J. publicistické práce otiskované v Čase, většinou fejetony a prozaické črty dokumentárního rázu, v nichž se uplatnily bohaté zkušenosti a zážitky z pobytu v USA. Na pomezí románového a fejetonistického zpracování jsou rozsáhlejší prózy *Na prahu Nového světa* a *Rodina Petra Běla*, pojednávající o životě českých vystěhovalců v USA. První líčí s humorným nádechem poměry v krajan-ském tisku, zaměřujíc se především na zobrazení jednotlivých lidských typů a na zvýraznění charakteristických rysů života krajanů. Druhá próza, zachycující život českých farmářů na pomezí indiánských osad, se přibližuje románu jednodušší dějovou linií, emociálním podbarvením i kresbou protikladných lidských typů. Kritickým, místy až povýšeneckým postojem nejen k samoděržaví, ale i ke způsobu života v Rusku se vyznačují cestopisné črty *Půl roku v carské říši*. Těžiště J. práce tkví v překladatelské činnosti, zvláště jeho překlady romantické poezie (Puškin, Byron), v nichž se spojuje básnický cit a tvůrčí volnost s úsilím o vystižení ducha a stylu originálu, patří k vrcholům českého překladatelského umění z přelomu století. Vyvrcholením J. díla se stalo čtveré přepracování překladu Puškinova Evžena Oněgina (1926). Vedle poezie překládal J. z angličtiny a ruštiny i prózu, divadelní hry, eseje a studie o umění.

PSEUDONYM: V. A. Velen (Almanach čes. omladiny). ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach čes. omladiny (1879); Besedy Času (1900–05); Besedy lidu (1900–05); Čas (1902–05); Čas. Beletristická příloha (1899); Čes. kultura (1912); Evening Gazette (Cedar Rapids, 1898–99); Kmen (1919); Koleda (Olomouc, 1879–80); Květy (1884); Lumír (1877, 1917); alm. Máj (1878); Pokrok Západu (Omaha, 1892–93); Pramen (1920–22); Právo lidu (1903); Ruch (1881–82); Směr (Plzeň, 1904); Světozor (1879); Země (1919–20); Zlatá Praha (1890–1916). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Půl roku v carské říši (FF b. d., 1903); *Na prahu Nového světa*, *Rodina Petra Běla* (PP b. d., 1903). – *Překlady*: A. S. Puškin: Evžen Oněgin (1892, přeprac. vyd. 1913, 4. přeprac. vyd. s tit. Jevgenij Oněgin 1926) + Z Puškinovy lyriky (1920) + Kamenný host (1921); J. Ruskin: Výklady o umění (1901) + Dvě stezky (1909); I. S. Turgeněv: Bežin luh, Křepelka, Rozhovor, Almužna (1903); W. Whitman: Vyhličky demokracie (1903); G. G. Byron: Don Juan (1904); O. Wilde:

Šťastný princ, Sobecký obr, Věrný přítel, Znameníť raketa (1904); T. Otway: Zachránění Benátek (1908); F. Hodgson Burnett: Malý lord Fauntleroy (1909); G. Moore: Moderní malíři (1909); Hrdinové britských ostrovů (1910); W. M. Flinders Petrie: Umění a řemesla starého Egypta (1914, s A. Polákem); K. Konstantinovič: Král židovský (1914); L. Andrejev: Ten, který dostává políčky (1919); S. Lewis: Hlavní ulice (1925); W. P. Trent, J. Erskine: Slavní spisovatelé američtí (1925). – *Ostatní práce*: Slovník anglicko-český (1906); Mluvnice jazyka anglického pro školy a samouky (1909, přeprac. vyd. 1925); Příruční slovník anglicko-český pro školy a samouky (1919). ■ SCÉNICKY. *Překlady*: O. Wilde: Ideální manžel (1907); J. M. Synge: Rek západu (1916, s K. Muškem). ■ REDIGOVAL *časopis*: Evening Gazette (Cedar Rapids, 1898–99); *sborník*: Almanach české omladiny (1879, s J. Hudcem, J. Kosinou). ■

LITERATURA: ● ref. Půl roku v carské říši, Na prahu Nového světa, Rodina Petra Běla: E. Sokol, Rozhledy 13, 1902/03, s. 1034; J. Rowalski, Lumír 31, 1902/03, s. 352; M. Marten, MR 1902/03, sv. 14, s. 555; x., Přehled 1, 1902/03, s. 318; Ž., Zvon 3, 1902/03, s. 461 ●; F. X. Šalda: V. A. J., Novina 1908 → KP 7 (1953) + ref. přeprac. překl. Evžen Oněgin, Čes. kultura 2, 1913/14 → KP 9 (1954); ● k šedesátinám: A. E. Mužík, Zlatá Praha 35, 1917/18, s. 564; an., Venkov 7. 8. 1918; -tr. (G. Winter), PL 8. 8. 1918 ●● ref. Z Puškinovy lyriky: -n (S. K. Neumann), Kmen 3, 1919/20 → Stati a projevy 5 (1971); J. H. (Hora), PL 22. 2. 1920 ●● nekrology: an., LitN 1927, č. 16; an., LidN 4. 12. 1927; an., NO 4. 12. 1927 ●; E. Felix in Literární Plzeň v obryse (1933); J. Hora: Překladatelé o Puškinovi, LUK 1936, s. 399; R. Jakobson: Puškinovy básně v překladu I. Barta, SaS 1937, s. 122.

jc

Josef Junghans

* 28. 10. 1837 Jičín
† 26. 1. 1915 Slaný

Básník a dramatik, autor divadelních her hraných ochotníky.

Absolvoval gymnázium v Jičíně (mat. 1858), po právnických studiích v Praze se stal advokátem, od 1871 ve Slaném. Účastnil se místního kulturního dění, povzbuzeného úsilím o postavení divadla (otevřeno 1883). J. vypracoval stanovy spolku pro jeho postavení, přispěl do pamětního listu Svity věnovaného této příležitosti a byl

spoluorganizátorem mnoha akcí ve prospěch stavby. Byl též autorem několika právnických pojednání.

Ještě za studií začal J. psát balady a lyrické básně v duchu K. H. Máchy, které publikoval v Mikovcově Lumíru, později se věnoval výhradně divadelním hrám různých žánrů: psal veselohry, pseudohistorická dramata z českých dějin, pokusil se o salónní hru ze šlechtického prostředí (*Život hádanka*) i o symbolické drama (*Prométheus*), vše na úrovni epigonské. Z jeho dramata se dostaly na scénu (pouze ochotnickou) veselohry *Poslední Mohykán*, parodie na nekulturnost maloměstské honorace (titul byl reminiscencí na oblíbený román F. J. Coopera), a *Irena, kouzelnice*, hra založená na milostných zápletkách.

ŠIFRA: Jungh. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čas (1861); Čes. Thalia (1867 D *Poslední Mohykán*); Lumír (1857–60); Mlynář (1903); Nár. listy (1885); sb. Svity (1880). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Ottokar II. v Samlandu (D 1860); *Poslední Mohykán* (D 1867); *Život hádanka* (D 1880, upr. 1892 s tit. Do temných končin); *Sňatek z přinucení* (D 1882); *Irena, kouzelnice* (D 1885, i prem.); *Kunhuta* (D 1888); *Prométeus aneb Tragédie ve vesmíru* (D 1906). – *Ostatní práce*: O administrativním a soudním řízení při stavbě železných drah s připojeným textem železničních zákonů (1904). ■

LITERATURA: F. Zákrejs: ref. *Sňatek z přinucení*, Osvěta 1883, s. 836; ● ref. *Irena, kouzelnice*: an., *Jevišťe* 1885; F. Zákrejs, Osvěta 1885, s. 470, k tomu polemika J. Junghans: *Jak známo...*, NL 6. 5. 1885 ●; J. Lý (Ladecký): ref. *Kunhuta*, Čes. Thalia 1888; A. P. (Procházka): ref. *Do temných končin*, Niva 1893; A. N. (Novák): Z nové produkce dramatické (ref. *Prométheus*), Přehled 5, 1906/07; F. V. Vykoukal: nekrolog, Osvěta 1915, s. 230.

is

Antonín Jan Jungmann

* 19. 5. 1775 Hudlice u Berouna
† 10. 4. 1854 Praha

Lékař, autor prací z humánní i veterinární medicíny a z historie pražského lékařství, spolutvůrce české medicínské terminologie, první český vydavatel RZ, překladatel krásné literatury.

Psal se též zkráceně Antonín J. – Mladší bratr jazykovědce Josefa J. 1788 odešel do Prahy k piaristům do něm. hlavní školy a do gymnázia. Po jednom roce tzv. filozofie vstoupil 1797

do řádu piaristů, byl v noviciátě v Lipníku (L. n. Bečvou), učil na řádových školách aritmetice. Brzy opustil řád, vrátil se do Prahy, dostudoval filozofii a absolvoval medicínskou fakultu (prom. 1805). 1806 odešel jako vrchnostenský lékař do Napajedel, koncem 1807 byl opět v Praze, zaměstnán v nemocnici u milosrdných bratří, 1808 byl jmenován suplujícím profesorem porodnictví, 1811 prof. skutečným; 1839 byl rektorem univerzity, 1850 odešel do výslužby. Zasloužil se o proslulost pražské porodnické školy, byl členem zahraničních učených společností, jako nositel Leopoldova řádu (1849) byl 1850 povýšen do rytířského stavu.

Publikoval od 1804. Vedle humánní a veterinární medicíny a antropologie se zabýval sanskrtem (jako jeden z prvních u nás) a českou a slovanskou mytologií, psal stati historické (historiograf pražské lékařské fakulty) a národně obranné; v časopise Krok zajišťoval (s F. Klicperou) příspěvky o lékařství. Podílel se na vytváření české lékařské terminologie (česko-německo-latinský terminologický slovník *Přehled jmen neduhů v abecedním pořádku k ustanovení jich významu řádného...*, Krok 3, 1836, přeprac. verze v Příloze k Moravským novinám 3, 1850), spolupracoval na Slovníku česko-německém Josefa J., svůj lexikografický materiál poskytl později J. Frantovi Šumavskému. Proti vůli J. Dobrovského zaslal opis Libušina soudu (z Rukopisu zelenohorského) do Polska V. S. Majewskému, který ho dal otisknout v knize *Prawda ruska* (1, 1820) J. B. Rakowieckého; s Josefem J. vydal pak A. J. J. RZ v Kroku 1, 1821/22. Překládání beletrie se věnoval v posledních letech života, knižně vyšel jeho překlad veselohry od K. F. G. Töpfera, překlad povídek H. Zschokkeho zůstal v rukopise.

PSEUDONYM, ŠIFRY: A. J. Lidumil; A. J., A. J. J. ■ PŘÍSPĚVKY in: ČČM (1831, 1837); Hesperus (od 1820); *Jahrbücher des oesterreichischen Kaiserstaates* (Viedeň, 1839, sv. 22; dějiny lékařských ústavů pražské univerzity); *Jindy a nyní* (1833); *Krok* (od 1821); *Mor. noviny* (1850) a odb. čas. medicínské. ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: H. F. Paulitzky: *Návod k moudrému životospřávi* (1833, rozšíř. 1850 s tit. Domáci lékař); K. F. G. Töpfer: *Farní dům* (1851, pseud. A. J. Lidumil). – *Odborné práce*: Úvod k babení (1804; 1814 přeprac. s tit. Umění babické, k užítku ženám při porodu obsluhujícím, 1827 s označ. 2. vyd. a s tit. Umění porodnické, k užítku...); *Lehrbuch der Geburtshilfe* (1811, 1812 přeprac. s tit. *Lehrbuch der Geburtshilfe für Hebammen*); *Navedení o koních* (1818, 1825 přeprac. s tit. *Koňský lékař aneb Základové poučení o poznání příčiny a léčení koňských nemocí*, šifra A. J. J.); *Das Technische der Geburtshilfe zum Gebrauche bei Vorlesungen über Operationen für Mediciner und Wundärzte* (1824); *O sedmeru dobytka domácího, jeho chování a nemocech* (1826). ■ KORESPONDENCE: A. J. Vrtátko: *Dopisy J. Jungmanna k J. Kollárovi* (1 dopis od A. J. J. z 1838), ČČM 1880. ■

LITERATURA: ● nekrology (an.): Lumír 1854, s. 357; *Theaterzeitung* 1854, č. 84; *Vierteljahrsschrift für praktische Heilkunst* 44, 1854; *Živa* 1854, s. 377; *Almanach de Carlsbad* 1855 ●; J. E. Purkyně: *O vzniku časopisu Krok i zaniknutí jeho*, *Živa* 1857; F. Doucha: *A. J. Příspěvky k životopisům*, ČČM 1857, s. 141; K. V. Seydler: *A. J. Prameny k životopisům*, ČČM 1864, s. 48 řím.; V. Lesný: *Počátky studia sanskrtu v Čechách*, LF 1920; M. Matoušek: *Některé rysy osobnosti A. J. + První české vědecké práce lékařské v periodických publikacích, obojí Časopis lékařů českých 1931*; V. Honl: *O A. J., Sborník prací na počest... prof. dr. Jos. Jerie* (1931); A. Novák: *Počátky novočeské literatury lékařské*, *LidN* 8. 10. 1931; M. Matoušek in *Lékaři a přírodovědci doby Purkyňovy* (1954); RB.: *Spolupracovník slavného bratra*, *Zeměd. noviny* 21. 8. 1973.

mo

Josef Jungmann

* 16. 7. 1773 *Hudlice* u Berouna

† 14. 11. 1847 *Praha*

Jazykovědec, literární historik, teoretik a kritik, překladatel, básník, publicista. Koncipoval demokratický program jazykově české národní kultury, pro jehož realizaci – která podstatně přispěla k novému formování národní společnosti a vytvořila základy novodobé české kultury – získal jako vůdčí osobnost věkově mladší inteligenci. Jeho umělecké dílo překladatelské ovlivnilo směřování české poezie a prózy k preromantickému typu. Jako první česky zpracoval dějiny české literatury se soupisem veškeré dosavadní literární produkce a Slovníkem česko-německým poskytl spolehlivou lexikální bázi i náročným jazykově komunikačním potřebám v češtině.

Jmenován též Josef Jakub J. – Byl šestým z desíti dětí, otec vlastnil malé hospodářství, byl ševcem a kostelníkem. Určen ke kněžskému stavu, byl J. 1784 poslán do piaristické hlavní školy do Berouna, 1788 byl přijat do 2. tř. piaristického gymnázia v Praze, tam studoval 1792–95 tzv. filozofii a do 1799 práva (t. r. byl teprve propuštěn z poddanské evidence křivoklátského panství). Zajímal se jednak o matematiku, fyziku

a astronomii, jednak o historii a literaturu, z učitelů měli na něho vliv zejm. matematikové A. Strnad a S. Vydra, historik I. Cornova a estetik A. G. Meissner. Věnoval se studiu jazyků, ovládl vedle němčiny a klasických jazyků francouzštinu, italštinu, španělštinu, angličtinu a slovanské řeči, zvl. ruštinu a polštinu. Na filozofii se přimkl k národnímu hnutí, navštěvoval Pelcovy přednášky o češtině, od 1795 publikoval v Puchmajerových almanaších. 1799–1815 působil jako profesor na gymnáziu v Litoměřicích (1810 definitivně ustanoven profesorem humanitních tříd), učil i nepovinné češtině, od 1800 na gymnáziu, od 1806 také v kněžském semináři (žáci, pozdější přátelé a spolupracovníci V. Kára, J. Kramář, A. Marek, F. Vetešník aj.). 1800 se oženil se zámožnou litoměřickou Němkou šlechtického původu (6 dětí, z toho 2 zemřely při narození; syn Josef se stal překladatelem a teoretikem překladu), 1805 mu bylo uděleno měšťanské právo. Gymnazijní učitelství zpočátku považoval za provizorní zaměstnání, praxi na magistrátě i studiem se dál připravoval pro právnické povolání. Od 1807 se ucházel o různá místa v Praze, mj. o profesuru fyziky na univerzitě; 1817 získal doktorát filozofie disertací z filozofie a matematiky. Od listopadu 1815 byl profesorem na pražském Akad. gymnáziu, 1834 se stal jeho prefektem (ředitelem), 1844 odešel do výslužby. 1827 a 1838 byl zvolen děkanem filoz. fakulty, 1840 univerzitním rektorem, přejímaje tento úřad od svého bratra Antonína Jana J., profesora porodnictví; mši přitom sloužil jejich mladší bratr Jan J. (1783–1842), ojedinele též literárně činný. Prahu opouštěl J. o prázdninách při návštěvě přátel (zvl. z Jičína), 1834 byl v Krkonoších, 1841 v Drážďanech a okolí (jediná cesta za hranice), 1837 se léčil v Karlových Varech, 1840 a 1843 v Libverdě, 1845 v Šternberku u Slaného. – Již v prvních letech litoměřického působení začal J. se soustavnou přípravou svého překladatelského a vědeckého díla, ujasniv si přitom i obecně koncepci a formy národně obrodného hnutí (dvě stati *O jazyku českém*, Hlasatel český 1806). Vycházejí z představy, že podstata národa je dána jazykově, spatřoval základní podmínku jeho existence v totální restauraci češtiny jako kulturního jazyka: česky psaná, obsahově náročná tvorba umělecká a vědecká má vcelku směřovat k tomu, aby se čeština – potřebně obohacena v slovním fondu a nově funkčně diferencována – stala jazykem

plně rozvitě, novodobé národní kultury; tím se také umožní vzdělanostní, společenský a hospodářský vzestup lidových, pouze česky mluvících vrstev. J. jazykový program národní a literární nadšeně přijala inteligence o generaci mladší (F. L. Čelakovský, J. Kollár, F. Palacký, P. J. Šafařík aj.) a s těmito „jungmannovci“ ho J. uskutečňoval i organizační prací. Záměr zřídit Českou společnost (kolem 1810), která by také finančně zajistila vydávání českých knih, se neuskutečnil, vcelku se nerealizoval ani plán na „malou encyklopedii“, která měla česky psanými knižními pojednáními obsáhnout hlavní vědní obory. S F. Palackým a J. S. Preslem J. 1830 založil muzejní Sbor k vědeckému vzdělávání řeči a literatury české, 1831 se stal prvním jednatelem Matice české. Byl nejmenovaným redaktorem (pro filologii) Preslova Kroku (od 1821), s Muzejníkem spolupracoval od jeho založení 1827, 1837 zastupoval (sv. 2 a 3) jeho redaktora. Redakčně a jazykovou úpravou spolupracoval na dílech literatury krásné (mj. Poláková Vznešenost přírody, 1819, Kollárovy Básně, 1821) i odborné (práce bratra Antonína J., J. V. Sedláčka aj.), jazykově revidoval začínající Časopis pro katolické duchovenstvo (1828). Různým způsobem se podílel na dobových sporech, které odrážely postupující vnitřní diferenciaci české kultury od 20. let. Po rukopisném pojednání *Nepředsudné mínění o české prozodii* (dnes ztraceno), v němž J. uvažoval o vhodnosti časomíry pro českou poezii a které 1804 rozeslal (bez ohlasu) předním spisovatelům k posouzení, přivítal požadavek časomíry v Palackého a Šafaříkových Počátcích českého básnictví z 1818 (J. Král ho 1893 označil – asi neoprávněně – za skrytého inspirátora tohoto díla odmítajícího prozodickou teorii Dobrovského), kritizoval polemický spis Š. Hněvkovského proti Počátkům, obracel také pozornost na indickou metriku. Jako zastánce nové ortografie oponoval v pravopisných sporech hlavně názorům J. Nejedlého spisem českým (s V. Hankou) a v replice i německým. RKZ přijal za pravé a vyvozoval z nich důsledky pro pojetí vývoje české literatury, navzdory Dobrovského odsudku RZ jakožto falza postaral se s bratrem Antonínem J. o vydání tohoto díla. Názor J. Palkoviče, že J. je jedním z falzátorů RZ (J. obrana proti tomu v ČČM 1832), se v rukopisných sporech z konce 19. století vracel i s ojedinelým podezřením na J. účast též na padělků RK; pozdější bádání (např. J. L. Fischer, K. Krejčí)

poukazuje na to, že J. při postavení, které v české společnosti zaujímal, přinejmenším nemohl o mystifikaci nevědět. Postupně narůstající nevěle J. a většiny jungmannovců vůči J. Dobrovskému a úmyslné odsouvání jeho vědeckého díla z dohledu nevznikly jen pro Dobrovského odmítavý postoj k RZ a pro jeho přísnou netoleranci k ústupkům od vědecké pravdivosti ve prospěch národně propagačních efektů (např. Dobrovského posudky J. Historie literatury české a Šafaříkovy Geschichte der slawischen Literatur). Byly také projevem toho, že budování nové české kultury v duchu J. programu neslo s sebou záměrnou nenávaznost na obrozenecké intence a tvorbu těsně předcházející. Tento program se oproti jiným koncepcím historicky prosadil, což bylo i současníkům zjevné již ve 40. letech, a vytvořil základy novodobé české kultury; hodnocení J. smrti (pohřben na Vyšehradě) jako „národního neštěstí“ tuto spojitost vyjadřovalo. Mohutné oslavy 100. výročí J. narození 1873 prezentovaly J. jako vlastního „vzkřísitele“ českého národa a buržoazní politika tehdy přímo symbolizovala jménem J. svůj vyhocený nacionalismus. Tato skutečnost a s ní prakticismus J. programu a jeho ideový eklekticismus způsobily pak v 90. letech krajní odklon od J. u T. G. Masaryka a u lidí blízkých mu politicky a vědecky.

Jako autor původní poezie patřil J. mezi přispěvatele Puchmajerových almanachů (např. epigramy a trochejská znělka *Těžké vybrání*), později se puchmajerovské poetice vzdálil (např. historická romance *Oldřich a Božena*, hexametrem psaná báseň *Slavěnka Slavínovi* a v indickém rozměru „jinotajitelná pověst“ *Krok*). Historicky vývojový význam jeho umělecké tvorby spočívá v překladech. Básně a krásnou prózu (ojediněle výňatky z dramát a operní libreto) překládal z angličtiny (J. Dryden, B. Franklin, O. Goldsmith, T. Gray, J. Milton, A. Pope, W. Shakespeare), němčiny (Ch. F. Bretzner a G. Stephanie ml., G. A. Bürger, J. W. Goethe, J. G. Herder, F. G. Klopstock, F. Schiller), francouzštiny (N. Boileau, F. R. Chateaubriand, Molière, Voltaire), ze slovanských jazyků (N. M. Karamzin, J. U. Niemcewicz, N. I. Novikov, M. K. Sarbiewski, Slovo o pluku Igorově), z řečtiny a latiny (Aristofanés, Horatius, D. Ludovici, Lúkiános, Moschos, M. Palingenius, I. Pontanus) a z indické literatury. Pro výběr překládaných prací byly pro J. méně rozhodující zřetele ideové a tematické, více hle-

diska umělecky stylová (odklon od klasicistické normativnosti, vysoký nebo citově vzrušený sloh) a možnost realizovat překladem náročného díla svou jazykově motivovanou představu literární uměleckosti i záměr rozšiřovat básnické vyjadřovací schopnosti češtiny. Mezi J. překlady jsou též rozsáhlá díla (Goethův idylický epos *Heřman a Dorota*) a z nich zejména překlad Miltonova duchovního eposu *Ztracený ráj* a Chateaubriandovy povídky *Atala* ovlivnily charakter následující původní české poezie a prózy tím, že ukázaly k novým možnostem básnického lexika, slohové diferenciaci, individualizaci uměleckého projevu, zvukové organizace krásné prózy. Orientovaly také literární vývoj směrem k evropskému preromantismu, k jeho citovému patosu a oslavě obecně pojatých hodnot. Zkušenosti z nové původní české tvorby 10.–20. let (F. L. Čelakovský, J. Kollár, A. Marek, M. Z. Polák aj.) zobecnil J. 1827 v stati *O klasičnosti v literatuře vůbec a zvláště české* (ČČM), kde vztahuje pojem klasičnosti na jakékoli dílo umělecky dokonalé a kde prohlubuje svou představu o žádanou podobě české literatury požadavkem „národní klasičnosti“, tj. vlastnosti slovesné tvorby, aby „co možná z života vycházela a do života národního vcházela“. – Vládní dekret z 1816 vyvolávající naděje na povinné vyučování češtině na gymnáziích podnítl J. k dílu *Slovesnost aneb Sběrka příkladů s krátkým pojednáním o slohu*, které je v své úvodní části prvním českým souhrnným zpracováním poetiky a teorie literatury. J. se tu koncepčně opírá o soudobé německé příručky (zvl. C. A. Clodia, J. A. Eberharda a K. H. L. Pölitze), jeho tvůrčí přínos spočívá ve zpracování české terminologie a v tom, že si ze svých předloh vybírá postoje, jež odpovídají tomu, co sám v literatuře prosazoval. Podle systémového výkladu je uspořádána následující antologie, ilustrující ho v celé rozloze původními nebo překladovými díly českými. Jen z menší části se tu sahá po starší literatuře (RK, čeští humanisté, Komenský), převážně je „sbírka příkladů“ sestavena z nové produkce, některá díla byla pro tento účel napsána (V. K. Klicpera, A. Marek, J. překlady). Takto demonstrována schopnost české literatury obsáhnout celé literárně druhové a žánrové spektrum zahrnovala v sobě i aspekt národně buditelský. Ve vydáních *Slovesnosti* ze 40. let byla antologie rozšířena; oddíl teoretický, ač podstatně přepracován (např. přibily výklady o vlastnostech češtiny, o pře-

kladatelství, o časomíře), neodpovídal již momentálním vývojovým tendencím české literatury. První české dílo svého druhu vytvořil J. také v *Historii literatury české*. Jejím základem je soupis české literární produkce dochované rukopisně a v knižních nebo časopiseckých otiscích od nejstarších dob po současnost. Je rozdělen podle vývojových etap do šesti oddílů, každý je uveden historickým výkladem s kapitoly „politický stav“, „osvícení“, „jazyk“ a „literatura“. Úvodní kapitoly tak v souhrnu vytvářejí „krátkou historii národu, osvícení a jazyka“ (jak zní druhý podtitul díla). Na rozdíl od Dobrovského, který spatřoval vývojový vrchol české literatury v humanismu zlatého věku, považoval J. za „nejpěknější periodu“ období prvotního, národně původního českého básnictví (tj. dobu, do níž byla kladena falza RKZ); soudobou literaturu pak hodnotí jako blízkou tomuto dávnému vrcholu co do dokonalosti a dokonce převyšující vše minulé „rozmanitostí a hojností plodův“. Obraz dějinného vývoje literatury míří tak svým smyslem k nové tvorbě, poukazuje na její historické zakotvení a podporuje její perspektivní směřování. Připravené 2. vyd. *Historie* (značně doplněné v bibliografickém soupisu) vyšlo až po J. smrti za redakce V. V. Tomka. Toto znění bylo v následujícím čtvrtstoletí (do vydání Jirečkova *Rukověti*, 1875–76) východiskem literárněhistorické faktografie, která své nové poznatky o starší české literatuře většinou zveřejňovala v podobě dodatků a oprav k J. *Historii*. Svým významem předčilo ostatní J. odbornou práci jeho dílo lexikografické. Slovníkový materiál shromažďoval J. od 1800, zprvu jako pomoc pro jiné jazykovědce, po smrti F. F. Procházky (1809) vzal úkol zpracovat český slovník na sebe a postupně si pro něj vytvořil široký okruh spolupracovníků (excerpce ze staré i nové literatury krásné a věcné, z listin, archiválií a starších slovníků, zápisy lidové mluvy, opatřování slovníkových materiálů z pozůstalostí, třídění, ověřování a opisování výpisků apod.). *Pětidílný Slovník česko-německý* obsahuje na 120 000 lexikálních hesel, vnitřně členěných podle významů, jež jsou dokládány citáty z textů. Zachycuje slovní fond češtiny v jejím historickém vývoji, přihlíží k jazyku psanému i mluvenému, postihuje také slova nářeční, hovorová, neologismy a některá vlastní jména. J. smysl pro minulou i perspektivní vývojovou dynamiku spisovného jazyka a pro aktivní úlohu i budoucích jeho

uživatelů se projevuje v tom, že dílo sice poukazuje na vytvořenou slovní zásobu a na její dosavadní užívání, avšak nechce ji autoritativně hodnotit a kodifikovat lexikální normu češtiny. J. záměru připravit ještě 6. díl *Slovníku*, který by představil české lexikon v uspořádání podle etymologického principu, se 1837 ujal F. L. Čelakovský, brzy však musel na tento úkol rezignovat; z materiálu svého a jiných přispěvatelů (mj. B. Němcové) vydal 1851 pouze nevelké *Dodavky ke Slovníku J. J.* Za *Slovník* se J. dostalo množství poct vědeckých (včetně zahraničních) i vládních (Leopoldův řád). *Slovníkem* dal J. národní kultuře základní jazykovou pomůcku; jeho jazykový program se tu realizoval dílem, jehož hodnota, ověřená pozdější praxí, přesáhla to, co bylo v J. programu historicky omezené.

ŠIFRY: J., J**, J. J., **-n (Prvotiny pěkných umění 1813), **, -** ■ **PRÍSPĚVKY** in: ČČM (1827–46); Časopis pro katol. duchovenstvo (1828); Čechoslav (1822); Čes. včela (1839); Dobroslav (1822–23); Hlasatel český (1806–08); sb. *Hlasy vlastenců na památku čtyřicetiletého slavného panování... Františka I.* (1832); *Jahrbücher des böhmischen Museums* (1831); *Kramériusovy c. k. vlastenské noviny* (1818); sb. *Krasořečník* (1823, usp. S. K. Macháček); *Krok* (1821–31); sb. *Ku-příchodu... Františka I. a Karolíny do měst pražských* (1833); *Květy* (1845); alm. *Nové básně* (1798, 1802, 1814); *Prvotiny pěkných umění* (Víděň, 1813–14); sb. *Rozbor staročeské literatury* 1, 2 (1842, 1845); *Rozličnosti Pražských novin* (1827, 1833); alm. *Sebrání básní a zpěvů* (1795); – posmrtně: ČČM (1871, *Zápisky*); Lumír (1858); *Rodinná kronika* (1862); *Světozor* (1870); in V. Zelený: *Život J. J.* (1873). ■ **KNÍŽNĚ**. *Beletrie a práce o literatuře*: *Píseň zpívaná od staroboleslavské školní mládeže dne 22. máje 1817...* (1817, an., výt. nezjišť.); *Slovesnost aneb Sbirka příkladů s krátkým pojednáním o slohu...* (1820; 1845 a 1846 přeprac. s tit. *Slovesnost aneb Náuka o výmluvnosti prozaické, básnické i řečnické se sbírkou příkladů v nevázané i vázané řeči*); *Historie literatury české aneb Soustavný přehled spisů českých, s krátkou historií národu, osvícení a jazyka* (1825, přeprac. a rozšíř. vyd. 1849); *Adventum Suae sacrae caesareoregiae Maiestatis Francisci I. et augustissimae eius coniugis Carolinae celebrat Gymnasium c. r. Pragense Academicum* (B 1833, an., výt. nezjišť.); – posmrtně: *Zápisky* (1907, ed. Z. V. Tobolka, 1927, ed. F. Krčma, 1973, ed. R. Havel); *Krátká historie národu, osvícení a jazyka* (výkladová partie z *Historie literatury české*, 1947, ed. F. Vodička). – *Jazykovědné práce*: *O počátku a proměnách pravopisu českého a v čem tak nazvaná analogická od bratrské posavad užívané ortografie se rozděluje...* (1828, an., s V. Hankou); *Beleuchtung der Streitfrage über*

die böhmische Orthographie... (1829); Slovník česko-německý 1–5 (1834–39). – *Překlady*: F. R. de Chateaubriand: Atala aneb Láska dvou divochů na poušti (1805, přeprac. vyd. 1832); J. Milton: Ztracený ráj (1811, přeprac. vyd. 1843); Ch. F. Bretzner, G. Stephanie ml.: Únos ze seriálu (libreto k Mozartově opeře, 1830, an., s J. J. Jungmannem); – posmrtně: Slovo o pluku Igorově (1932, ed. A. V. Francev); Překlady 1, 2 (1958, ed. J. Dvořák, M. Komárek, L. Pallas a kol.). – *Ostatní práce* (posmrtně): Spolky střídmosti (1940, ed. A. Procházka). – *Výbory*: Vybírané spisy původní i přeložené (1918, ed. K. Híkl); Boj o obrození národa (1948, ed. F. Vodička); Lampa i ve vichru hořící (1973, ed. J. Loužil, J. Višková). – *Souborná vydání*: Sebrané spisy veršem i prózou (Matice česká, Novočeská bibl., č. 1, 1841); Sebrané drobné spisy veršem i prózou 1–3 (nakl. I. L. Kober, Národní bibl., d. 1, 22, 24, 1869–73). ■ **KORESPONDENCE**: J. F. Příbík: Josef Antonín Seydl, děkan v Berouně (J. A. Seydlovi z 1837), Čes. věsta 1838; an.: Dopis J. příteli Ant. Jos. Seydlovi, děkanu v Berouně (J. A. Seydlovi z 1835), Květy 1869; A. Rybička: Pomůcky k biografickému listáři českému (J. L. Zieglerovi z 1825–26), Světozor 1869; V. Zelený: Život J. J. (A. F. Mítrovskému z 1834; 1873); F. Čenský: Z dob našeho probuzení (T. Burianovi z 1834–39; 1875); J. Roštlapil: List J. J. Josefu Chmelovi před vydáním svého slovníku poslaný (z 1834), Světozor 1877; A. J. Vrtátko: Dopisy J. J. k Janu Kollárovi (z 1820–45), ČČM 1880; J. Emler: Listy J. J. k Antonínu Markovi (z 1807–45), ČČM 1881, 1882, 1883, 1884; J. Pospíšil: Z dob vlasteneckých (J. Pospíšilovi z 1844, M. D. Rettigové z 1827; 1885); J. Emler: Ještě několik listů J. J. k Antonínu Markovi (z 1819–46), ČČM 1886; an.: Z literární pozůstalosti J. E. Purkyňe 5, z korespondence (J. E. Purkyňovi z 1834), Světozor 1887, s. 611; J. M. Černý: J. J. listy k Vojtěchu Karešovi aj. (V. Karešovi z 1805–24, J. L. Zieglerovi z 1825–26, J. A. Dundrovi z 1840, V. V. Tomkovi z 1847), ČČM 1890; V. J. Nováček: Z korespondence hr. A. F. Mítrovského (A. F. Mítrovskému z 1839), LF 1905; V. A. Francev: Polskoje slavjanoveděnije konca 18. i pervoj četverti 19. st. (S. B. Lindemu z 1814, V. Věšňovskému z 1828; 1906); K. A. Vinařický: Korespondence a spisy pamětní 2 (K. A. Vinařickému z 1834–45; 1909, ed. V. O. Slavík); an.: J. J. Martinu Hamuljakovi (z 1826–29), Slovenské pohľady 1909, 1910; F. L. Čelakovský: Korespondence a zápisky 3 (F. L. Čelakovskému b. d., asi z 1843; 1915, ed. F. Bílý); K. Híkl: Z J. J. korespondence s moravskými spisovateli (F. V. Jáchymovi z 1835), LidN 23. 3., 31. 3., 13. 4. a 18. 4. 1917 + Kterak soudil francouzský učenec před 80 lety o českém národě (J. F. G. Fallotovi b. d., 1835), Zvon 18, 1917/18; J. E. Purkyňe: Korespondence 1 (J. E. Purkyňovi z 1841; 1920, ed. J. Jedlička); J. Šťastný: J. list k faráři Beránkovi (V. Beránkovi b. d., asi 1816), Vlast 1930; J. J. Jungmann: Korespondence (A. Markovi z 1822–32, F. Širovi z 1829; 1956, ed. O. Votoč-

ková-Lauermannová); L. Kubík: Česká korespondence se Lvem Thunem (L. Thunovi z 1841; 1970); R. Havel: Ze vzájemné korespondence J. J. a A. Marka (A. Markovi z 1819–46), sb. Lit. archiv 8–9, 1974. ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: Výbor z literatury české 1 (1845, se spolupracovníky). ■

BIBLIOGRAFIE: M. Laiske: Hlavní literatura o životě a díle J. J. (do 1940), ČLit 1973 + Bibliografie J. J. Dílo – korespondence – hlavní literatura, sb. Lit. archiv 8–9, 1974. ■ **LITERATURA**: J. Kouba: J. J. (1873); J. J. Martinek: J. J. (1873); F. Peřina: J. J. a současníci jeho (1873); F. L. Rieger: Řeč při slavnosti J. v Praze... (1873); F. Schulz: J. J. (1873); V. Štulc, J. B. Pichl: J. J. (1873); V. Zelený: Řeč, kterou o slavnosti stého dne narození J. J. ... (1873) + Život J. J. (1873, 2. vyd. s rejstříky F. Bílého 1881, školní vyd. s komentáři F. Tichého 1915); E. F. Schmiedlechner: Upomínka na slavnost J. v Praze dne 12. a 13. července 1873 (1874, s přetiskem projevu F. L. Riegra); N. Zaderacký: J. J. (Kyjev 1874); E. Chalupný: Jungmann (1909, spory o J. z přelomu 19. a 20. stol.) + J. J. (1912); F. Šimek: J. J. Život, dílo, bibliografie jeho spisů a ukázky tvorby (1922); E. Chalupný: Dobrovský a J. (1931); J. Marek: J. J. (1947); J. Nygrýn: J. J. a město Ústí n. O. (1947); J. Vladyka: J. J., služebník a pán české řeči (1947); sb. Litoměřice k 100. výročí smrti J. J. (1947, red. L. Potůček, příspěp. F. Krčma, Š. Zapletal); J. Dolanský: J. odkaz. Z dějin české slovesnosti (1948); A. Jedlička: J. J. a obrozená terminologie literárněvědná a lingvistická (1948); T. Z. Orloš: Započtenia polskie v Slovníku J. (Vratislav 1967); J. Hubáček: J. Slovesnost a vyučování slohu (ped. fak. Hradec Král., 1972, rozmnoženo); sb. J. J. 1773–1847 (1973, red. J. Loužil, se studií M. Otruby); sb. J. J. dnešku (1973, red. V. Křístek); A. S. Mylnikov: J. J. i jeho vremja (Moskva 1973); J. Taufer: Chvála J. (1974); sb. J. J. a jeho pokrokový odkaz dnešku (ref. z konf. pořádané 23.–24. 11. 1973, příspěp. M. Beránková, J. Bělič, J. Cach, K. Hausenblas, M. Helcl, F. Horák, A. Kamiš, J. Kočí, V. Křístek, I. Lutterer, O. Loužilová, A. Macurová – V. Macura, E. Michálek, J. Pešková, J. Plich, J. Porák, R. Pražák, S. V. Smirnov, K. Svoboda, V. Šmilauer), AUC Praha, Philologica 3/4, Slavica Pragensia 17, 1974; Slovenské spisovné jazyky v době obrození, Sborník věnovaný UK k 200. výr. nar. J. J. (1975, red. V. Barneť, B. Havránek, A. Jedlička, V. Křístek, příspěp. R. Auty, J. Filipec, M. Grepl, B. Havránek, K. Horálek, A. Jedlička, E. Jóna, V. Křístek, G. Liličová, T. Z. Orloš aj.). ■ ● ref. Historie literatury české: J. Dobrovský, Jahrbücher der Literatur (Viedeň) 1827 → Výbor z díla (1953, čes. překlad) a Literární a prozodická bohemika (1974); F. Palacký, ČČM 1827 ●; J. Nejedlý: Widerlegung der sogenannten analogisch-orthographischen Neuerungen in der böhmischen Sprache (1828); J. Palkovič: Bestreitung der Neuerungen in der böhmischen Orthographie... (Bratislava 1830); ● ref. Slovník česko-německý: F. Palacký, ČČM 1834; J. K. Chmelenský, ČČM

1836; J. Palkovič, *Tatranka* 1, 1832–37, sv. 4; J. B. Malý, ČČM 1839 ●; V. Štulc: J. J., *alm. Libussa* 6, 1847; an.: Kollár a Čelakovský o smrti J., *Čes. včela* 1847, s. 406; J. Purkyně: O vzniknutí časopisu *Kroku* a zaniknutí jeho (účast J. na něm), *Živa* 1857; J. E. Sojka: J. J., in *Naši mužové* (1862, znovu 1953); F. Schulz: Příspěvek ku poznání J. J. (o Zápiscích), *Osvěta* 1871 + Dodatek ke článku o Zápiscích J. J., *Osvěta* 1871; V. Vlček: Stoleté narozeniny J., *Osvěta* 1873; F. Palacký: Pánové! Slyšeli jste... (projev na slavnosti J. J. 13. 7. 1873), *Pokrok* 14. 7. 1873 → *Spisy drobné* 1 (1899); F. Zákřejs: J. J., *Osvěta* 1873; F. Schulz: Česká balada a romance, *Osvěta* 1877; K. Tieftrunk in *Dějiny Matice české* (1881); V. Flajšhans: Přehled práce na poli české jazykovědy od posledních sto let, *Athenaeum* 10, 1892/93; J. Král: O prozódii české, *LF* 1893, 1894 → *O prozódii české* 1 (1923); ● polemika o Králově názoru na J. v *LF* 1893; M. Červinková-Riegrová: Domněnky a pravda o J., *Osvěta* 1895; J. Král: K činnosti J. v prozodickém sporu, *LF* 1895 + *Odpověď Osvětě*, *LF* 1895 → (obojí) *O prozódii české* 1 (1923); A. B. (Bráf): K činnosti J. v prozodickém sporu, *Osvěta* 1895 + *Konečná odpověď ve sporu jungmannovském*, *Osvěta* 1895 ●; T. G. Masaryk in *Česká otázka* (1895); J. Kaizl in *České myšlenky* (1896); A. Lisický: Spor o i a y, ČČM 1898; J. Jakubec: J. J., básník a publicista. J. škola, sb. *Literatura česká 19. stol.* 1 (1902, dopln. vyd. 1911); A. Novák: Klopstockův vliv na poezii českého obrození 3. Stopy Klopstockovy v poezii J., *LF* 1903 + *Výměr romantismu u J.*, *LF* 1906; M. Hýsek: Bürgerovy ohlasy v české literatuře 3. J. J., *LF* 1908; P. Váša: Apologie J. povahy, *LidN* 17. 9. a 24. 9. 1909 + *Ke sporu o J.*, *LidN* 13. 11. 1909 + *Kdo byl původcem Počátkův*, ČČM 1910; A. Novák: J. článek o klasičnosti v literatuře, *LF* 1910 + *Lúliánovy ohlasy v literatuře české*, *LF* 1910; K. Híkl: J. Slovesnost a její předlohy, *LF* 1911; E. Chalupný: Palacký o J. (rozdílné otisky Palackého projevu o J. z 1873), *Přehled* 10, 1911/12 + in *Studie o Otokaru Březinovi a jiných zjevch českého umění a filozofie* (1912); ● diskuse vyvolaná monografií E. Chalupného o J. (1912): -es-, *PL* 18. 2. 1912; K. Híkl, *Novina* 5, 1911/12, s. 439; Č. Sp., *Besedy Času* 1912, s. 38, 47; A. Novák, *LF* 1912, s. 294; P. Váša: Palacký a Jungmann, *LidN* 19. 3. 1912; J. H. (Herben): O Jungmanna, *Besedy Času* 1912, s. 101, 110; an.: O Jungmanna, *PL* 12. 4. 1912, příl.; J. Král: Nové zprávy o vzniku Počátků českého básnictví, *LF* 1912 → *O prozódii české* 1 (1923); J. H. (Herben): O Jungmanna, *Besedy Času* 1912, s. 158; P. Váša: Dvě poznámky k nedávným sporům literárním, *LidN* 27. 6. 1912; J. Kolář: K boji o J., *Jiskra (Tábor)* 1912, č. 27, příl. *Písecký obzor*; an.: O Jungmanna, *Besedy Času* 1912, s. 215; an.: *Quousque tandem?*, *Přehled* 10, 1911/12 ●; M. Hýsek: J. škola kritická, *LF* 1914, 1919; A. Novák: J. J., *Venkov* 13. 11. 1917 → *Z časů zaživa pohřbených* (1923); V. Lesný: Počátky studia sanskrtnu v Čechách, *LF* 1920; V. Flajšhans: J. a – Hanka, *NŘ* 1921; Z. N.

(Nejedlý): *Z české kontrarevoluce* (o básni J. z 1813), *Var* 2, 1922/23 → *O literatuře* (1953, s. tit. J. a francouzská revoluce); R. Jakobson in *Základy českého verše* (1926); B. Rak: J. a Voltaire, ČMF 1927; A. Novák in *Literatura českého klasicismu obrozeného* (1933); B. Havránek in *Vývoj spisovného jazyka českého*, Čs. vlastivěda, ř. 2, *Spisovný jazyk český a slovenský* (1936); K. Paul: P. J. Šafařík a J. Slovník, *NŘ* 1937 + J. J. a P. J. Šafařík, *LF* 1937; F. Vodička: J. úloha v českém obrození, *SaS* 10, 1947/48 → *Cesty a cíle obrozené literatury* (1958, přeprac., s. tit. Kulturní politika J. J.); Z. Tobolka: *J. Historie literatury české*, *Slovanská knihovna* 1947; K. Polák: *J. pojetí Goetha*, *Slavia* 18, 1947/48; B. Havránek: *J. J. z dnešního hlediska*, *Tvorba* 1947, č. 47; K. Paul: *J. Slovník česko-německý a Slovensko*, sb. *Linguistica Slovaca* 4–6, 1946–48; F. Vodička: *J. účast ve vývoji české prózy*, in *Počátky krásné prózy novočeské* (1948); J. Hrabák: *Nad J. překladem Miltonova Ztraceného ráje*, *List Sdružení mor. spisovatelů* 2, 1947/48; A. Seifert: *J. J. a národní buditelé na Jičínsku*, *Beseda (Železný Brod)* 5, 1948, č. 1–4; O. Králík: *Přehled jubilejní literatury jungmannovské*, *Naše věda* 1950; J. Hrabák: *Jubilejní zeň jungmannovská*, *SaS* 12, 1950/51; J. Nováková: *Indické rozměry v českém básnictví*, *Věstník KČSN*, tř. filoz.-hist.-filologická 1952 (vyd. 1953); J. Zima: *J. překlad Ataly*, *SaS* 17, 1956; K. Horálek in *Přehled vývoje českého a slovenského verše* (1957); J. Levý in *České teorie překladu* (1957); J. Hrabák: *Kapitolky o verši J. J.*, *SPFF Brno* 7, ř. literárněvědná D, 1958 → *Studie o českém verši* (1959); L. Cejp: *J. Překlad Ztraceného ráje*, in *J. J.: Překlady 1* (1958); O. Králík: *J. překlady z němčiny + Překlady z řecké a latinské literatury*, in *J. J.: Překlady 2* (1958); J. Š. Kvapil: *J. překlady z francouzských spisovatelů*, in *J. J.: Překlady 2* (1958); O. Zilinskij: *J. překlady ze slovanských jazyků*, in *J. J.: Překlady 2* (1958); A. S. Mylnikov: *Knihovna J. J.*, sb. *Česká bibliografie* 1, 1959; M. Červenka: *O J. verši v překladu Ztraceného ráje*, *ČLit* 1959; M. Helcl: *Kdy opravdu vycházel J. Slovník česko-německý?*, *NŘ* 1959; F. Vodička: *J. J., Dějiny české literatury 2, Literatura národního obrození* (1960); J. Hanzal: *Z historie obrozené školy a lidové osvěty na Litoměřicku*, *Vlastivěd. sborník Litoměřicka* 1967 + *Jazyková otázka ve vývoji obrozeného školství*, ČsČH 1968; Z. Šolle: *Proměny české politiky před rokem 1848* (mj. názory J. na českou a slovenskou národní otázku), *Orientea* 1968; J. Patočka: *Dilema v našem národním programu: J. a Bolzano*, *Divadlo* 20, 1969 + *Filozofie českých dějin* (mj. pojetí národa u J.), *Sociolog. časopis* 1969; S. Cenek: *J. příklad pochopení společenských potřeb* (J. Slovesnost), *Čes. jazyk a literatura* 21, 1970/71; J. Hubáček: *J. Slovesnost a pozdější učebnice slohu*, *Čes. jazyk a literatura* 21, 1970/71; V. Bechyňová: *J. J. v Bulharsku*, *ČLit* 1973; M. Beránková: *Podíl J. J. na vývoji českých časopisů*, *Sešity novináře* 1973; J. Dolanský: *Příklad J. Slovesnosti*, *ČLit* 1973; R. Havel in *J. J.: Zápisky*

Jungmann

(1973); M. Kaňák: Rod J. J., Čes. zápas 1973, č. 28; V. J. Prášek: Ještě o J. rodu (doplněk k čl. M. Kaňáka), Čes. zápas 1973, č. 29; J. Kočí: J. J. a české národní obrození, Slovanský přehled 1973; K. Krejčí: J. J. a české obrození, Věstník ČSAV 82, 1973; V. Křístek: J. J. 1773–1973, SaS 1973 + J. názory na jazyk a jeho poslání v životě společnosti, NŘ 1973; J. Loužil: Život a dílo, in J. J.: Lampa i ve vichru hořící (1973); V. Závada: Řeč – dědictví a poklad, tamtéž → Krajina a lidé mého srdce (1975); V. Macura: Hierarchie hodnocení jazyků u J. a jeho doby, SaS 1973; A. S. Mylnikov: Ruské knihy v osobní knihovně J. J., ČLit 1973; J. Štěpán: J. výročí a studentská vědecká činnost (přísp. přednesené na stud. věd. konferenci 10. 5. 1973 na fil. fak. UK v Praze), NŘ 1973; Z. Drobná: J. pamětní poháry, J. Loužil: Bohemia A. Uhla a Antiohemia J. J., P. Klaban: J. J. ve výtvarném umění 19. století, M. Pavlíková: Vztah J. J. k B. Bolzanovi a jeho žákům, V. Závadský: J. J. v drobné reliéfní plastice, vše sb. Lit. archiv 8–9, 1974; J. Polák: Z dějin bojů o českou mládež, knihu a školu. Slovesnost J. J., ZM 1975; I. Lutterer: Dvousté výročí narození J. J. (přehled akcí), Jazykovědné aktuality 1974, č. 1; K. Krejčí: Některé nedořešené otázky kolem RKZ (mj. o možném autorství J. J.), Slavia 1974; J. Skutil: Zpráva moravského buditele K. Šmídka o návštěvě u J. J. v r. 1843, Vlastivěd. ročenka Okr. archivu Blansko 1976; J. Špět: Historie literatury české a její místo ve vývoji české bibliografie, sb. Česká bibliografie 13 a 14, 1976; Z. Zapletal in J. odkaz mládeži (1976); M. Krbec: Soud Dobrovského o J. Historii, ČLit 1979; J. Taufer: Dělník češtiny, in Postavy a siluety (1980); J. Hanzal: Idea národa v obrozené literatuře, ČLit 1981; J. Petr: K neuskutečněnému druhému vydání J. Slovníku, NŘ 1981; J. Polák: „Velká“ a „Malá“ Slovesnost a myšlení o literatuře, ZM 1981; J. Hrabák: J. koncepce české literatury, in Jedenáct století (1982); V. Macura: Jazyk v jungmannovském kulturním projektu, ČLit 1982 + in Znamení zrodu (1983); A. Jist: Po stopách J. Slovníku, Svob. slovo 25. 2. 1984; V. Petráčková: K 150. výročí J. Slovníku, Lit. měsíčník 1985.

mo

Josef Josefovič Jungmann

* 13. 8. 1801 *Litoměřice*

† 24. 12. 1833 *Praha*

Překladatel a teoretik překladu; organizoval překládání povídkové prózy a operních textů ve 20. letech 19. století.

Nejstarší dítě a jediný syn jazykovědce Josefa J., pro odlišení užíval patronymika Josefovič. Od dětství projevoval výrazný hudební talent, měl

(jako otec) vadu řeči. S rodiči přesídlil koncem 1815 z Litoměřic do Prahy, tam dokončil gymnázium a vystudoval práva. Přátelství s J. K. Chmelenským, J. T. Krovem, S. K. Macháčkem a K. A. Vinařickým motivoval i zájem o hudbu. S otcovými mimopražskými přáteli (zvl. s J. Kollárem, A. Markem, F. Šírem, F. Vetešníkem) byl v korespondenčním styku, jejich prostřednictvím pečoval o distribuci českých knih; snad byl v písemném styku i s jihočeskými vlastenci. Byl zaměstnán jako úředník zemského soudu, 1828 byl jmenován auskultantem při zemském právu, podrobit se zkouškám pro dosažení soudcovské hodnosti mu zabránila vleklá choroba (od 1831).

Byl spolupracovníkem otcovým, především při přípravě Slovníku česko-německého. Z let právnických studií jsou doloženy jeho překlady z němčiny, první známé tištěné překlady (ruština, angličtina, němčina) jsou od 1828. Překládal a podněcoval své přátele k překladům písňových textů, operních libret (dochován zlomek překladu libreta k Mozartově opeře Figarova svatba, libreto k Únosu ze serailu snad přeložil společně s otcem) a prozaické četby; pěstování těchto žánrů v češtině mělo získat české literatuře širší konzumentskou základnu. V rukopise zůstalo jeho teoretické pojednání z konce 1824 *Úvahy o překládání zpěvů*; vedle tohoto díla neexistoval v české odborné literatuře až do 20. století podrobnější a soustavnější rozbor akustické výstavby operního libreta. Netištěna zůstala i J. učebnice hry na klavír z 1824, první česká práce tohoto druhu. Redigoval edici překladů z povídek K. F. van der Velda a stylistickými úpravami textu napomáhal vytvářet plynulý a čtenářsky přístupný vyprávěčský sloh. Založení vlastního časopisu, pro jehož řízení měl všestranné předpoklady, neuskutečnil pro nedostatek finančních prostředků, 1832 se podílel na přípravách k obnově Pospíšilova časopisu Jindy a nyní (vycházel 1833 za red. J. K. Tyla).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: J. Josefovič, Josefovic, Josefovič, Radobylský (dub.); Isfc, Josfc., Josfč., Jsf., Jsfč., Jsfic., -sfc-. ■ PŘÍSPĚVKY in: ČČM (od 1828); Jindy a nyní (1833); – posmrtně: Čes. literatura (1957, s. 216); Čes. Thálie (1867). ■ KNIŽNĚ. *Teorie překladu* (posmrtně): *Úvahy o překládání zpěvů* + *O překládání operního libreta*, in J. Levý: *České teorie překladu* (1957). – *Překlady*: Ch. F. Bretzner, G. Stephanie ml.: *Únos ze serailu* (libreto k opeře W. A. Mozarta, 1830, an., asi s J. Jungmannem);

– posmrtně: Nouze o tenor (1868, in *Nové divadelní hry*, seš. 2, pseud. J. Josefovič). ■ **KORESPONDENCE**: J. M. Černý: Josefa Jungmanna listy k Vojtěchu Karešovi aj. (V. Karešovi asi z 1822), ČČM 1890; Korespondence (V. Hankovi z 1830–33, J. Kollárovi z 1824–33, A. Markovi z 1820–32, J. V. Pelikánovi z 1832, F. Širovi z 1825–33, F. Vetešníkovi z 1823 a 1829; 1956, ed. O. Votočková-Lauermannová). ■ **REDIGOVAL knižnici**: Sběrka povídek zábavných K. F. van der Velda, 7 sv., 1827–32 (jako red. neveden). ■

LITERATURA: J. M. (Malý): Vlastenecké vzpomínky z doby před rokem 1848, Světozor 1875; Red. (J. Emler): Listy Antonína Marka k Josefovi Jungmannovi (též dopisy pro J. J. J.), ČČM 1888 a 1889; O. Votočková-Lauermannová: Bolesné vánoce Josefa Jungmanna, NL 3. 1. 1939; M. Strettiová in *O starých časech a dobrých lidech* (1947); J. Dolanský in J. J. J.: Korespondence (1956); J. Levý: Neznámá literární činnost Josefoviče J., ČLit 1957 + in *České teorie překladu* (1957).

mo

Eva Jurčinová

* 20. 4. 1886 *Studňoves* (Studeněves) u Slaného
† 14. 12. 1969 *Praha*

Prozaička, básnička a dramaticka zobrazující v novoromantickém podání osudy a prožitky žen měšťanského světa; autorka portrétních esejů a literární referentka, překladatelka z francouzštiny a ruštiny.

Vl. jm. Anna Weberová, roz. Navrátilová. Otec byl chemikem a pracoval jako asistent a později jako ředitel cukrovaru. Mládí prožila ve Vranovicích u Brna a ve Velké Bystřici u Olomouce, 1911 (po otcově smrti) přesídlila s matkou do Prahy. Prošla soukromou výukou, též za vedení francouzského profesora. 1912–14 navštěvovala přednášky z oboru srovnávací literatury, literární historie a filozofie na univerzitě v Paříži, na počátku svět. války studovala krátce ve Vídni. Od mládí se pokoušela o literární tvorbu, první prózu jí 1906 zveřejnil otcův známý, redaktor Moravské orlice J. Merhaut, který jí též pomohl s volbou literárního pseudonymu (debut podepsán Eva Jurovčinová). 1909–11 se stýkala s F. X. Šaldou, později s autory z okruhu *Moderní revue* (A. Procházka, J. Karásek); její literární salón navštěvovali též V. Dyk, Z. Hásková, členové rodiny J. Zeyera, J. Zrzavý, Z. Braunerová, R. Jesenská, H. Dvořáková, A. Klecandová-Marténová, K. Neumannová,

M. Topičová, Ž. Pohorecká aj. V meziválečném období spolupracovala s časopisy (zvl. lit. referát v *Lid. novinách*) a občas přednášela o francouzské a anglické literatuře. Podnikla několik cest, hlavně po Francii a Itálii.

J. vyšla z okruhu *Moderní revue* a její tvorbu zasáhl vliv estetismu a novoromantismu počátku 20. století. První prózy (*Návrat a jiné novely*) vyprávěly o osudech žen z mondánní měšťanské společnosti, senzitivních iluzionistek smíchlých o ideální lásce duší a srdcí a aspirujících umělekky. Varianty týchž typů a příběhů přinesly další práce: epizodicky roztržštěný román (*Jen srdce*), jehož dějištěm je prostředí pražských a severomoravských podnikatelských vrstev, a povídky situované do malebné scenérie jihoitalských měst (*Povídky o lásce*); teprve posledním románem *Dlouhá noc*, odehrávajícím se v době před druhou světovou válkou, se J. pokusila vytvořit novou postavu cílevědomé intelektuálky. Vlastním projevem J. založení byla exaltovaná citovost a sklon k vzletným reflexím; zatímco v próze se tyto momenty neústrojně pojily s konvenční fabulací, v intimních básnických zpovědích (*Psyché mluví*, *Milha nad růžemi*) se staly zdrojem autentického sebevyjádření a nabýly sourodějšího výrazu. I ke své kritické práci přistupovala J. s velmi osobním hlediskem. V portrétních esejích a statích, vesměs obsahu životopisného a přehledně informativního, se zaměřila na postavy významných žen (v kn. *Podobizny spisovatelek světové galérie* např. M. M. de La Fayette, K. Světlá, T. Nováková) a na některé osobnosti a hnutí anglické literatury (v kn. *Poutníci věčných cest* básničky 19. stol., zvl. E. Brownigová a sestry Brontëovy, dále básníci tzv. keltské renesance v čele s W. B. Yeatsem aj.); v téměř románově zpracované monografii charakterizovala J. Zeyera jako gotického básníka. Mimoto psala časopisecké články o cizí, někdy i české literatuře a úvodky k přeloženým dílům (S. Phillips, W. B. Yeats). Časopisecky zveřejnila překlady autorů: J. Barbey d'Aurevilly, K. A. Čcheidze, Rachilde, V. S. Solovjev.

PŘÍSPĚVKY in: *Cesta* (1919–30; 1921 překl. V. S. Solovjev: *O postu*); Českosl. republika; Čin (1925); alm. *Chudým dětem* (1936, J. Zeyer a K. H. Mácha); sb. *Královny, kněžny a velké ženy české* (1940; K. Světlá, E. Krásnohorská); *Květy* (od 1915; 1925 překl. J. Barbey d'Aurevilly: *Hraběnka Guiccioli*); *Lid. demokracie* (1946–67); *Lid. noviny* (1922–42; zvl. 1925–30 lit. referát); *Lit. rozhledy* (1930–31); *Lumír*

(1919–32); *Moderní revue* (1913–25); *Moravská orlice* (1906); *Nová síla* (1920); *Ozvěny*; *Rozhledy* (1932–36); *Rozpravy Aventina* (1926–29); *Sborník Nár. muzea, řada C* (1963); *Korespondence Z. Braunerové s A. Bourgesovou, roz. Braunerovou z 1894–97*; ed., s H. Hrzalovou); *Sever a východ* (1928–30); sb. *Studie a vzpomínky* (A. Nováková k padesátinám, 1930); *Světobzor* (1929–30; 1930 překl. K. A. Čcheidze: *Doguziž*); *Svob. slovo* (1951); *Zvon* (1926–39); *Ženský svět* (1918–30; 1922 překl. Rachilde: *Paní Smrt*; 1923 *D Ze srdce přichází život, prem. 1927*). ■ **KNÍŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře***: *Návrat a jiné novely* (1920); *Psyché mluví* (BB 1928); *Podobizny spisovatelek světové galérie* (EE 1929); *Poutníci věčných cest* (EE 1929); *Mlha nad růžemi* (BB 1933); *Jen srdce* (R 1936); *Julius Zeyer* (monografie, 1941); *Povídky o lásce* (1944); *Dlouhá noc* (R 1948). ■

LITERATURA: ● ref. *Návrat a jiné novely*: J. Krecar, MR 1919/20, sv. 35, s. 444; J. M., Pramen 1920, s. 425; J. V. Sedlák, *Tribuna* 20. 6. 1920; O. Šimek, *LidN* 18. 3. 1921 ●; O. Š. M. (Štorch-Marien): ref. *Ze srdce přichází život*, RA 2, 1926/27, s. 142; ● polemika s krit. názory E. J. na překlady: J. Fastrová, RA 2, 1926/27, s. 168; O. Vočadlo, RA 2, 1926/27, s. 179 ●; ● ref. *Psyché mluví*: -pa-(F. S. Procházka), *Zvon* 29, 1928/29, s. 238; J. V. Sedlák, *Tribuna* 16. 9. 1928 ↓ ●; ● ref. *Poutníci věčných cest*: B. F. (Fučík), RA 4, 1928/29, s. 204; Sk. (F. Skácelík), *Lumír* 55, 1928/29, s. 427; J. B. Čapek, *Naše doba* 36, 1928/29, s. 442; J. Heyduk, *Sever a východ* 1929, s. 115 ↓ ●; A. N. (Novák): ref. *Psyché mluví*, *Poutníci věčných cest*, *Podobizny spisovatelek světové galérie*, *LidN* 21. 9. 1929; ● ref. *Podobizny spisovatelek světové galérie*: *Oý* (J. Opolský), *Lumír* 56, 1929/30, s. 162; -och-(F. S. Procházka), *Zvon* 30, 1929/30, s. 531 ●; -pa-(F. S. Procházka): ref. *Mlha nad růžemi*, *Zvon* 33, 1932/33, s. 306; K. Sezima: ref. *Jen srdce*, *Lumír* 63, 1936/37, s. 224; ● ref. J. Zeyer: J. Š. Kvapil, *LidN* 10. 3. 1941; A. Pražák, *Naše věda* 1943, s. 152 ●; (N. S.) (Svobodová): *Za E. J.*, LD 30. 12. 1969; B. Lífka in F. X. Šalda: „Nade mnou zadržel se tragický uzel“ (1977); J. Mikulič: *Za E. J.*, *Malovaný kraj* 1977, č. 2; (ns). (J. Nečas): *Když století bylo mladé*, LD 13. 12. 1979; J. Janáček: *Zamyšlení nad osudovým setkáním F. X. Šaldy s E. J.*, *Zprávy České besedy* (Liberec) 1986, č. 5–6.

et

Eduard Just

* 20. 3. 1836 *Josefov* (Jaroměř–J.)

† 10. 2. 1879 *Praha*

Prozaik, dramatik a překladatel. Autor deklamovánek, divadelních výstupů, povídek, humoresek a dobového sociálního románu. Redaktor humoristických časopisů a sborníků deklamací.

Po studiu na gymnáziu v Hradci Král. odešel do Prahy na filoz. fakultu; studia nedokončil a věnoval se literatuře. S J. R. Vilímekem spolupracoval 1863 při vydávání *Humoristických listů*, 1864 redigoval jeho humoristický čas. *Bič* s čtvrtletní přílohou *Rolnícky*. Spolu s majitelem se dostal do vleklých soudních pří, jež vedly k dočasnému zastavení obou časopisů i k zabavení 1. čísla *Jiskry*, jež měla *Bič* nahradit a již J. rovněž redigoval. Měl řídit i časopisy *Důtky*, *Šotek*, na podzim 1864 po soudním zastavení obnovené *Humoristické listy* a *Sršeň*, nedosáhl však ani v jednom případě souhlasu úřadů (bibliografické údaje v literatuře o J. neodpovídají skutečnosti); 1865 redigoval jen čas. *Rarášek* a *Diblík*. Pro příspěvek v humoristickém časopise *Blesk* byl na konci 1864 obžalován pro urážku Veličenstva a přečin pobuřování. Nemožnost žít se literární prací přiměla J. v říjnu 1866 ke vstupu do břevnovského kláštera; 1867 byl soudně rehabilitován, vystoupil z kláštera a věnoval se opět literatuře. Uspořádal sborníky deklamací, besedních čtení a divadelních výstupů (*Nový besedník* 1, 2) a překládal dobové historické romány. Poslední léta se živil korektorstvím v knihtiskárně E. Grégra.

Známost u současníků si J. vydobyl zejm. veršovanými deklamovánkami, besedním čtením, sólovými výstupy a divadelními scénkami, jimiž zásoboval humoristické časopisy a sborníky a jež vyplňovaly tehdejší vlastenecké besedy a ochotnická představení. V těchto drobných žánrech se J. většinou s úsměvným humorem vypořádával s nectnostmi ve vztazích mezi lidmi (včetně vztahů mužů a žen) a se zápornými lidskými vlastnostmi; využíval přitom často aktualizace biblických příběhů i živých dobových problémů (darwinismus, všeobecná vojenská povinnost, ženská emancipace aj.). K humoru složce se řadí i žertovná vyprávění ze života divadelních ochotníků, deklamátorů apod. Ve vážných deklamovánkách pak J. rozvíjel obecné vlastenecké apely, charakterizující nástup národního hnutí 60. let, nebo přinášel často sentimentálně zbarvené příběhy drobných lidí (váleční vysloužilci aj.). S odstupem času tuto složku J. dila do značné míry zastínil jeho povídky a humoresky z městského i vesnického prostředí, místy s autobiografickými rysy. Zdařilejší z nich se vyznačují vtípem, fabulační vynalézavostí i obratností a na svou dobu neobvykle složitými vyprávěcími postupy, např. prolínáním dvou kontrastních dějových pásem (v hu-

moresce *Pomněnky* prostupuje běžný milenecký dialog, náhodně odposlouchaný v hostinci, zpověď vypravěčova, který se s dávkou sebeironie vyznává z historie své lásky). Povídky provází úsilí o civilnost (zejm. antiiluzivní vyznění pointy v líčení milostných vztahů) a výrazný sociální, ojediněle i protiválečný postoj. Tyto práce kontrastují jak s naivními mravoučnými příběhy, které psal J. v téže době pro mládež, tak s jeho jediným sociálním románem *Antikrist*, v němž se pokusil o rozlehlý (kompozičně nezvládnutý) obraz zápasu mezi pokrokem a zpátečnictvím okolo roku 1848. J. jej však předvedl jako střetnutí jezuitského řádu a policie s tajemným bratrstvem připomínajícím organizaci zednářů, a nakonec především jako souboj dvou jedinců, generála jezuitů a vůdce revolucionářů, v nichž jsou v závěru odhaleni strýc a synovec. Přes romantickou fabulaci (mnohonásobné zřetězení příbuzenských vztahů postav, jejich záměny v dětství a převratné následující osudy, tajemné, téměř zázračné činy spojené s využíváním tajných složitých mechanismů) a včleňování dobové módních motivů (hypnotický spánek) je v románu patrná svobodomyšlná tendence, která se projevila i v J. volbě překládaných beletristických a historických prací, stejně jako v jeho pojednání *Pověra ve službě náboženství*, jež je rovněž do jisté míry překladem (reprodukuje názory francouzského autora A. V. Morina).

PŘÍSPĚVKY in: *Besedník* 2, 3 (1862, 1864); *Bič* (1864); *Blesk* (1864); *Čes. Thalia* (1867–68); sb. *České besedy* (1872); *Diblík* (1865); alm. *Horník* (1862); *Humorist. listy* (1859–63); *Lumír* (1859–73); *Merendy* (1871); *Nový besedník* 1, 2 (1869, 1871); *Praha* (1867); sb. *Průvodce hudební a divadelní* (1868); *Rarášek* (1865); *Rodinná kronika* (1862–63); *Rolníčky*

(1864); alm. *Vínek* (Chrudim, 1860); alm. *Zora* (Olomouc, 1860). ■ **KNÍŽNĚ**. *Beletrie*: Povídky a humoresky (1865); *Otec Ambrož* (P pro ml., 1866); *Polepšená tvrdohlavost* (P pro ml., 1866); *Oběť nešlechtnosti* (P pro ml., 1866); *Následky sázky* (P pro ml., 1866); *Antikrist* 1, 2 (R 1868, 1869); *Český gratulant* (BB a PP 1872, posmrtně 1898 opr. vyd. s tit. *Gratuluj!*, další vyd. t. r. s tit. *Velký český gratulant*); *Rinaldo Rinaldini* (libreto ke komické opeře J. J. Fiherta, 1874). – *Překlady a volná zpracování*: A. F. F. Hoffmann: *Utrpením ku blahu* (1863) + *Hrabě a medvěď* (1863); W. O. Horn (P. F. V. Örtel): *Dobrym za zlé* (1864); F. W. Hackländer: *Evropské otroctví* (1864); an.: *Jezovité* (1865); K. E. Ebert: *Břetislav a Jitka* (1869); an.: *Papežova dcera aneb Tajnosti Říma* (1873); an.: *Pařížská komuna aneb Konec tyranství* (1873); an.: *Milionář a žebrák aneb Peníze světem vládnou* (1873). – *Ostatní práce*: *Pověra ve službě náboženství* (1876). – *Výbory*: *Utěšené večery* (1876, obs. PP *Otec Ambrož, Polepšená tvrdohlavost, Oběť nešlechtnosti, Následky sázky*). ■ **SCÉNICKY**. *Překlad*: U. Horn: *Přemysl Otakar II.* (1868). ■ **REDIGOVAL** *časopisy*: *Humoristické listy* (1863, č. 1–13, s K. Tůmou), *Bič* (1864, č. 1–16, s čtvrtletní příl. *Rolníčky*, č. 1–3), *Rarášek* (1865, 1 číslo s B. Třemšinským, vl. jm. G. Bach; pak 9. 9.–25. 11. samostatně), *Diblík* (1865, 1 číslo), *Plzeňské noviny* (1875, 20. 6.–3. 10.); *sborníky*: *Besedník* 2, 3 (1862, 1864, s H. Přerhofem, J. R. Vilímekem), *Občanský kalendář* (1867), *Nový besedník* 1, 2 (1869, 1871); *knížnici*: *Žert a pravda. Album zábavného čtení* (1865–66). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: *Komedie a hry Matěje Kopeckého dle sepsání jeho syna Václava* 1, 2 (1862, s H. Přerhofem, J. R. Vilímekem; též autorství předmluvy). ■

LITERATURA: J. R. Vilímek: *Panu E. J., bývalému spolupracovníku těchto listů, Humorist. listy* 1865, č. 54, 55 a 1866, č. 3; ● *nekrology* (an.): NL 11. 2. 1879; *Osvěta* 1879, s. 351; *Světlozor* 1879, s. 83 ●; J. Malý in *Naše znovuzrození* (1880, část 6, s. 208); an.: 40. výročí úmrtí E. J., PL 9. 2. 1919.

zp